Bijdragen tot de geschiedenis der Nederlandsche letterkunde. Deel 1

Georg Penon

bron
Georg Penon, *Bijdragen tot de geschiedenis der Nederlandsche letterkunde. Deel 1*. J.B. Wolters, Groningen 1880

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/peno002bijd01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

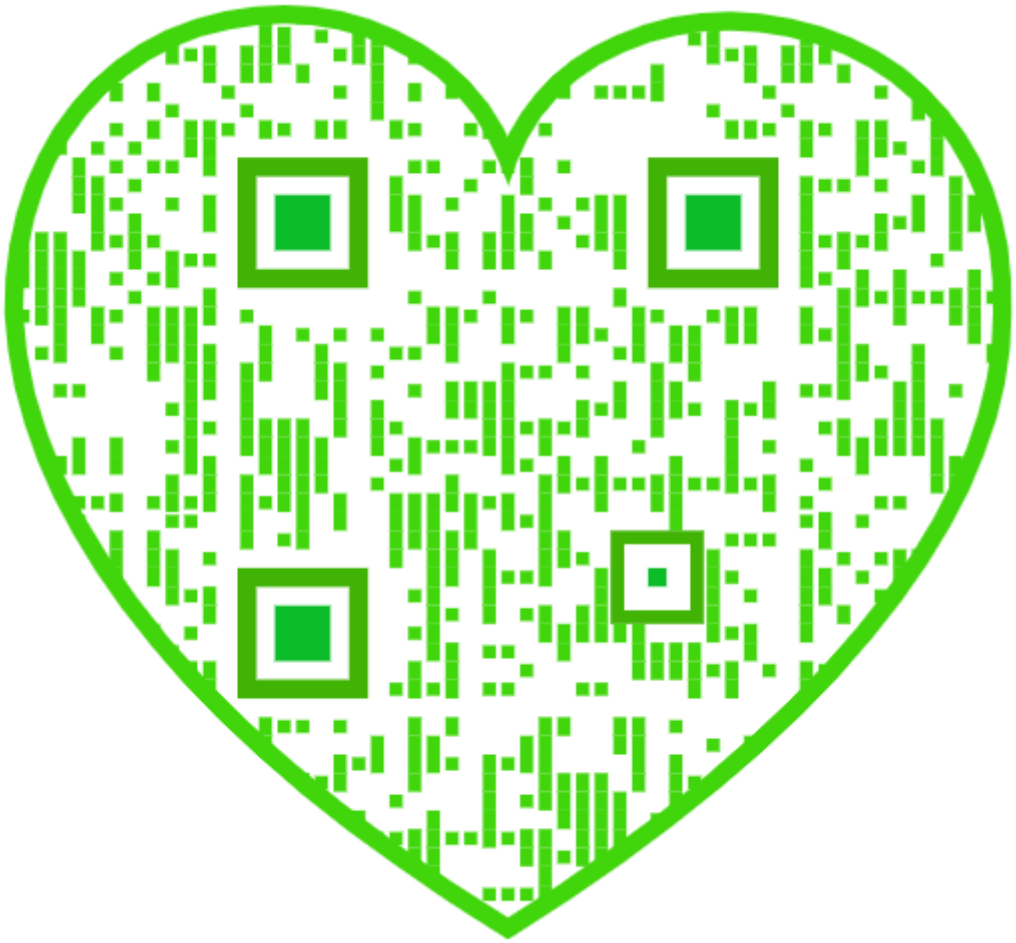

Bericht aan den lezer.

Hoevele deeltjes van deze Bijdragen zullen verschijnen, kan ik niet opgeven.

Dat hangt ten deele af van het aantal koopers der deeltjes.

Blijkt het dat de uitgever en de schrijver bij de uitgave telkens verliezen lijden, dan zal bij beiden de lust tot de voortzetting wel spoedig wijken.

In een volgend deeltje wensch ik onder andere het *Tweede Deel* der *Verscheyde Nederduytsche Gedichten* te behandelen, terwijl in het derde deeltje een opstel over den *Sydrach* zal verschijnen.

In elk deeltje zal zoo veel mogelijk tevens een of ander zeldzaam geworden werk (Volksboek, blijspel, enz.) worden afgedrukt. Zoo zullen in het tweede deeltje waarschijnlijk voorkomen S. Costers '*Teeuwis de Boer*' en '*Tijsken vanden Schilden*'.

GRONINGEN, November 1880.

G. PENON.

Het eerste deel der ‘Verscheyde Nederduytsche gedichten’.

Het eerste deel der ‘Verscheyde Nederduytsche gedichten’.

't Ging in de zeventiende eeuw zoo als 't nu in de negentiende gaat met de dichters en hunne werken. Werd een poëet bekend en beroemd, spoedig begon een uitgever de overal verstrooide gedichten bijeen te brengen en in één bundel uit te geven. En na 's mans dood kwam eene editie der *Opera Omnia.* Slechts in één opzicht bestond er verschil: de uitgever dier dagen gaf zoo'n bundel soms uit zonder medeweten of verlof van den dichter.

Maar werd een dichter niet gevierd of was soms het getal van 's mans lettervruchten luttel, dan bleef eene uitgave in één bundel uit. Daaruit volgt de voor den letterkundige der XIXe eeuw lastige omstandigheid, dat hij dikwijls zijne kennis aangaande sommige dichters der XVIIe en XVIIIe eeuw moet putten en zoeken te putten uit allerlei bloemlezingen, bundels, verzamelingen - of hoe ze ook worden genoemd.

Een' dier bundels, de *Verscheyde Nederduytsche Gedichten*, wensch ik thans te bespreken.

§ 1. De *Verscheyde Nederduytsche Gedichten* zijn vervat in twee bundels. Van den eersten bundel bestaan twee drukken, de eene van 1651, en de andere van 1659; van den tweeden bundel is mij slechts één druk bekend (van 1653).

Bij ons overzicht beschouwen we eerst den eersten bundel afzonderlijk, en later den tweeden. Het zijn eigenlijk ook twee afzonderlijke bundels.

Bij het eerste deel gebruiken we steeds den eersten druk.

§ 2. De titel van den eersten druk van den eersten bundel is: *Verscheyde Nederduytsche Gedichten*, *van Grotius*, *Hooft*,

Barlaeus, *Huygens*, *Vondel en anderen. Versamelt door* J V. J S. T V D. B. G P. C L B. *t' Amsterdam*, *voor Lodewyck Spillebout*, *Boeckverkooper in de Kalverstraet*, *in d'Amsterdamsche Bibliotheek*[1], *in 't jaer* clↃlↃ CLI.

Over de namen der Verzamelaars zie § 31.

Op den titel (2 bladzz.) volgt een brief van den 'Uytgever aen Geeraerdt Pietersz. van Syl' (3 bladzz.) en daarop een Register van 5 bladzijden. In het geheel dus 10 bladzijden voorwerk.

Dan volgt het eigenlijke werk, gepagineerd 1 tot 238. In de pagineering van het geheele werk is veel onregelmatigs, en dit komt, voorzoover mij bekend, in alle exemplaren voor.

Het werk heeft vellen van 16 pagina's, gemerkt A, B, C, enz. Het loopt regelmatig door tot en met pag. 144. Dus 9 × 16 = 9 vellen, elk van 16 pagina's, gemerkt A tot en met I. Dan komt een invoegsel van 2 vel, elk van 16 pagina's. De vellen zijn gemerkt I I en I II. De paginatuur is 345 tot en met 376[2]. Daarop volgen met regelmatige paginatuur drie vellen, gemerkt K, L en M, die aan I aansluiten, wat de pagineering betreft, dus pag. 145 tot en met 192. Dan volgt één vel N, dus bl. 193 tot en met 208. Doch nu heeft men in dat vel, dat geheel juist gepagineerd is, ook volgens de aanwijzingen aan den voet der bladzijden, na pag. 198 één vel (ongepagineerd, 16 blz.) ingelascht, met de opgave op de eerste bladzijde: 'Dit moet staan tusschen Fol. 198 en 199.' Bovendien wijzen het laatste woord op pag. 198 en het eerste op bl. 199 aan, dat men hier weer met een invoegsel te doen heeft. Op vel N volgen nog regelmatig twee

1) Met eene houtsnede op den titel. Deze stelt de Amsterdamsche Bibliotheek voor volgens Rogge, *Beschrijvende Catalogus der Pamfletten-verzameling van de Boekerij der Remonstrantsche Kerk te Amsterdam*, Stuk I, Afd. I, bl. 172. - Dezelfde houtsnede komt ook voor op het titelblad van den *derden* druk van Huygens *Eufrasia*, *Oogen-troost aen Parthenine*, die in 1653 werd uitgegeven, ook bij Lodewijck Spillebout te Amsterdam. Daar staan er de woorden 'Amsteldamsche Bibliotheek' onder.

2) In de pagineering is daar echter eene fout gekomen. De pagina's, die hadden moeten zijn 363 tot en met 375, zijn genoteerd met 349 tot en met 361. Uit de aanwijzingen aan den voet der bladzijden [b.v. op pag. 349 (= 363) I II 2] blijkt dat *deze* fout aan de zetters is te wijten. Daardoor is dus de verso van 361 (= 375) geworden 376. - Vergelijk nog *Navorscher*, XIV, 73 vg.

aant.

vellen O en P, dus 208 + 2 × 16 = 240 bladzijden, doch daar de twee laatste bladzijden van vel P niet bedrukt zijn, hebben we slechts 238 bladzijden.

De pagineering is dus: 1-144, 345-376[1)], 145-198, ongepagineerd één vel, 199-238. Deze wijze van handelen is niet aan slordigheid van drukker of uitgever te wijten, want ook in het *Register* wordt naar die paginatuur de plaats van elk der gedichten aangewezen.

Op bl. 238 volgt nog een ongepagineerd bijvoegsel van 16 bladzijden. Daarboven staat: *Op de laetste Tocht van Prins Willem.* Van dit bijvoegsel wordt in het *Register* niets gezegd, en geen der gedichten, die men er vindt, kan men in het *Register* vermeld vinden.

§ 3. Van dit eerste deel der *Verscheyde Nederduytsche Gedichten* nu is in 1659 een tweede druk verschenen. Hij is in alles[2)] aan den eersten gelijk, en hier heeft men de zonderlinge wijze van pagineeren van den eersten druk niet gevolgd, maar regelmatig gepagineerd (1 tot en met 312).

De titel van dezen druk is dezelfde als die van den eersten, maar onderaan staat: *Tot Leyden*, *Voor Jacobus Burghorn*, *Boeck-verkooper op de Breede-straet*, *over 't Stadt-huys. Anno* 1659.

Ook komen van dezen tweeden druk exemplaren voor, die in plaats van *Tot Leyden* enz. op den titel hebben: *t' Amsterdam*, *Voor Gerrit Willemsz Doornick*, *Boeck-verkooper op de Cingel bij Jan-Roon-poorts-toorn*, *in 't Groot Kantoor-boeck.* 1659'[3)].

Eene vergelijking met de uitgave van Leyden leert, dat die twee uitgaven van 1659 alleen in titelblad verschillen, maar anders bepaald

1) Zie echter de vorige noot.
2) Alleen zijn er nog meer drukfouten in dan in den eersten druk, en daar zijn er eigenlijk reeds te veel. - Let op hetgeen in eene Noot op § 17 wordt gezegd. - Verder zij hier nog vermeld dat in dezen druk het *Aanhangsel* (zie § 30) geplaatst is op bl. 187 tot en met 202.
3) In Mr. Schulls editie van C. van Baerles *Poëzij* (aanteek. op bl. 122) wordt deze uitgave eenvoudig genoemd: 'de verzameling bij Doornik te Amsterdam 1659 uitgegeven'!

een en dezelfde druk zijn. We spreken dus ook slechts van éénen druk van 1659.

Uit den titel van den druk van 1659 is *niet* op te maken, dat deze uitgave een tweede druk is van die van 1651.

Het viel mij op, dat dikwijls exemplaren voorkomen, waarin saamgebonden zijn de tweede druk (van 1659) van het eerste deel en het tweede deel (van 1653).

§ 4. Vraagt wellicht een der lezers, waarom zoo breedvoerig over dien eersten en tweeden druk geschreven is, dan antwoord ik, dat alleen eene nauwkeurige beschrijving de vergissingen of minder nauwkeurige opgaven, die men hier en daar vindt, kan herstellen.

Zoo wordt bij voorbeeld door Mr. Jacobus Scheltema in zijn *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk* (II, 118; III, 126 enz.) steeds geciteerd de druk van 1659, wat voor de chronologie der gedichten gevaarlijk kan zijn, daar er nergens wordt bijgevoegd, dat er ook eene uitgave van 1651 bestaat[1].

Door het niet kennen dier eerste editie van het eerste deel der *Versch. Ned. Ged.* geraakt Mr. Jeronimo de Vries op bl. X zijner uitgave van Hugo de Groots *Nederduitsche Gedichten* op een dwaalweg, daar hij meent, dat sommige gedichten van Hugo de Groot, die in het eerste deel onzer *Versch. Ned. Ged.* (waarvan hij alleen den druk van 1659 kent) staan, reeds *vroeger* in *Klioos Kraam* (1656 en 1657) waren gedrukt.

Ook de Heer H.C. Rogge vermeldt in zijnen *Beschrijvenden Catalogus der Pamfletten-verzameling van de Boekerij der Remonstrantsche Kerk te Amsterdam*, Stuk I, Afd. I, bl. 177 en 263 de uitgave van 1659, terwijl ik uit I, 177 opmaak, dat de uitgave van 1651 hem onbekend is[2].

In de uitgave van P.C. Hoofts *Gedichten* door den Heer

1) Ook de vragen in *Navorscher*, XIII, 370 is met de verschillende uitgaven in de war.
2) Ook Prof. Theod. Jorissen citeert in zijne *Studiën* over Huygens den tweeden druk (I, bl. 210, 395 en 396). De noten op pag. 395 en 396 zijn verkeerd geplaatst en leiden tot verwarring. De derde noot van pag. 396 ‘klopt’ niet.

P. Leendertz Wz. vindt men I, 349 eene uitgave van het eerste deel der *Versch. Ned. Ged.* vermeld van 1652. Dit is eene drukfout, en moet 1651 zijn.

Curieus is het, dat men in van der Aa's *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*, deel VII (1862), bl. 465 vermeld vindt: '*Verscheyde Nederduitsche Gedichten van H. Grotius*, *Hooft*, *Barlaeus enz. Amst.* 1655, 1657, 1659. 80.'

Zoo'n onjuiste opgave, als die in van der Aa's *Biogr. Wb.*, moet helaas ook nog vermeld worden, opdat men voor zoodanige onjuistheden gewaarschuwd zij. En eene waarschuwing is noodig. Want naar van der Aa's opgave schrijven de Heeren Huberts, Elberts en van der Branden in *hun Biographisch Woordenboek*, bl. 183: 'Verscheyde Nederduitsche Gedichten van H. Grotius, Hooft, Barlaeus, enz. Amst. 1655.' Zoo komen de fouten in de wereld!

Ten slotte zij opgemerkt, dat in den *Catalogus der Bibliotheken van Mrs. Abr. de Vries en E. Boas* (Amst. R.W.P. de Vries, 1880) dit eerste deel (No. 1163) der *Versch. Ned. Ged.* 'zeer zeldzaam' wordt genoemd.

§ 5. Zooals reeds in § 2 is opgemerkt, is het Eerste Deel der *Versch. Ned. Ged.* door den 'Uytgever' aan Geeraerdt Pietersz van Syl opgedragen.

Over dezen schilder deelt J. Immerzeel Jr. in zijn *Levens en Werken der Hollandsche en Vlaamsche Kunstschilders* enz. III, 262 het volgende mede: 'Gerard Pieterse van Zijl was een Hollandsche portretschilder, die in Londen woonde ten tijde dat Anthonie van Dijck zich aldaar bevond, en wiens schildertrant, vermoedelijk onder de leiding van dien uitmuntenden meester, hij met goeden uitslag volgde, en uit dien hoofde de *van Dijck in 't klein* genoemd werd, toen hij, omtrent 1641 naar zijn geboorteland teruggekeerd, zich bezig hield niet alleen met het schilderen van portretten, maar ook van binnenhuizen met moderne beeldjes uit den fatsoenlijken stand, waarin bijzonder opmerkelijk waren de vrouwelijke figuren en vooral de fraaije teekening en het blank koloriet der handjes. Hij bewoonde van 1655 tot 1658 de stad Amsterdam.'

Hierbij voegt C. Kramm in zijn *Leven en Werken der Hollandsche en Vlaamsche Kunstschilders* (tevens *Vervolg op het Werk van Immerzeel*) V, 1905: ‘Ik moet er bijvoegen, dat hij in de Kunstwereld ook onder den naam *Geraerds* bekend is, en hij komt ook als zoodanig voor als schilder op prenten, naar zijne huislijke tafereelen gegrafeerd.’

In § 31 komen we nog even op Geeraerdt Pietersz. van Syl terug.

§ 6. De brief, die als Inleiding voor onzen bundel dient, is in vele opzichten en ook voor onze beschouwing belangrijk. Hij luidt in zijn geheel als volgt.

De uytgever aen Geeraerdt Pietersz. van Syl.

Beleefde Vriendt,

Ik heb eertijdts gelesen, en onlanghs geleert, dat men door een weldaet t'ontfangen veel vryheyts kan verkoopen, en sich self voor altijdt verbonden vinden door banden, die nooit edelmoedigh gemoedt socht los te breken. ik schrijf u dan niet om my selve vry te maken van de verbintenisse die my aen uw E. verplicht heeft; niet om schulden af te doen; maer schuldt te kennen, en de gunsten t' erkennen, die my van uE. soo onverwacht en ongeverght bewesen zijn. De Poësy, die sulck een groote gemeenschap met Uw schilderkunst heeft, dat d'eene dikwils met woorden schildert, en d'ander met verwen spreekt, geeft my nu gelegentheyt om uw E. Gedichten voor schildery en woorden voor verwen aen te bieden. Dit zijn de VERSCHEYDE DICHTEN die ik u opdraegh; en onder uwen naem den dagh laet sien: niet soo seer om al wat Neêrduytsch spreekt genoegen en vermaek te geven, als om niet ondankbaer te schijnen by uw beleeftheyt. Dan hier sal mogelijk een ander seggen, dat dit een onnoosle dankbaerheydt is, die geen wesen heeft als in het enkel bekennen van schuldt, en in het wechschenken van een anders goedt, als van gedichten, die vruchten van een anders pen en gedachten van een anders verstandt zijn. Maer wat sal ik seggen? indien ik hier het gevoelen van den wijsten Heyden, die allerbest van Weldaden geschreven heeft, by brengh, soo schijn ik in twijffel te trekken den lof die

u nagaet van al wat lesens waerdigh is met opmerkingh gelesen te hebben. Voor anderen als uw E. dan dient het seggen van Seneca: *Dat dikwils schuldtkennen betalen is.* en op een ander plaets: *Dat de weldaedt soo seer niet bestaet in de gift*, *als in de genegentheydt van den gever.* Wat nu de Gedichten, die ik U.E. heb toegeëygent belanght, om die met geen gesochte lof een afsien te geven, soo gedoogh nu dat ik hier alles van swijgh, behalven, om Huygens woorden te gebruyken, dit weynigh, en dit veel; Dat de meeste GROTIUS, HOOFT, BARLAEUS, HUYGENS en VONDEL voor Autheuren kennen: en dat d'andere, insonderheydt die van MARTINIUS en DECKER sich sterk maken, om sonder een anders hulp, sich self nae waerde te prijsen: en nevens de groote namen der grootste Poëten (gelijk uw E. onder d'uytnemenste Schilders) sulk een plaets en lof te verdienen.

Vaert wel.

t' Amsterdam, *den* 14 *Julij*, 1651.

Men merke op, dat de ‘Uytgever’ zijn naam er niet onder plaatst. Verder over dien Uitgever in § 31.

§ 7. De bundel begint met REAELS *Oorsprongh van de Kusjes.* Voorwaar geen slecht begin. Het is een der schoonste minnedichten, die we in onze taal bezitten. Gelijk bekend is, is het ‘eene verre navolging van een gedeelte uit het eerste Gedichtje van de *Basia* van Janus Secundus’. (Zie Jer. de Vries, *Proeve eener Geschiedenis der Nederlandsche Dichtkunde* I (1810), p. 121, A. 1.)

In de beide drukken van het Eerste Deel der *Verscheyde Nederduytsche Gedichten* bederft eene drukfout een der schoonste coupletten. Van de kusjes werd gezongen:

‘Dit is de soete waesem,
Op lipjes lief gesprenght,
Met dauw van geurigen aesem
In 't roode roodt gemenght,
Die Minnaers veel kan geven,
Jae doet leven.
Wilt dan soo schaers niet vreesen

Mijn waerde Rosemondt,
Met die gift uytgelesen,
Waer meê u lipjes rondt,
Soo mildelijck van hier boven,
Zijn bedooven.'

Natuurlijk verandere men *vreesen* in den versregel: *Wilt dan soo* enz. in *wesen*, en de zin wordt duidelijk en goed. Hier zou van zoo'n drukfout ook geen melding zijn gemaakt, ware 't niet dat ze zelfs was overgenomen in het in 1827 verschenen eerste deel der *Gedichten van C. van Baerle*, *J. van der Burgh* enz. enz., de bekende verzameling van D. Groebe. Daar kan men bl. 10 dat dwaze *vreesen* ook vinden. En toch had in 1817 Mr. Jacobus Scheltema in zijn *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, I, 2e stuk, bl. 118, reeds *wesen* laten drukken.

Men vindt nog twee gedichten van Reael in deze verzameling, namelijk de *Maeghde-klacht*[1] en het *Lyckdicht over Jr. Wilhem van Nassauw*, *Heer vander Lecke.* Jonkheer Willem van Nassau was de natuurlijke zoon van Maurits, en Reael had in 1625 en 1626 hem als Admiraal van Holland leeren kennen, daar hij zelf als Vice-Admiraal hem ter zijde stond tijdens de expeditie tegen Spanje[2], die men gezamenlijk met Engeland had ondernomen en die op niets uitliep. Willem van Nassau was in 1627 bij het beleg van Grol gesneuveld. Groote verwachtingen koesterde men van dezen Willem. Wel was hij nog jong en meer krijgsman dan staatsman, maar de tijd zou het zijne doen, of om met Hugo de Groot te spreken, 't zou wel anders worden, 'si Martios animi impetus aetas veniens iudicio percoxisset'[3]. Zijn dood nu heeft Reael in een niet onverdienstelijk *Lyckdicht* bezongen.

1) In den vijfden regel van het derde couplet is zonder eenigen grond *Als* in *Al* veranderd door Mr. Jacobus Scheltema in zijn *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, I, 2e stuk, bl. 66.
2) Eene Nederlandsche vloot zoude, vereenigd met de Engelsche, trachten den Spanjaarden op hunne eigene kust afbreuk te doen. Vergelijk Arend, *Alg. Gesch. des Vaderlands*, III, 4, bl. 95, 158; van Lennep op Vondel, II, 330; II, Nal. 26, en Vondels *Geboortklock van Willem van Nassau*, vs. 855 vgg. Verder nog Mr. Jacobus Scheltema t.a. pl. bl. 85-87.
3) *Hugonis Grotii Grollae obsidio.* Amst. 1629, p. 18.

Dat Lijkdicht is ook door Mr. Jacobus Scheltema uitgegeven in zijn *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk* (Deel I, Stuk 2, bl. 91 vg.), maar eene vergelijking leert, dat Mr. J. Scheltema zich niet aan den hier gegeven tekst houdt en geheel willekeurig veranderingen, quasi-verbeteringen aanbrengt. Toch heeft hij de *Versch. Ned. Ged.* gekend en gebruikt.

Eenen goeden tekst geeft Mr. J. van Lennep in zijne Vondeluitgave (II, Nalezing, bl. 61 en 62). Hij heeft daar de eerste uitgave van dit gedicht gevolgd (zie l.c. Nal. bl. 58), namelijk zooals het voorkomt in J. v. Vondels *Verovering van Grol* enz. *t'Amsterdam ghedruckt by Willem Jansz. Blaeu.* 1627. Op Vondels zegezang volgen namelijk ‘noch sommiger gedichten op dezelve stof’, en daaronder het *Lyckdicht* van Reael. - Van Lennep deelt ook het door Reael geschreven *Epitaphium* (Latijn en Hollandsch) mede, dat op het Lijkdicht volgt. Tevens vindt men t.a.p. (*Vondel*, II, Nal. 62) een Latijnsch gedicht van Huygens[1] op den dood van Willem van Nassau (*In Obitum Wilhelmi Nassovii*).

Tot juist begrip van Reaels gedicht dient men te weten, dat Willem van Nassau verloofd was met Anne, dochter van Karel, Heer van der Noot[2]. Ook Vondel vermeldt in zijne *Verovering van Grol* Willem van Nassau's dood en legt Frederik Hendrik de volgende woorden in den mond (v. L. II, 621; v. Vl. I, 241):

(‘Vorst Frederick die worpt sijn hellemet ter aerde,
En eert met dese klaght het heldenlijck na waerde:)
Was 't om dit noodlot dan, o Dochter Vander Nood!
Dat ick uw' Bruydegom most rucken uyt uw' schoot;
Daer ghy hem onderhielt, met uytgelese weelde:
Daer hy u sijne siel, en ghy hem d'uwe deelde:

1) Ook te vinden in C. Hugenii *Momenta desultoria*, Editio altera (1655), p. 69.
2) Dr. Van Vloten zegt in zijne Vondel-uitgave, I, bl. 241*b*, A. 2: ‘Jonkvrouw Anne van der Noot, Nassau's verloofde, in 1631 met den Heer van Asperen, Filip Jacob Bn. van den Boetselaer gehuwd; zie Beekmans *Beschr. van Asperen*, bladz. 259.’ - Vergelijk Bosscha's *Neerlands Heldendaden te land*, herziene en verbeterde uitgaaf, I (1870), bl. 337, A. 2.

aant.

Daer ghy met ketens van fijn goud en sacht albast,
Hem strengelde aen 't korael van uwen mond soo vast,
Als eertijds Andromaech haer' Hector hiel gegrepen,
Doen sy hem in den droom om Troiens vest sach slepen:
Soo legh op my de schuld. Had eer hem lood of stael,
Doen op den Spaenschen boôm hy stal hiel by Reael,
Getroffen verr' van my, soo soud 't my sachter treffen:
Doch graf nocht uytvaert sal uw' naem soo hoogh verheffen,
Manhafte Jongeling, als uw' manhaftigheyd,
Navolgeres der siel, die uyt het lichaem scheyd.'

Ik heb deze verzen hier opgenomen, omdat ze aanleiding hebben gegeven tot eene vergissing. In Bosscha's *Neêrlands Heldendaden te land* wordt (deel I (1e dr.), bl. 426, A. 1 en ook nog op bl. 337, A. 2 van deel I van de herziene en verbeterde uitgaaf) gezegd, dat 'uit deze lijkklagt van Vondel blijkt, dat deze Heer *van der Lecke* met Laurens Reael in de Oost-Indiën was geweest'. Dit is onjuist. Vondels woorden 'Doen op den Spaenschen boôm hy stal hiel by Reael' doelen niet op Reaels verblijf in Oost-Indië, maar op zijn boven vermeld Vice-Admiraalschap[1].

Keeren we nu[2] tot Reaels *Lyckdicht* terug, dan blijkt uit het bovenstaande, dat het in de *Versch. Ned. Ged.* is opgenomen uit de afzonderlijke uitgave, die in 1627 van Vondels *Verovering van Grol* was verschenen. Ten minste: dit is *zeer* waarschijnlijk, daar van eene afzonderlijke uitgave (in plano) van Reaels *Lyckdicht* nergens eenig spoor te vinden is.

Hieruit volgt weer, dat, wanneer ooit de Gedichten van Reael saamgebracht en opnieuw mochten worden uitgegeven (iets, wat ze wel verdienen), de Verzamelaar op den tekst van dit Lijkdicht in de *Versch. Ned. Ged.* niet behoeft te letten, daar er een oudere van 1627 is, en deze lang na Reaels dood (1637) onveranderd naar die eerste uitgave hier is overgedrukt.

Met de *Maeghde-klacht* en den *Oorsprongh van de Kusjes* is het anders gesteld. Het is *mogelijk* dat ze reeds vroeger

1) Vergelijk nog vs. 4 van Vondels vers *op den Heere Laurens Reael* (v. L. II, 675; v. Vl. I, 250).
2) Zie verder de *Nalezing* aan het slot van dit deeltje.

(d.i. voor 1651) in het een of ander liedeboek zijn uitgegeven, maar indien zulks niet het geval is, hebben we hier met den oudsten druk te doen, en dan is deze Verzameling van 1651 voor den tekst van Reaels gedichtjes niet zonder waarde.

§ 8. Op Reaels *Oorsprongh van de Kusjes* volgt in de Verzameling een gedicht van P.C. HOOFT, en dit brengt ons dus van Reael op Hooft.

In 1636 was de eerste verzameling van P.C. Hoofts *Gedichten* te Amsterdam bij Johan Blaeu verschenen. Hooft had niet alles wat hij vroeger had gedicht herdrukt willen zien en dus eene keuze uit zijne 'jeughlijke rijmen' gedaan. Het kan zijn, dat Hooft sommige de eer van een herdruk niet waardig achtte, maar andere zal hij om andere redenen hebben weggelaten. Men vergete niet, dat Hoofts Minnedichten voor het grootste deel zijn eigen hartsgeheimen openbaren, en we kunnen het gerust als niet onwaarschijnlijk aannemen, dat onze dichter sommige liederen liever vergeten zag, ja er kan veel waars schuilen in 'tgeen J. van der Burgh aan Constantijn Huygens schreef in de Opdracht van Hoofts *Gedichten* van 1636: 'Het meerendeel van deze werken waeren bij zijn E. de vergetelheidt al opgeoffert, 't en waere ikze met smeeken hadde uit den brand gehouden en met zijne bewilliginge gemeen gemaekt.'

Het jaar 1644 bracht een tweede uitgave van Hoofts *Gedichten.* Ze was te Amsterdam gedrukt bij Jacob Lescaille voor Joost Hartgers. Wel bevatte deze druk eenige gedichten meer dan die van 1636, maar volledig was het werk toch niet. - Daarom deden in 1651 de Verzamelaars der *Versch. Ned. Ged.* een goed werk, met in hunnen bundel juist alleen die stukken op te nemen, die noch in de *Gedichten* van 1636, noch in de uitgave van 1644 te vinden waren. Ze kenden buiten eenigen twijfel eenen der twee drukken van Hoofts *Emblemata Amatoria* (1e druk van 1611; 2e druk[1)] van 1618) en namen daaruit eenige gedichten over,

1) Leendertz, *Gedichten van P.C. Hooft*, deel I, Inleiding, bl. XXXVI: 'Tot op bl. 136 komt deze druk (van 1618) met den eersten nauwkeurig overeen.' - Men verbetere in Leendertz' *Inleiding*, bl. XXXVIII, 3 October in 5 October.

die Hooft voorheen voor zijne verzamelde *Gedichten* verworpen had. Dit is *zeker* ten opzichte van de volgende verzen:

Hoe diep zijt ghij gesoncken, enz. Emblem. bl. 111.
Vooghdesse der gemoeden. Emblem. bl. 108[1)].
Schoon Nymphelijn. Emblem. bl. 93.
Weet yemandt beter saus, enz. Emblem. bl. 103.

En *hoogst waarschijnlijk* is hetzelfde het geval met de twee volgende gedichten:

Indien het klagen kan versachten enz. Emblem. bl. 75.
Verheven grootsche ziel, enz. Emblem. bl. 99.

De reden, waarom we ten opzichte van deze twee laatste gedichten niet met zekerheid kunnen spreken, is, dat deze verzen, wat niet met de vier vroeger genoemde het geval is, reeds eerder gedrukt zijn dan in de eerste uitgave der *Emblemata Amatoria* (van 1611). Wanneer men den derden druk opslaat van *Den Nieuwen Verbeterden Lust-hof* (Amst. 1607 bij Dirck Pietersz. [Pers]), dan vindt men daar[2)] de beide gedichten, en wel het vers *Indien het klagen* enz. op bl. 82 en het andere (*Verheven grootsche ziel*) op bl. 83. Het kon dus het geval zijn, dat de Verzamelaars die twee gedichten niet overgenomen hadden uit de *Emblemata*, maar wel uit den derden (of vierden) druk van den *Lust-hof.* Toch is zulks waarschijnlijk niet zoo geweest. Dit blijkt uit de omstandigheid, dat het gedicht *Indien het klagen kan versachten* in den *Lust-hof* 7 coupletten telt, en in de *Emblemata* 6 (zie Leendertz' uitgave van Hoofts *Gedichten*, I, bl. 30).

1) Mijns inziens is in vs. 4 van dit gedicht het woord *vermogen* door den Heer Leendertz I, 73 verkeerd verklaard. Er staat:

> Voochdesse der gemoeden
> Die sonder Circes crachtige venijnen,
> En sonder gulden roeden,
> Slaet met u oochs vermogen sonneschijnen,' enz.

Vermogen is volgens Leendertz 'vermogende'. Ik geef in bedenking, of niet de zin is 'met het vermogen van uw oog', en dus vermogen = invloed, macht.

2) Vergelijk *Navorscher*, XVII, bl. 243-249. Aldaar schrijft de Heer *P. Leendertz Wz.* bl. 249 o.a.: Er bestaat nog een vierde druk. - Hij is geheel gelijk aan den derden. - Hij draagt geen jaargetal.'

Daar het gedicht nu in de *Versch. Ned. Ged.* ook 6 coupletten heeft, is het uit de *Emblemata* overgenomen en niet uit den *Lust-hof.* En dit zal nu ook wel het geval geweest zijn met het vers *Verheven grootsche ziel.*

Mede is het *waarschijnlijk* dat Hoofts gedicht *Ach Amarillis*, dat in zijne *Emblemata*, bl. 107 wordt gevonden, uit dat werk is overgedrukt in onze verzameling. Toch was dat gedicht reeds vroeger gedrukt, en wel in 1605 in het *Princesse Liet-boec* (Leendertz op Hooft, II, 421).

De 'Sangh' *Periosta*, *die met trage stroomen glijt*, is overgenomen uit *Apollo of Ghesangh der Musen*, in 1615 uitgegeven. - Ten opzichte van het bijschrift *Op de beurs t'Amsterdam* worde opgemerkt, dat de Heer Leendertz aangewezen heeft in zijne uitgave van Hoofts *Gedichten* (II, 421) dat dit 'vroeger reeds was gedrukt op de afbeelding van de Beurs door B. Adams Bolsnerd, 1609. Ook op die door C.J. Visscher, 1612; daar staat in den benedenhoek ter linkerzijde van den beschouwer een pedestal met drie trappen: daartegen aan is in een ovaal het bijschrift van onzen dichter, en daaronder: P.C. Hooft, Amsterdammer.'

Hoofts vers *Op het Orgel-gebruyck van de Heer van Zuylechem* hebben de Verzamelaars voor dat werk kunnen geplaatst vinden[1)].

Thans, na de herkomst der andere te hebben besproken, vinden we nog de volgende gedichten van P.C. Hooft in onzen bundel:

a. Gedicht op het bestandt.
b. Op de vertooningen over het twaalfjarig bestandt.
c. Op de vertooningen van de bruyloft van Peleus en Thetis.
d. Graf- en Tydt-dichten.

Van geen dezer vier verzen is eene vroegere uitgave bekend, en van slechts één (*c*) is het handschrift van Hooft bewaard. Omtrent *a*, *b* en *c* merkt de Heer Leendertz (Inleiding op Hoofts *Gedichten*, I, bladz. XLV) het volgende op: 'Van dat (gedicht)

1) In verband met de mededeeling van den Heer Leendertz in zijne uitgave van Hooft *Gedichten*, I, 349 merk ik hier op, dat in 1641 is verschenen C. Huygens' *Gebruyck of ongebruyck van 't orgel in de kerken der Vereen. Nederl.* (Leyden, Elsevier). - Vergelijk mede Prof. Theod. Jorissens *Constantijn Huygens. Studiën*, I, 266 vgg.

op het Bestand, dat niets anders is dan eene uitlegging der fraaie zinnebeeldige prent, op die gebeurtenis vervaardigd, bestond waarschijnlijk eene uitgave op een los blad, geschikt om bij die prent bewaard te worden. De bijschriften bij de vertooningen bij gelegenheid van het bestand en van het huwelijk van den keurvorst van de Palts had ieder daaronder kunnen lezen en menig Amsterdammer zeker had ze afgeschreven.' Voor de gissing van den Heer Leendertz in zake het *Gedicht op het Bestandt*[1] is veel te zeggen, maar een daarover ingesteld onderzoek heeft niets opgeleverd, wat voor het *bestaan* dier plano-uitgave kon pleiten. En wat de Heer Leendertz met zijne laatste opmerking over de bijschriften der vertooningen eigenlijk wil zeggen, begrijp ik niet recht. Of menig Amsterdammer ze afgeschreven heeft, beteekent weinig en verandert mijns inziens niets aan de omstandigheid, dat door de opneming in de *Versch. Ned. Ged.* deze verzen in de volgende uitgaven van Hoofts *Gedichten* zijn opgenomen.

Uit het bovenstaande zal, hoop ik, gebleken zijn, dat voor de kennis van Hoofts *Gedichten* de verzameling, die wij bespreken, belangrijk is. Ze geeft voor de tekstcritiek van drie gedichten den eersten druk. Ze bracht veertien gedichten van Hooft weer aan het licht, die den meesten der tijdgenooten niet bekend waren en voor een deel in oude liedeboeken verscholen lagen. Al die veertien gedichten werden dan ook overgenomen in de derde uitgave van Hoofts *Gedichten*[2], en werden dus door de *Versch. Ned. Ged.* als het ware met de andere vereenigd.

Ten slotte nog de volgende opmerkingen:

a. Boven het lied *Indien het klagen kan versachten* staat in de uitgave der *Versch. Ned. Ged.* en in de *Emblemata* de wijze: *Amynte l'Amoureux dont la plux riche gloire;* in de uitgave van den Heer Leendertz: *Esprits qui souspirez*, *etc.*

b. In de uitgave van den Heer Leendertz wordt (I, 77) het begin van het gedicht *Hoe diep zijt ghi gesoncken* geciteerd, en daar in vers 4 *die* gelezen. Doch èn in de *Emblemata* èn in

1) Zie over die prent de aanteekening van Leendertz op Hooft I, bl. 88.
2) *Dichtkunstige werken van Pieter Cz. Hooft.* Amst. 1657.

de *Versch. Ned. Ged.* staat '*en*'. - Behalve de bij Leendertz opgegeven wijze: *De traentjes diese weende*, staat in de *Emblemata* en in onzen bundel ook nog eene andere vermeld, nl. *Waren t'alle mijn vrienden.*

c. Omtrent het vers *Scheon Nymphelijn* zij hier vermeld dat de teksten der *Emblemata* en der *Versch. Ned. Ged.* niet verschillen, en dat de Heer Leendertz in zijne uitgave het handschrift A volgt. Ook vindt men bij den Heer Leendertz (I, 41) eene andere zangwijze *(Demophoön*, *hoewel de son)* dan in *Emblemata* en *Versch. Ned. Ged. (Wt liefden siet*, *lijd ick verdriet).*

d. Omgekeerd (wat *c* betreft) vindt men bij het gedicht *Weet yemandt beter saus* bij Leendertz (I, 35) twee zangwijzen *(Esprits qui soupirez* en *Cupido geeft mijn raet)*, terwijl de *Emblemata* en de *Versch. Ned. Ged.* slechts de eerste wijze opgeven. - Ook hier hebben de *Embl.* en de *Versch. Ged.* denzelfden tekst, terwijl de Heer Leendertz den tekst van handschrift A geeft. - Het motto uit Horatius, dat in onzen bundel boven dit gedicht staat, vindt men noch in HS A, noch in de *Emblemata.*

§ 9. Van HENDRIK LAURENSZ SPIEGHEL vinden we in onze Verzameling slechts één gedicht. Het is de *Vryers-sangh.* Deze zang verdient algemeen gekend te worden. Gewis zal men ook dit gedicht van Spieghel 'zangerig van rhythmus'[1)] durven noemen.

Waaruit de Verzamelaars dezen zang hebben overgenomen, heb ik niet kunnen vinden. Hier zij opgemerkt, dat in de uitgave van 1694 (bij Hendrik Wetstein) van H.L. Spieghels *Hertspieghel en andere Zedeschriften* dit vers nog niet wordt gevonden; maar wel in de bekende editie van P. Vlaming (Amst., 1723). Volgens de 'lyst der schriften', in die verzameling (van Spieghels gedichten) te vinden, behoort het tot 'de op nieuw uitgegevene', en is het overgenomen 'uit de verzameling der Nederduitsche Gedichten', waarmee men wel de *Versch. Ned. Ged.* zal bedoelen.

1) Jonckbloet, *Gesch. Ned. Lett.* I (2e dr.), bl. 364.

§ 10. De Verzamelaars hebben drie gedichten van PIETER DE GROOT opgenomen. De herkomst kan ik niet nagaan. Het ware anders te wenschen dat men een' ouderen tekst kende, want laat de *Klaghte* zich goed lezen, met het *Sonnet* (bl. 11) en het vers *Ick heb*, *maer laes! ick heb geleeft* is dat geenszins het geval. De *Klaghte* verhindert ons te vermoeden dat Pieter de Groot ter wille van het rijm onzin schreef, en we kunnen dus bij de beide andere gedichten alleen de gissing wagen, dat ze in slechten tekst tot ons overgeleverd of overgekomen zijn[1].

§ 11. De *Versch. Ned. Ged.* bevatten volgens den titel ook gedichten van HUGO DE GROOT. 'Grotius' heet het eenvoudig op den titel, en welken de Groot men dan bedoelde, behoefde men gewis niet nader aan te wijzen. Had de Groot door zijne Nederlandsche verzen beroemd moeten worden, 't ware niet gelukt. Zijn *Bewijs van den waeren Godtsdienst* is wèl berijmd proza, en slechts enkele dichtjes staan boven het middelmatige. Naar mijn inzien verdienen twee in 't bizonder genoemd te worden: de *Klaghte der Vrouwe van Mechelen* en de *Brief aen sijn Huysvrouw M. Reygersbergh over sijn verlossingh.*

Deze beide verzen vindt men in onzen bundel. Verder de *Gedichten op de Seylwagen van Prins Maurits*, de *Aenspraeck aen de Boecke-kist over sijn uytkomst uyt Loevesteyn* en een *Gedicht*, *geschreven in seecker Stamboeck van Daniel Kempenaer*[2]. De drie laatstgenoemde gedichten zijn vertalingen van zijne Latijnsche verzen. In de *Versch. Ned. Ged.* zijn bij

1) In het *Sonnet* blijft in de verzen 9-16 ook na de verandering in vs. 9 (*een* in *en*) veel raadselachtigs, b.v. vs. 11: *maer eeren wel.* En hoe kunnen in het gedicht *Ick heb*, *maer laes* enz. de verzen 25-32 worden verklaard? - Zeker is het, dat men geen hulp vindt in de *Overgebleevene Rymstukken of Vervolg der Versen van en op de Heeren en Meesters Jan*, *Huyg*, *Willem en Pieter de Groot*, Delft, 1722. Slechter uitgave zal moeielijk te vinden zijn. - Over Mr. Pieter de Groot leze men, des belust, de Redevoering van C.W. Westerbaen in N.G. van Kampens *Magazijn*, III (1824), bl. 69-113.

2) Zie over dezen Daniel de Kempenaer van der Aa, *Biogr. Wb.* X, 108: 'Uit eenige stukken blijkt, dat hij een man van studie en bekwaamheid geweest is, en vriendschap onderhouden heeft met Uytenbogaert en andere Remonstranten.'

de *Aenspraeck* en het *Stamboeck-gedicht* de Latijnsche gedichten gevoegd[1]. De Latijnsche verzen op Simon Stevins zeilwagen[2] worden gevonden in *Hugonis Grotii Poëmata* (collecta et magnam partem nunc primum edita a fratre Guilielmo Grotio), Lugd. Batav. 1617, p. 386, 388, 389, 390. De twee eerste dezer verzen op den zeilwagen zijn een vermakelijk voorbeeld van pseudo-classicisme. - De verzen op den zeilwagen hoop ik met het Latijn er tegenover in een volgend deeltje dezer *Bijdragen* af te drukken.

Na de lezing van Mr. Jeronimo de Vries' Inleiding bij zijne uitgave van Hugo de Groots *Nederduitsche Gedichten*, waarbij men in het oog houde (zie boven, § 4) dat Mr. J. de Vries den eersten druk van 't eerste deel der *Versch. Ned. Ged.* niet kent, komt men tot de verklaring dat bovengenoemde v i j f gedichten van Hugo de Groot, nl. de *Klaghte*[3], de *Brief*, de *Gedichten op de Seylwagen*, de *Aenspraeck* en het vers in het stamboek van Kempenaer, alle voor het eerst in onzen bundel zijn uitgegeven.

Doch na 1844, het jaar waarin Mr. J. de Vries' uitgave verscheen, is de bibliographie van Hugo de Groot veel verbeterd[4]. Nu althans weet men, dat van de *Latijnsche aenspraeck aen de*

1) Mr. J. de Vries deelt in zijne uitgave, bl. 300 nog eene tweede vertaling van het *Alloquium ad arcam* mede, die hij schijnt ontleend te hebben aan de in eene voorgaande noot genoemde *Overgebleeve Rymstukken*, waar ze op bl. 128 vg. te vinden is. Doch is het wel zeker (in verband met de geheele inrichting dier *Rymstukken*) dat die vertaling van Hugo zelven is?

2) Over Simon Stevins zeilwagen vergelijke men vooral F. Muller, *Beredeneerde Catalogus van Nederlandsche Historieplaten*, I, No. 1157 tot 1160.

3) J.G. Frederiks in *De Gids*, 1879, IV, 252: ‘eerst lang na den dood des dichters schijnt zij (de *Klaghte*) uitgegeven te zijn.’ - Ik vestig hier de aandacht op de t.a. pl. gegeven belangrijke mededeelingen over *Margaretha van Mechelen.*

4) Rogge's *Beschrijvende Catalogus der Pamfletten-verzameling van de Boekerij der Remonstrantsche Kerk te Amsterdam*, Stuk I, Afdeeling I (1863); T.C.L. Wijnmalen, *Hugo de Groot als verdediger des Christendoms beschouwd* (Utrecht, 1869); Dr. A. de Jager, *Nieuwe Taal- en Letteroefeningen* (1876), bl. 37 vgg.; *Bibliographische Adversaria*, III, 122. - De lezing dezer bronnen leert, dat men aan Mr. Jeronimo de Vries' opgaven niet te veel waarde moet hechten.

kist (met de Nederlandsche vertaling) eene afzonderlijke uitgave[1] van 1621 bestaat (8 bladzz.), waarin ook het album-vers (zoowel het Latijn als het Hollandsch) voorkomt. - Van de drie andere gedichten heb ik nergens eenen eerder verschenen tekst kunnen vinden. Ook hier dus heeft onze bundel waarde voor de tekstcritiek.

Verder zijn nog twee gedichten opgenomen, die, zooals ook Mr. de Vries had medegedeeld, reeds vroeger elders geplaatst waren. Het zijn de *Christelijcke Betrachtinge des Lydens Christi* en de *Samen-spraeck tusschen vader en soon over de deught van weynigh spreken.* Van de *Christelijcke Betrachtinge* bestaan twee uitgaven van 1619, één van 1627, één van 1629 en één van 1631, terwijl het gedicht in 1640 nog eens gedrukt is achter Uitenbogaerts *Meditatie van 't Vader Onse*[2]. De *Samen-spraeck over de deught van weynich spreken* verscheen in April 1619 te Delft[3].

Vergelijkt men den tekst van deze beide verzen in Mr. de Vries' uitgave met dien in de *Versch. Ned. Ged.*, dan vindt men vele varianten. Ik noteerde in de *Betrachtinge* (die 60 versregels telt) 20 verzen en in de *Samen-spraeck* (van 164 versregels) 24 verzen, die eene geheel afwijkende lezing gaven. De afwijkingen bestaan niet in kleine spelling-verschillen, maar zijn zoodanig, dat men aan twee verschillende teksten moet denken. Van waar die twee teksten komen, zal moeilijk te verklaren zijn. De tekst van de *Betrachtinge*, die gevonden wordt in de uitgave van de Groots *Bewys van de ware Godts-dienst* van 1648, komt m e e s t a l overeen met dien in de *Versch. Ned. Ged.* Opmerking verdient echter, dat Mr. J. de Vries, volgens zijne Inleiding, bl. VIII, de uitgaaf van Brandt volgde, ‘als door een oordeelkundige bezorgd’.

1) Fred. Muller, *Bibliotheek van Ned. Pamfletten*, No. 1881. Rogge, l.c. Stuk I, Afd. I, bl. 261. (Een exemplaar is in mijn bezit.)
2) Vergelijk over al die uitgaven Rogge, l.c. Stuk I, Afd. 1, bl. 94 en 261. Mullers *Bibl. van Ned. Pamfl.* No. 1695 en 1696. - Verder is het vers gedrukt in de uitgave van 1648 (Amst. Wed. van Rieuwert Dircksz. van Baardt) van Hugo de Groots *Bewys van de ware Godts-dienst*, bl. 115 vg.
3) Muller, *Bibl. van Ned. Pamfl.* No. 1691.

Over den auteur der *Samen-spraeck* is men het niet eens. Mr. Jeronimo de Vries zegt er (t.a.p. bl. 187) het volgende van: ‘Men is het niet eens, of dit gedicht inderdaad van Huig de Groot is. Velen schrijven het toe aan zijnen Broeder Willem, en niet zonder redenen. Kasper Brandt zegt in het Leven van H. de Groot, dat het wel reeds in 1619 op diens rekening werd gesteld, en in later tijd onder de stichtelijke rijmoefeningen van Hugo gemengd, maar dat hij van goederhand onderrigt was, dat het niet uit de pen van Hugo, maar uit die van Willem de Groot gevloeid was. De voorrede voor de Overgeblevene Rijmstukken van en op Jan, Huig, Willem en Pieter de Groot, in 1722 uitgekomen, stemt hiermede overeen, gelijk het dan ook door den Heer Mr. H. Vollenhoven in zijn verdienstelijk werk: *Broeders gevangenisse*, *dagboek van Willem de Groot*, voor dezen laatsten wordt gehandhaafd. Opmerkelijk is het zeker, dat in de eerste uitgave in 4° bij B.H. Schinkel in 1619 de woorden *uit de Haagsche gevangenis* daaronder zijn weggelaten, en dat in de tweede[1)] uitgave bij A. van Wees in 1652 het geheel ontbreekt, maar het is dan toch in de eerste uitgave onder de Rijmen van Hugo opgenomen, en in de derde van 1683 door den ouden en kundigen Gerard Brandt, die in zijne voorrede het stellig aan Hugo toeschrijft, weder opgenomen, zoo ook in genoegzaam alle latere uitgaven; het heeft daarenboven zooveel gelijkenis in stijl en vorm met de Onderwijsingh der Gedoopte Kinderen, en het korte en zinrijke, mijns oordeels, hier en daar in sommige gedichten, meer aan Hugo dan aan Willem eigen, dat men huivert, het aan den eersten te onttrekken.’.

Bij deze woorden van Mr. J. de Vries voeg ik alleen nog[2)] dat in onzen bundel (wat de Heer J. de Vries trouwens ook zelf berichtte, Inl. X en XI) de *Samen-spraeck* aan Hugo de Groot wordt toegekend, en dat ook in het onderschrift de woorden *uit de Haagsche gevangenis* gemist worden. 't Is trouwens niet

1) Men houde in 't oog, dat Mr. de Vries niet *al* de verschillende uitgaven kent.
2) Vergelijk nog wat Fred. Mullers *Bibl. van Ned. Pamfl.* vermeldt bij No. 1619; alsmede Rogge, l.c. Stuk I, Afd. I, bl. 267.

onwaarschijnlijk dat Brandt zelf in zijne uitgave die woorden er heeft bijgevoegd.

§ 12. Verder bevat de bundel drie gedichten van JACOB VAN DER BURGH. Het eerste is zijn *Echt-gedicht ter eeren van C. Huygens en Susanna van Baerle;* het tweede eene vertaling van Casp. Barlaei *Lachrymae in obitum Iacobi vander Straten* (Barlaei Poëmata, editio quarta, I, p. 498 sqq.) en het derde een Lofdicht op Daniel Mostarts *Nederlandtschen Brief-schryver.*

Het derde gedicht was reeds vroeger gedrukt. Men vindt het in D. Mostarts *Nederduytse Secretaris oft Zendbriefschryver*, zoowel in den eersten druk van 1635 (Amst. Dirk Pietersz.) als in de volgende uitgaven van dat werk. Bij vergelijking met het vers in dien druk van 1635 blijken geene varianten aanwezig te zijn. - Het is bekend, dat Hooft en Vondel beiden Mostarts *Secretaris* in verzen hebben geprezen. Vergelijk Hoofts *Gedichten* (ed. Leendertz), I, 343 en Vondel (ed. van Lennep), III, 197 vg.

Het schijnt dat het eerste en tweede vers niet eer zijn uitgegeven. Nergens is mij ten minste iets gebleken van het bestaan eener plano-uitgave van het bruiloftsgedicht[1]. Hier nog de opmerking, dat ook Hooft (*Gedichten*, ed. Leendertz, I, bl. 281 vgg.) en Barlaeus (*Poemata*, ed. quarta, I, p. 382 sqq.) die bruiloft (van 6 April 1627) bezongen hebben.

Kantelaar en Siegenbeek verwijzen in *Euterpe*, 2e stuk (1811), bl. 67 hem, die over Jacob van der Straten[2] en Barlaeus' *Lachrymae* meer wil weten, naar Cunaei *Epistolae*, p. 273, en naar Foppens, *Bibl. Belg.* I, 558. Het eerste werk ken ik niet en ben ik ook niet in de gelegenheid om in te zien; bij Foppens echter wordt op I, pag. 558 van van der Straten geen gewag gemaakt. Wel wordt op I, 538 over Jacobus Stratius gesproken, en het schijnt (alhoewel uit de aangetogen plaats uit *Euterpe* juist het tegendeel zou zijn op te maken) dat deze ook bedoeld

1) Ook Prof. Theod. Jorissen maakt in zijne *Studiën over Constantijn Huygens*, I, 210 geen melding van eene afzonderlijke uitgave der bruiloftsverzen.
2) Men kan over Jacob van der Straten *Barlaei Epistolae* raadplegen. Zie den *Index Epistolarum* voor die uitgave.

is. Maar deze ‘Societ. Jesu Theologus’ kan niet de in Barlaeus' gedicht bedoelde persoon zijn, die te Hamburg is overleden, terwijl de Antwerpenaar Jacobus Stratius ‘Lovanii die VII Aprilis anno 1634 desiit agere in vivis’ (Foppens).

§ 13. Van VONDEL treft men in het Eerste Deel der *Versch. Ned. Ged.* drie verzen aan. Het eerste is een bruiloftsdicht: *De Leeuw aen Bandt*, het tweede een vers *Op het Overlyden van den Heere Geeraert Vossius* en het derde een gedicht *Op de Afbeeldinge van den Heere Diedrick van Os.*

In de uitgave van Vondels *Poëzy* van 1682 staat onder het eerste gedicht (I, 741): Getrout den 14 van Bloeymaent MDCLI’, en onder het tweede (II, 32): ‘Overleden 1649, den 17 van Lentemaent’; terwijl in onzen bundel onder het derde vers het jaar 1651 staat.

In de uitgaven van Vondels *Poëzy*[1)] vindt men deze drie gedichten voor het eerst in de uitgave van 1660 of den derden druk van het Tweede Deel van Vondels *Poëzy.* Ze staan aldaar, bl. 226-230, bij elkaar, en het is duidelijk, dat ze uit onzen bundel samen zijn overgenomen. Het blijve, niet onopgemerkt, dat aldaar op bl. 226 de vermeerderingen van den derden druk beginnen, en alle voorgaande gedichten reeds vroeger in de uitgaven van Vondels *Poëzy* waren opgenomen.

Daar nu van deze drie gedichten van Vondel geene planoedities mij bekend zijn, en ook de *Catalogus der Vondeltentoonstelling* ze niet vermeldt, houd ik het er voor dat ze hier voor het eerst gedrukt zijn.

Wat het bruiloftsdicht betreft, stem ik gaarne Mr. van Lennep (VI, 98) toe dat het een ‘allerbevalligst gedicht’ is, maar het slot vind ik *niet* ‘geestig en vlug’.

Op den dood van Geeraert Vossius is ook een vers gemaakt door Oudaan, zie het Derde Deel van zijne *Poëzij*, bl. 422 vgg.

1) Zie over die uitgaven mijne *Beschouwing van Vondels Hekeldichten*, bl. 133-144.

§ 14. Slaan we het Register der *Verscheyde Nederduytsche Gedichten* op, dan vinden we daar drie gedichten van GEERAERDT BRANDT vermeld. In de verzameling staan eigenlijk meerdere van hem, doch daar het Register die niet op zijn' naam stelt en wij later (§ 27) de stukken, waarvan de schrijvers onbekend zijn of willen zijn, bespreken, bepalen we ons hier tot de drie op zijn' naam gestelde. Het zijn

a. *Op het Huwlijck van Cornelis de Vooght en Clara de Riemer.*
b. *Op de Doodt van den Godtvruchtigen Assuerus Matthisius.*
c. *Bede.*

Het bruiloftsdicht is van het jaar 1650 volgens eene aanteekening in het Derde Deel van G. Brandts *Poëzy* (Uitg. v. 1727), bl. 39[1)]. Op het vers volgt een *Bruylofts-sangh.*

Het lijkdicht op Assuerus Matthisius is van het jaar 1651, mede volgens onderschrift in het Derde Deel van G. Brandts *Poëzy* (Uitg. v. 1727), bl. 149 en 195.

Het was noodig, dat we van beide gedichten het jaartal van vervaardiging kenden, omdat we eerst daarna de waarde van den hier gegeven tekst konden nagaan. Nu weten we dus, dat geen van beide stukken kan staan in de editie van 1649 van Brandts Gedichten (*Gedichten van Geeraerdt Brandt de jonge*, *verzamelt en uitgegeven door N.B.A. Rotterdam*, 1649). Daar verder de latere uitgaven van Brandts *Poëzy* na 1651 zijn verschenen, en van deze beide gedichten geene plano-uitgaven bekend zijn, hebben we in onzen bundel dus hunnen oudsten tekst. En zoo van iemand der dichters van de XVIIe eeuw, dan is het van G. Brandt te verwachten, dat hij bij eenen herdruk een' veranderden, in zijne oogen verbeterden tekst zal geven. Vergelijken we dan ook den tekst in onzen bundel met dien in de bovenvermelde uitgave van 1727, dan ontmoeten we varianten, en wel in *a* vs. 13 en 27, en in *b* in de verzen 16, 32, 50, 59, 66 en 79, om van kleinere afwijkingen maar niet te spreken.

Op het lijkdicht op Matthisius volgt in onzen bundel nog een *Grafschrift* op hem, mede van G. Brandt. Uit de editie van

1) Daar is echter de spreuk van Erasmus weggelaten, die in de *Versch. Ned. Ged.* wordt gevonden.

1727 van het Derde Deel van Brandts *Poëzy* blijkt (bl. 194), dat Brandt nog een tweede grafschrift op Assuerus Matthisius heeft geschreven. Het vinde hier, ter wille der volledigheid, eene plaats[1].

Grafschrift voor Assuerus Matthisius.

Aanschouwer sta hier stil, en wensch om zulk een haven,
Hier slaapt MATTHISIUS; maar 't lichaam dat hier leit,
Liet wysheit, nedrigheit, geleertheit, lydzaamheit.
En d'ongestorve ziel, en hoop, noch onbegraven.

Wie meer over dezen leeraar der Remonstranten te Rotterdam wil weten, kan dat vinden in Brandts *Historie der Reformatie*, deel II, III en IV. (Zie de Registers op die deelen.)

Niet onbelangrijk voor de kennis van Brandts karakter en denkwijze (in 1651) zijn de volgende verzen uit het Lijkdicht op Matthisius (vs. 67-92):

‘Dit graf begrijpt nu (voer sy voort) het minste deel
Van mijn MATTHISIUS, den Hemel het geheel.
Daer is d'ontbonde ziel de nevelen ontvloogen:
Daer singht sy sonder tongh: Daer siet sy sonder oogen:
Daer leertse 't geen haer vlijt op d'aerd niet leeren kon:
Daer vindt sy in het licht van d'ongeschape Son
De wijsheydt, die de tijdt, nae soo veel angstigh sorgen,
Bekennen moet dat voor de werelt blijft verborgen:
Hoe dat het niet is, 't geen de mensch hier Weeten noemt,
Waer op hy trots is en sijn broederen verdoemt,
En van hun werdt verdoemt. Dit heet daer eendracht steuren.
Daer siet sy nu geen twist die werelden betreuren,
Die Turck en Jood beschempt[2], terwijl men Christus kruyst:
Daer hoort sy t'onweêr niet dat hier op 't aerdrijk ruyscht:
Daer siet sy 't vyer niet dat de Nederlandtsche Staten
En Steden dreyght, en raest om bloedige plackaten:

1) Het wordt ook gevonden in het *Tweede* Deel der *Versch. Ned. Ged.* bl. 222.
2) Aldus in de *Versch. Ned. Ged.* - In de uitg. v. 1727 *beschermt.*

Daer weet sy van geen wrock, daer hoort sy niet wat haet
Tot Uytrecht woedt[1)], en van vervolgingh swanger gaet:
Daer sorght sy voor geen Kerck, noch kruys, noch Loevestijnen,
Omdat de sorgen in de Hemelen verdwijnen.
Terwijl hier d'oude Nijdt haer valsche rollen speelt,
En soo veel grouwelen en lasteringen teelt;
Jae dat de Predickstoel de Vrede derft belagen,
(Die hier den bynaem van Verderffelijck moet dragen,)
Geniet sy nu vol vreughts dit onverderflijck goedt,
Dat al de bitterheydt der aerdsche sorgh versoet.'

Het derde gedicht van G. Brandt, dat in onzen bundel is opgenomen, draagt tot opschrift *Bede*, en heeft betrekking op den toestand van Engeland in 1649. Volkomen juist is dan ook het onderschrift in de *Versch. Ned. Ged.* 'Den 17 van Sprockelmaent' in de uitgave v. 1727 (Deel II, bl. 30) van Brands *Poëzy* aangevuld met het jaartal 1649.

Van deze *Bede* bestaat eene uitgave in plano volgens Fred. Mullers *Bibliotheek van Nederlandsche Pamfletten*, No. 3422. In de uitgave van 1649 van Brandts *Gedichten* (zie boven) komt het vers niet voor, wel in de uitgave der *Poëzy* van 1727. Den tekst in de laatstgenoemde uitgave vergelijkende met dien in de *Versch. Ned. Ged.*, vindt men eenige verandering in de verzen 23-25.

§ 15. Van Mr. JOHAN VAN HEEMSKERCK, den schrijver der welbekende *Batavische Arcadia*, is één gedicht opgenomen. Het draagt tot opschrift: *Lyck-klage van Doris*, *over de doodt van Damon.* Slaat men het *Register* op, dan vindt men daar een anderen titel, nl. *Lijck-klaght van I. Ioachimi*, *over de doodt van haer Man de Heer van Ketel*, *onder de namen van Doris en Damon.*

Mr. Jacobus Scheltema zegt van dit gedicht in zijn *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, I, 3e stuk, bl. 128: De *Lijkklage van Doris over den dood van Damon*, welke mij bleek eene

1) Wordt hier het feit bedoeld, waarop in Fred. Mullers *Bibl. van Ned. Pamfletten* de nummers 3939 tot 3946 slaan?

rouwklagt te zijn van vrouwe J. Joachimi, bij het overlijden van haren echtgenoot Mr. Jacob Muys van Holy, ademt een zacht gevoel en is ongemeen rijk in denkbeelden.'

Het vers is van het jaar 1633[1]. - De woorden *quid tantum* enz., die er als motto boven staan, zijn uit Vergili *Aeneis*, II, 776 sq.

§ 16. CONSTANTIJN HUYGENS' naam prijkt mede op het titelblad van onzen bundel. Toch is betrekkelijk niet veel van hem opgenomen, terwijl bovendien het grootste gedeelte van wat hier gedrukt is reeds den lezers der *Versch. Ned. Ged.* kon bekend zijn.

Het vers *Op de doorschoten Kerck te Grol* was vroeger achter Vondels *Verovering van Grol* verschenen (zie boven § 7, bl. 9), en is hier naar die uitgave herdrukt. Later heeft Huygens (*Korenbloemen*, 1658, p. 620; 1672, II, 146) het gedichtje eenigszins veranderd.

Huygens' *Heylige Dagen*, die in 1645 door Barlaeus waren uitgegeven, en in 1648 door *Jan Zoet* waren herdrukt[2], worden ons hier op nieuw aangeboden, maar het Latijnsche vers van Barlaeus is er niet weer bijgevoegd. Daarentegen heeft men opgenomen het vers, dat Huygens Tesselschade met een exemplaar zijner *Heylige Dagen* toezond. Dat gedicht schijnt hier voor het eerst te zijn publiek gemaakt en de tekst gegeven naar het handschrift van den dichter of naar een afschrift daarvan. Immers aan het slot leest men: 'De Copy van dit gedicht was soo versleten en gebroken, dat wy in 't begin drie of vier regelen, in 't midden eenige woorden en in 't eynde een regel hebben moeten overslaan.'

1) Matthys Balens *Beschrijving van Dordrecht*, 1137 zegt: 'Heer Jakob Muys van Holy, Heeren Hugensz. [zoon van Heer Hugo M.v.H.], Ridder-Baronnet, tot die Waardigheyd verheven door Karel den Eersten, koning van Groot-Brittagne, 1630, Heere van de Kethel, Woude en Spaland 1626, Bailliu, en Dijk-Graaf van den Lande van Stryen; hadde ten Wijve Vrou Martina Ioachimi, (Dochter van de Heer Albert Ioachimi, Ridder, Heere tot Oost-einde in Hoedekens-Kerk, Vinninge, etc. en van Vrou Adriana Huyssen, van Rotterdam,) sterff den 22 Julij 1633 zonder Oir.'

2) Theod. Jorissen, *Constantijn Huygens. Studiën*, I, 282.

Wie 't vers in zijn geheel[1)] lezen wil, zoeke in de *Koren-bloemen* 1658, p. 306, en editie 1672, I, 47. Er bestaan nog meer gedichten van Huygens, die op present-exemplaren der *Heylige Dagen* betrekking hebben (ed. 1672, II, 176, 177, 178, 528).

Verder vinden we in de *Versch. Ned. Ged.* nog eenige verzen, die, voorzoover we konden nagaan, van elders niet eerder bekend waren. Daaronder zijn twee gedichten, die uit Huygens' Latijn door hem zelven zijn vertaald. Het eerste is een *Grafschrift van Fr. Auguste de Thou*, den bestuurder der Koninklijke Boekerij te Parijs, en zoon van den beroemden geschiedschrijver J.A. de Thou (Thuanus). Hij was, gelijk bekend is, betrokken in de samenzwering van Cinq-Mars, en werd met dezen den 12 September 1642 ter dood gebracht. Het vers wordt niet gevonden in de uitgave der *Ledige Uren* van 1644, wel in de uitgaven der *Koren-bloemen* van 1658 (p. 1088) en 1672 (II, 532), waar Huygens zelf naar p. 180 van (de tweede uitgave der) *Momenta Desultoria* verwijst. - Het andere, ‘uyt mijn Latijnsch’ vertaald (zou Huygens zeggen), is een gedicht *Op d'overwinningh van Hulst aen Antwerpen.* (Men vindt den Latijnschen tekst in *Mom. Desult.* ed. 2a. p. 342.)

Aan dat laatste vers sluiten zich twee dichtjes aan, het eene *Op den Prins van Oranje*, dat Huygens zelf later ‘*Hulst gewonnen*’ betitelde, het andere *Op de wonderlijcke drooghte des Herfsts*, dat eveneens van titel veranderde (beide in ed. 1658, p. 669 en ed. 1672, II, 179). Bij dit laatste vers merk ik op, dat er ook een Latijnsch gedicht van Huygens (*Mom. Desult.* ed. 2a, p. 337) over datzelfde onderwerp bestaat.

Verandering (en verbetering) in den titel bracht Huygens ook in het hier opgenomen stukje *Schip-breuck van de Heer Predikant Goedthals*, waaraan hij later (ed. 1672, II, 516) het opschrift gaf: *Op het gelukkigh bergen van D. Goethals*, *wel eer in 't Leger overzeilt.* Het onderschrift in de *Versch. Ned. Ged.* ‘Oost-Ekelo, 23 September 1645’ vindt men in de uitgave van

1) Curieus is het dat in den tweeden druk of herdruk der *Versch. Ned. Ged.* die klacht over de *Copy* herhaald is en het vers onveranderd herdrukt, hoewel reeds in 1658 de geheele tekst in de *Koren-bloemen* bekend was!

1672 niet. - Eindelijk vindt men in onzen bundel nog een der *Snel-dichten* ‘Op een verloopen schilder’.

Een ander Sneldicht, dat ook van Huygens is, heeft men zonder naam geplaatst en in het register onder de ‘Anonymi’ gesteld. Zie daarover § 29.

§ 17. Onze bundel bevat mede gedichten van J. WESTERBAEN. Vooreerst een, of beter drie lijkdichten op Hugo de Groot, waarvan twee in het Nederlandsch en één in het Latijn. Van het Latijnsche versje is eene vertaling gegeven, die echter niet van Westerbaen is, wat blijkt èn uit het Register èn uit de omstandigheid, dat ze ook later niet door Westerbaen zelven in zijne *Gedichten* is opgenomen. Wij houden G. Brandt voor den vertaler (zie § 27). Westerbaen heeft nog een tweede Latijnsch gedicht op den grooten Huigh geschreven, dat men in zijne *Gedichten* (ed. 1657, p. 223) kan vinden. In diezelfde uitgave van 1657 vindt men eene afwijkende lezing van het eerste der Nederlandsche lijkdichten op de Groot[1)]. Nergens is mij iets van het bestaan eener afzonderlijke uitgave dezer grafschriften gebleken, en dus is het moeielijk eene gissing te wagen aangaande de verschillende lezingen.

Verder biedt de bloemlezing Westerbaens vers aan: *Klaghte van Henriette de Bourbon*, met twee Latijnsche gedichtjes *In Caedem Caroli Britaniae regis.* Hiervan bestaat eene uitgave in pamflet-formaat (8 bladzz.) volgens den *Catalogus van de Tractaten enz. der Bibliotheek van Isaac Meulman*, Deel II, No. 3030. - Het vers zelf is inzoover opmerkelijk, dat *hier* Westerbaen zelfstandig is, en niet als slaafsche navolger van Huygens optreedt.

Het derde en laatste der in het Register op Westerbaens naam vermelde dichtstukken is een lofdicht op een uitgegeven werk, en wel op Uytenbogaerts *Tractaet van 't ampt ende authoriteyt eener hoogher Christelijcker Overheydt in kerckelijcke saecken.* Het komt voor in de uitgave van 1647[2)] van dat *Tractaet*

1) Aldaar, bl. 376. Bij vs. 18 vindt men eene noot, die niet in de *Versch. Ned. Ged.* te lezen staat.
2) Rogge's *Catalogus der Pamfletten-verzameling van de Boekerij der Remonstrantsche Kerk te Amsterdam.* Stuk I, Afd. I, bl. 89.

aant.

(te Rotterdam, gedrukt bij J. Naeranus). Bij vergelijking met de uitgave der *Gedichten* van 1657 vindt men varianten (vss. 5, 7, 14, 17, 31, 54 en 58) en twee ophelderende noten, die in de *Versch. Ned. Ged.* gemist worden.

Een ander gedicht van Westerbaen wordt in het Register beschouwd als van een Anonymus te zijn. We spreken er beneden, § 29, over.

§ 18. Eén gedicht is opgenomen van GERARD STAECKMANS, Lid der Staten-Generaal voor Friesland, den bekenden vriend van P.C. Hooft. Het is een lijkdicht, gericht *aen Juffr. H. Hooft*, *op 't overlyden van haer oudtste Dochter Juffr. Geertruyd Hooft.* Uit vs. 1-8 van het gedicht blijkt, dat zij, toen hare dochter overleed, weduwe was.

> ‘'t Hard noodt-lot had u eerst ontrooft
> Uw waertste schat, uw troost, uw Hooft,
> Maer liet noch in uw handen
> Drie lieve liefde panden.
>
> Nu moet ghy, ('t moeten valt seer swaer)
> Nu moet ghy oock verliesen haer,
> Wiens rijp verstandt en deughden
> Uw ouderdom verheughden.’

Is wellicht een der twee overgebleven ‘liefdepanden’ ook die Cornelia Hooft, wier huwelijk met David Leeuw Vondel bezong? Dat bruiloftsdicht is in onzen bundel opgenomen; zie boven § 13. Men houde in 't oog, dat Mr. van Lenneps opgaven aangaande de familie Hooft tegenstrijdig zijn (Vondel, V, Nal. 8 en VI, 95).

§ 19. JAN VOS heeft mede zijne bijdragen tot dezen bundel geleverd. Vooreerst een versje *Aen de Lyckdragers van den Heer Professor G. Vossius* en dan vier *Grafschriften*, waarvan drie (op Albrecht Koenraeds Burgh, op Elisabeth Barlaeus en op J. Oosterzon) in de uitgave van 1662 van het eerste deel van Vos' *Gedichten* (I, 727, 725, 734) eenigszins zijn veranderd, terwijl in dat van J. Oosterzon de titel aldaar (I, 734) gewijzigd

is in '*Leedig graf van Juffrou K. Oosterzon*, *in West-Indien verdronken*'.

Verder worden in het *Register* vijf gedichten gevonden met de initialen J.V. Slaat men ze in den bundel op, dan heeft één geen onderteekening, een tweede ook alleen J.V., maar onder de drie overige staat de voluit geschreven naam JAN VOS. Hier is blijkbaar niet bedoeld den naam geheim te houden, en daarom maak ik *hier* van die gedichten melding, en niet beneden, in de paragrafen, aan de Anonymi gewijd.

We vinden dan eerst het vers *Britanje aan Europe*, waarin Vos zijne verontwaardiging over Karels dood uitspreekt en de mogendheden aanspoort, Engeland aan te vallen:

> Op, op, bedroefd' Euroop', ontbindt Bellonaas banden;
> Mijn heil bestaat in 't zwaardt, en 't zwaardt in uwe handen.
> Gy krabt uw' borst vergeefs. Verwerp het zwarte kleedt;
> Het blanke harnas zal uw leeden beeter passen:
> 't Is tijdt om d'oude Teems met wapens te verrassen.
> Op, op, bedroefd' Euroop', en wreek 't geleede leedt.'

Dr. J.A. Worp schreef onlangs (*Jan Vos*, 1879, bl. 29) dat dit vers 'waarschijnlijk in 1649' is geschreven. Ik ben het geheel met hem eens. Het moet wegens den inhoud na Januari 1649 zijn vervaardigd. In allen gevalle weten we, daar het in de *Versch. Ned. Ged.* voorkomt, nu *zeker*, dat het voor het midden van 1651 is geschreven.

Verder komt in onzen bundel het volgende versje voor (met het opschrift: *Op d'Omkijcker Karolus*):

> 'Waarom heeft Karel 't hooft ter rechter zy gewent?
> Om niet in 't Hof te sien van 't slincksche Parlement.'

Dit puntdicht heeft èn in Vos' *Dichtkunst* (1658), 285 en in zijne *Gedichten*, I (1662), 477 tot opschrift: *Karolus*, *de goude omkijker.* Ik gis daarom, dat het op eene gouden munt met de beeltenis van Karel I slaat.

Ook is Vos' vers *Op 't regenen in 't vreedejaar* hier opgenomen. De vele regenvlagen van dat jaar zijn[1)] ook bezongen

1) Vergelijk Mr. van Lennep op *Vondel*, V, Nal. 28.

door R. Anslo (*Op 't regenachtig weder van 't Iaer* 1648) en door F. Martinius (*Klaagh-liet over het benauwde Jaar van* 1648); men vindt beide verzen in het *Tweede* Deel der *Versch. Ned. Ged.*, bl. 228-230.

Dan wordt in onzen bundel nog gevonden het bekende gedicht van *Het parketje van Mejoffer Kristine Hooft*, hetwelk ook te lezen is in Vos' *Dichtkunst* (1658), 269 en in zijne *Gedichten*, deel I (1662), 267. Vergelijkt men nu die drie teksten, dan blijkt dat die der *Dichtkunst* nauwkeurig met dien der *Versch. Ned. Ged.* overeenstemt, maar dat in den tekst van 1662 door Vos groote veranderingen zijn gebracht, ja dat Vos toen een gedeelte van het gedicht heeft weggelaten. We geven daarom hier eerst van den tekst van 1651 het begin, en dan het correspondeerende van den tekst van 1662, waaruit die verkorting den lezer zal blijken.

In den tekst van onzen bundel is het begin als volgt:

‘O koele Hooft! die my doet gloeien;
Ja heeter dan de Minnegodt,
In 't midden van mijn yzre boeien,
Wat port u dus, als schuw voor 't Slot,
In aller yl naa 't hof te tyen?
Albaste klip! daar 't zuivre hart
Der kuisheidt, schipbreuk op moet lyen,
De boomen, door uw vlucht vol smart,
Die treuren met gebooge koppen,
En zuchten zoo, dat zoo de vloên
Van hunne biggelende droppen,
De blaadren niet voor 't vuur behoên,
Zy zoude, door de heete zuchten,
Veranderen in weifflend' asch.
Is dit geen dreiboom in uw vluchten?
Of stopt Diane, door 't gebas,
Uw oor', en lokt u door het janken?
Dat ik mijn leest vervormen kon
In haar gedaante, door de dranken,
Daar Cirse, dochter van de Zon,

Ulisses makkers meê in zwijnen,
Vol scharpe borstelen verschiep,
Ik zou zoo lang van haar fenijnen
Gaan zwelgen' e n z .

Dit alles luidt nu in editie 1662 als volgt:

'O koele Hooft! die my doet gloeien;
Ja heeter dan de Minnegodt,
In 't midden van myn yzre boeien,
Waarom verlaat gy 't Muider Slot?
Of lokt Diaan u door haar janken?
Dat ik mijn leest vervormen kon
In haar gedaante, door de dranken,
Daar Circe, dochter van de Zon,
Ulysses makkers meê in zwijnen,
Vol scharpe borstelen verschiep,
Ik zou zoo lang van haar fenijnen
Gaan zwelgen', e n z .

Eindelijk vindt men in onzen bundel nog het gedicht van Jan Vos *Aen Joan Six*, *toen ik Hoofdt van de Schouburg wierdt.* Aldus is ook de titel in Vos' *Dichtkunst* (1658), 268; doch toen Vos in 1662 zijne *Gedichten* uitgaf, heeft hij dit gedicht niet alleen geheel omgewerkt, maar ook den titel veranderd. Six toch was in 1656 commissaris geworden bij het stedelijk bestuur, en daarom schreef Vos in 1662 boven het gedicht (I, 282): *Aan den Ed. Heer Kommissaris Mr. Joan Six*, *toen ik Hooft van de Schouwburg wiert.* Ik heb opzettelijk de titels in de drie uitgaven in hun geheel opgenomen, omdat hieruit eene vergissing ontstaan is in Dr. J.A. Worps uitmuntend Academisch Proefschrift over Jan Vos. De Heer Worp schrijft (bl. 80) over dit gedicht *Aen Joan Six:* 'Den tijd, waarin dit gedicht werd geschreven, durf ik niet te bepalen. Er staat wel "toen ik Hooft van de Schouburg wierdt", en dit schijnt dus op het jaar 1647 te doelen, maar Six heet commissaris, en Wagenaar (*Amsterdam*, XIII, 223) vermeldt, dat hij in 1656 commissaris is geworden. Het vers zal dus gemaakt zijn bij eene herbenoeming van Vos.' -

Neen, het vers heeft betrekking op het jaar 1647, en de Heer Worp zal dit nu zelf wel inzien. In deze zaak had hij ook op den anderen (ouderen) titel in Vos' *Dichtkunst* (1658) behooren te letten, welke uitgave hij toch kende[1]. Dan was hem ook gebleken, dat hij bij het citeren van het gedicht zelf een jongeren tekst bezigde. Want èn in de *Versch. Ned. Ged.* èn in de *Dichtkunst* van 1658 staat een andere tekst, dan die, welken Vos ons in zijne *Gedichten* van 1662 laat lezen. Het blijkt bij vergelijking dat Vos in 1662 het gedicht geheel heeft omgewerkt, zonder echter den inhoud zelven of de gedachten te veranderen. - Als Dr. Worp (t.a. pl. bl. 80) verder zegt: 'de vraag, door Six gedaan en waarop Vos hier antwoordt, schijnt zeer hatelijk,' dan meen ik te moeten opmerken, dat hier mijns inziens meer de ijdelheid van den glazenmaker en het pralen met zijnen invloed en zijne macht als hoofd van de schouwburg voor den dag komt. De gissing van den Heer Worp wordt niet bevestigd door de *Versch. Ned. Ged.*, want daar blijkt uit het *Register* dat het vers genomen is 'uyt het Kunstboeck van I. Six'. Op eene schertsende vraag van Six zal Vos dus dit vers als antwoord in diens kunstboek hebben geschreven. Aan hatelijkheden behoeven we, dunkt me, hier niet te denken.

§ 20. In den brief van den 'Uytgever' aan Geeraerdt Pietersz. van Syl werd (zie boven § 6) aangaande Martinius en de Decker gezegd, dat zij 'sich sterk maken, om sonder een anders hulp sich self nae waerde te prijsen,' dat dus hunne verzen voor zich zelve pleiten, en dat de lezer na volbrachte lectuur 't zal goedkeuren, dat ze in deze bloemlezing naast die van andere dichters zijn opgenomen.

Van DE DECKER vinden we hier: *Goede Vrydagh*, *ofte het*

1) Zie t.a. pl., bl. 22. - Nog zij hier vermeld dat reeds in Vos' *Dichtkunst* (van 1658) op bl. 311 het versje op G.B. is medegedeeld, waarover Dr. J.A. Worp, *Jan Vos*, bl. 101, A. 1 spreekt. En wanneer werkelijk waar is, wat in het voorbericht der *Dichtkunst* wordt gezegd, dat namelijk die bundel zonder medeweten van Vos is verschenen, dan kon Brandt het Vos in 1662 niet euvel duiden, dat hij daar het nu toch reeds bekend geworden puntdicht weer opnam.

Lyden onses Heeren Jesu Christi. Zoo men den hier geboden tekst vergelijkt met dien in de uitgave van de Deckers *Gedichten* van 1656, zal men bespeuren dat in de *Versch. Ned. Ged.* verscheiden dichtregels minder staan dan in den druk van 1656; naar ik meen, vindt men in de latere uitgave (van 1656) 154 verzen meer, en bovendien nog eenige afwijkende lezingen. Dat belangrijk verschil in den tekst wordt opgehelderd door de woorden van J.K., den ons onbekenden verzamelaar en uitgever van den druk van 1656 van de Deckers *Gedichten*, die in zijn Voorbericht zegt: 'De *Goede Vrydag* van Jeremias de Decker, doch by hem verbetert, en met een goed getal Vaersen vermeerdert, my by gevalle in handen gevallen zynde, soo heeft 'et my niet onraedsaem gedacht, den selven..... van nieus in den druck te vervorderen.'

Uit deze woorden van het ook in andere opzichten niet onbelangrijk Voorbericht volgt dus dat er eene afzonderlijke uitgave van den *Goede Vrydagh* heeft bestaan. Naar die afzonderlijke uitgave zal de tekst in onzen bundel afgedrukt zijn. Daar echter, voorzoover mij bekend, geen enkel exemplaar van den eersten druk van dit gedicht meer bestaat, is de uitgave in de *Versch. Ned. Ged.* van veel waarde voor de tekstcritiek.

Opmerking verdient het dat in de uitgave van 1656 voor den *Goede Vrydagh* een afzonderlijk titelblad staat, zoodat men dit gedeelte waarschijnlijk ook afzonderlijk in den handel heeft gebracht. En op dat titelblad leest men mede: 'Door hem selfs van nieus verbetert en vermeerdert.' Op dezen afzonderlijken titel is het jaartal 1654, dat er eerst heeft gestaan, met de pen veranderd in 1656, evenals dat gebeurd is met een daar te vinden afzonderlijk titelblad voor den *Baptistes of Dooper*[1]. Bij dat verschil is jaartal houde men de woorden van het Voorbericht in 't oog: 'alsoo dit werck om sekere oorsaken trager is voortgegaen als ons wel lief is geweest.'

Nu toch over de uitgave van de Deckers Gedichten van 1656

1) Op die beide titelbladen staat het wapen van Amsterdam gedrukt; op het titelblad van 't geheele werk daarentegen 'de Vierige Colom.' - 't Werk verscheen bij Jacob Colom.

(in 4°) wordt gesproken, is de bizonderheid te vermelden dat deze druk de eenige is, die met voorkennis en gewis gedeeltelijk ook onder toezicht van den schrijver is uitgegeven[1]. In 1659 verscheen te Amsterdam een tweede druk, omdat *reeds toen* de uitgave van 1656 ‘soo seer schaers was te bekomen of immers niet tot soo redelijken prijse als sy (de Liefhebberen der Digtkunste) wel wenschten’, gelijk de uitgever in het Voorbericht schreef. Doch de Decker wilde zich met *die* uitgave niet inlaten, omdat het hier een nadruk gold, en de Decker (iets zeldzaams in de XVIIe eeuw) dat nadrukken als ongeoorloofd beschouwde. Toen de uitgever de Decker er dan ook over gesproken had, was deze er zeer tegen en wendde hij alles aan om de zaak te verhinderen[2], doch toen niets baatte, wilde hij zich niet met de correctie enz. bemoeien, zoodat, gelijk de uitgever dan ook verklaart, het werk ‘niet alleen tegen sijnen wille, maar ook buyten sijne kennisse op de persse (kwam).’ Als de Decker eindelijk zag dat men toch met drukken voortging en het werk verknoeide, moest hij er zich wel zooveel aan laten gelegen liggen dat hij ten minste aangaande de volgorde der gedichten eenige aanwijzingen gaf. Toch is uit het niet onbelangrijk Voorbericht van den uitgever wel op te maken dat de Decker boos was en boos bleef, doch de Uitgever (A. van Blancken heet de man) bekommerde zich niet om ‘'t misnoegen van de Decker of sijnen Drucker’ en droeg het door hem uitgegeven werk aan J. Westerbaen op met eenen uiterst vleienden brief, waarin hij o.a. vertelt dat het werk nu *onder eenen anderen tytel* het licht ziet. Curieus is die geheele opdracht, want na eerst te hebben gewezen op de groote verdiensten van Westerbaen, dien hij uitermate verheerlijkt, en in wien hij den juisten man meent te zien om zulk een werk

1) Jer. de Vries, *Jeremias de Dekker* (1807), bl. 46: ‘Deze uitgave, zindelijk van druk, en sierlijk van Prentkunst, hoewel, gelijk natuurlijk is, verre van alle de Gedichten van de Dekker te bevatten, is en om hare zeldzaamheid, en omdat zij de eenige ons bekende is, welke met des Dichters voorkennis in het licht kwam, van waarde te houden.’
2) Zie het Voorbericht (d'Uytgever aen den Leser) voor de uitgave van 1659, herdrukt in de uitgave van 1702. Vergelijk Jeronimo de Vries, *Jeremias de Dekker*, bl. 71-73.

op te dragen, gaat hij aldus voort: ‘En gevalt my dese mijne keure des noch te beter, om dies wille dat ick wete dat de Deckers Gedichten[1)] by U. Eds. in waerde sijn, gelijk my oock aen d'andre sijde niet onbekend en is de seer eerbiedige genegentheyd die hy U. Eds. is toedragende; sulcx dat ick gantsch niet en derve twijffelen of dese mijne opdracht en sal U. Eds. lief, en hem ten hoogsten aengenaem sijn; ja ik versekere my ten vollen dat hy selve, indien 't hem gelust hadde hand aen desen druck te houden, geenen anderen Schutsheer en soude verkoren, noch het Voorhoofd sijns werks anderen name doen dragen hebben als dien van U. Eds.’

Doch reeds genoeg over dezen tweeden druk (in 8°), om te doen zien dat we daarop bij de tekstcritiek weinig kunnen vertrouwen. De titel van dien tweeden druk is: ‘J. de Deckers Rym-Oeffeningen, verdeelt in dry Boecken’[2)].

Een derde druk, mede in 8°, verscheen in 1702 ‘t'Amsteldam, by Willem de Coup, Willem Lamsvelt en Philip Verbeek’, en komt met dien van 1659 overeen. Gelijk men weet, is in de vorige eeuw de bekende kwarto-editie in 2 deelen verschenen, de uitgave van 1726, begonnen door David van Hoogstraten en voltooid door Brouërius van Nidek.

Wie in die laatstgemelde editie den *Goede Vrydagh* naslaat, zal in het gedeelte *Christus in 't Hofken*, vs. 20 vgg., vinden:

> ‘Toen, toen nam zy alleen all's werelds schuld op haer,
> Die schuld die lang te voren
> Uit hoogmoed was geboren
> En dat in eenen hof, die leed gy zonder schuld
> In eenen hof op u met ootmoed en geduld.’

Deze woorden zijn door den Dichter tot Christus gericht. Hij heeft gezegd dat Christus den ‘last der zonden’ der menschen

1) Let er op dat hier *Gedichten* staat en niet “*Rym-Oeffeningen*”.
2) Is het daarom wel juist, als Dr. Jonckbloet in zijne *Gesch. der Ned. Letterkunde*, II, 2e dr., bl. 220 van de Decker zegt: ‘Hij gaf zijne gedichten noode uit, en dan nog onder den bescheiden titel van *Rym-Oeffeningen*’? Heeft de Decker of de uitgever van den druk van 1659 dien ‘anderen tytel’ gekozen? In allen gevalle is ‘Gedichten’ de titel der eerste uitgave van 1656.

op zich nam, en dat zij (de ziel van Jezus) ‘alle schuld der wereld op haer nam’. In de aangetogen woorden blijft veel duisters, doch eene vergelijking met den tekst in de uitgave van 1656 maakt alles duidelijk. Plaats vooreerst achter *haer* een punt, en lees dan voor *leed*: ‘loed’.

Zijn we zoo na eene lange uitweiding bij den *Goede Vrydagh* teruggekomen, dan valt ons na lezing van het geheele gedicht en van het oordeel der critici bizonder op, hoezeer de meeningen over dit stuk uiteenloopen.

Jeronimo de Vries, dien Dr. Jonckbloet (*Gesch. Ned. Lett.*, II, 2e dr. 219) de Deckers *lofredenaar* noemt, noemt den *Goeden Vrydagh*: ‘eenen bundel van uitnemende Gedichten op het lijden van Jezus; eene verzameling, niet, gelijk honderd dergelijken, lang, droog, en met geen ander bewijs van kunst dan dat, waardoor men de woorden der Heilige Schrijveren met pijnigende moeite tot het rijm gedwongen heeft, maar los, vol vernuft, vuur en schildering, zoo dat men eerder meent Tafereelen te zien, dan Gedichten te lezen.’

Daarentegen oordeelt Dr. Jonckbloet t.a. pl. bl. 320: ‘De verzameling oorspronkelijke gedichten onder den titel “Goede Vrydag” uitgegeven, en die mede tot zijn vroegste werk behoort, munt noch door verheffing, noch door dichterlijke gedachten uit.’

Dat oordeel over den *Goede Vrydagh* en in 't algemeen Dr. Jonckbloets oordeel over Jeremias de Decker komt me wat te hard voor. De Decker is geen dichter als Vondel, maar toch staat hij hoog boven velen zijner tijdgenooten, die dichters meenen te zijn, doch soms kreupelrijm schrijven. En al is ook bij de Decker in 't bizonder waar, wat in 't algemeen van velen der dichters der XVIIe eeuw geldt, dat ze *soms* berijmd proza schrijven, toch staat hij in mijne schatting niet zoo laag als in die van Dr. Jonckbloet. Veel waars is er in 't geen Brouërius van Nidek zegt in zijn *Leven van de Decker* (voor de uitgave van 1726) aangaande de Deckers poëzie en zijne ‘techniek’: ‘Hij hout zekerlyk eene goede orde in zyne vaerzen, heeft een bequame verkiezing van zaken en woorden, zyne tael is sierlyk en zuiver, en alles ongezwollen; hy verstont zich der zangmaten meesterlyk en wisselde naer vereisch van tyt en voorwerp van snaren, dat

van outs voor roemwaerdigh gerekent wiert, en nogh hedensdaegs by dichtkundigen in eere gehouden wort.'

Aangaande het *Danck-liedt* (eene navolging van Psalm 103) en het *Gesangh aen de H. Dryeenigheydt*[1] valt op te merken dat ook weer hier de oudste ons bekende tekst geboden wordt, evenals dat het geval is met de *Klaghte over den Koning van Groot Britanje.* Ten minste van het bestaan eener editie in plano wordt nergens iets vermeld. Bij vergelijking van de in de verschillende uitgaven ons geboden teksten vinden we in editie 1702 (3e B., p. 5) en in de uitgave van 1726 (II, 278) in de *Klaghte*, vs. 9 tot de 'Koningslagters' de volgende woorden gericht:

'Ghy knapt de groote zuil van uwen staet ter neer.'

Neen, geen terneerknappen, maar terneerkappen. Lees dus met de uitgave in onzen bundel en met die in ed. 1656 (bl. 144): *Ghy kapt* enz., en wees dus (de twee of drie hier gegeven voorbeelden leeren 't ons) voorzichtig bij het gebruiken van de gewone editie (die van 1726)!

Aangaande de *Uytgelese Puntdichten*, die in onzen bundel zijn opgenomen, waarschijnlijk[2] uit eene reeds eerder uitgegeven verzameling Puntdichten, valt alleen te vermelden, dat de titel van 3 gedichtjes in de uitgave van 1656 eenigszins veranderd is (ed. 1656, *Eerste Boeck der Puntdichten*, No. 92: *Eegaden*, en in *Versch. Ned. Ged.: Aen d'Echtgenooten*, alsmede ed. 1656, *Eerste Boeck der Puntdichten*, No. 287 en 288: *Voor den Coelibaet* en *Tegen den Coelibaat*, en in *Versch. Ned. Ged.: Tegen het Trouwen* en *Voor het Trouwen*).

Ook hier nog één voorbeeld tot toelichting van 't geen ik boven schreef over de vertrouwbaarheid der uitgave van Brouërius van Nidek en van Hoogstraten. In het onder de *Puntdichten* opgenomen vers *Aen mijn Geboorte-dagh* leest men in vs. 3 (als tusschenzin) de woorden *ick ken 't*, 't geen ook wordt aangetroffen in

1) Aldus is de titel in onzen bundel en ook in de uitgaven van 1656, van 1659 en van 1702; doch in de uitgave van 1726 (I, 276): *aen de H. Drievuldigheit.*
2) Jeronimo de Vries, *Jeremias de Dekker*, bl. 46.

de uitgave van de Deckers *Gedichten* van 1656, *Tweede Boeck der Puntdichten*, No. 409. Dus zoo heeft de Decker zelf geschreven. Doch dat *ick ken 't* = ik erken het, kwam in onbruik, en in ed. 1702 leest men (*Tweede Boeck der Puntdichten.* No. 443) in plaats van *ik ken 't* de woorden '*t is waer*, die zeer waarschijnlijk eene quasi-verbetering van den een of anderen corrector zijn. En slaat men nu de uitgave van 1726 op (II, 159), dan vindt men ook daar *t'is waer.* - 't Schijnt dat men dus weinig zorg aan den tekst heeft besteed bij dien druk van 1726.

Aangaande de Deckers Puntdichten heeft Jeronimo de Vries (t.a.p. bl. 43) zeer juist gezegd: ‘Daar onze Dichter ernstig van aard was, zoo hebben zijne Puntdichten... over het geheel niet dat geestige en luimige, hetwelk in die van Huygens en anderen ons zoo bekoort; de Decker voelde dit zelf, en schreef daarom: ‘hier wordt niet altijd jock, maer oock veeltijds ernst gesproken, ja meer misschien, als de regelen van 't ambacht schijnen te lijden; dan ick volge mijne nature, heel goed jocks en ben ick niet: ick hebbe veel liever, dat ghy leert, als lacht.’

§ 21. De *Verscheyde Nederduytsche Gedichten* bevatten mede verzen van VAN BAERLE. Volgens het *Register* voor het Eerste Deel is van hem de *Bruylofts-vraegh*, *op de bruyloft van J.V.P.* Onder dat gedicht staat: ‘1626. 28 *April*’ en de letters C.D. Waarom men onder het gedicht die letters heeft laten drukken, en in het Register den naam des dichters genoemd heeft, is niet na te gaan. Maar wel is men in staat de letters *J.V.P.* met veel waarschijnlijkheid te verklaren. Barlaeus had een vriend Jacobus Petitius (Jacob le Petit), die Meester in de Rechten en Advocaat te Utrecht was. En op diens bruiloft nu zal hij dit gedicht hebben voorgelezen.

Dat van Baerle op die bruiloft geweest is, kan bewezen worden uit eenen brief van 25 October 1626, dien hij uit Leiden schreef aan Jacobus Petitius zelven (*Barlaei Epist.*, p. 171 sq.), waar men leest[1)]: ‘Iam ante ex nauta reduce itineris tui labores et

1) Over Jacobus Petitius verg. *Barlaei Epist.* p. 124, 145, 191, 202 en verder den *Index Epistolarum* voor die uitgave, alsmede *Barlaei Poëmata*, II (1646), p. 74, 93, 312, 441.

errores intellexeram. Habes hoc cum magnis Ducibus Aenea et Ulysse commune: *Multum terris jactatus et alto.* Non alium ego profectionis tuae eventum augurabar. Serius enim a nobis discesseras, quam ut ante acciduum solem trajicere posses. Per easdem quoque ambages, nos paulo ante ad nuptias tuas proficiscentes, circumduxerant isti remiges non uno digni suspendio. Dolui maxime uxoris tuae vicem, cui ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ omnia mala duplicata accidunt.'

Toch moet ik hier opmerken dat Mr. Jacobus Scheltema, in zijn *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, Deel I, Stuk 2, bl. 118, het volgende mededeelt: 'Onlangs had ik het genoegen bij toeval te ontdekken dat het vers *de Bruilofts-vraag* waarschijnlijk ook door Reael is vervaardigd. In de verzameling *Verscheide Gedichten.....* is het aan Barlaeus toegeschreven. Mij kwam een oud liedeboekje[1)] ter hand, volgens het opschrift op het laatste blad, bij Jacob Aertsen Calom gedrukt, 1626, aldaar is het geteekend: I.F.I. Hieruit lees ik Reaels zinspreuk: Invidia florenti investa.'

Nu men in 1651 *de Bruylofts-vraegh* aan van Baerle toekent, en in 1626 het vers in een liedeboek met andere initialen voorkomt (waarom het in de XIXe eeuw aan Reael wordt toegeschreven), dient niet te worden vergeten dat onder de verzamelaars van den bundel, dien wij bespreken, Brandt gewis (zie § 31) gerekend mag worden te hebben behoord, en dat hij zeer wel kon weten wat al of niet door zijnen toen reeds overleden schoonvader was gedicht.

Mij is wel bekend dat Dr. Jonckbloet (*Gesch. Ned. Lett.*, 2e druk, I, 405) en wellicht anderen met hem raden om voorzichtig te zijn met dat auteurschap van Barlaeus in zake zijne Nederlandsche verzen, maar toch gaat, mijns erachtens, Dr. Jonckbloet te ver, als hij op grond van het daar aangevoerde, ook van deze *Bruylofts-vraegh* zegt dat ze niet van Barlaeus is, immers hij vermeldt t.a.p. dat het eerste gedichtje van Barlaeus van 1634 is. En deze *Bruylofts-vraegh* is zonder twijfel (denk aan Scheltema's bericht) van 1626.

1) Bedoelt Scheltema wellicht *Minne-plicht ende Kuysheyts-kamp?*

Over J. van der Burghs vertaling van Barlaeus' *Tranen op het overlijden van Jacob van der Straten* hebben we boven, § 12, reeds gesproken.

Verder is een vers van Barlaeus opgenomen *Tegens het Lystervangen*, gericht aan Jacob Baeck. Het vers is, volgens 't onderschrift, ‘uyt het Latijn nagevolght’. Over het geheel is die navolging meer eene vrije vertaling, die goed is geslaagd. Aan het slot komt er verschil tusschen het Latijn van Barlaeus (*Barlaei Poëmata*, II (1646), p. 345 sqq) en de vertaling. In het Latijnsch gedicht[1)] eindigt Barlaeus met de volgende tot de lijster gerichte woorden:

‘Miselle turde, tu sub ilicis lates
Suspensus umbra, te probrosa victimam
Mors sacrat orbi. stringitur tibi gula
Sicariorum more, vel furis mali,
Aut perduellis aut nocentis publico.
At si poëtas esse quid putas tuos,
Preciumque moesti carminis magni facis,
Nec vile censes, versibus clarescere,
Haec, crede vati, digna res suspendio est.’

In 't Nederlandsch zijn deze verzen aldus gewijzigd:

‘Den Lyster vol ellend, in wilgenschauw gehangen,
Moet van de felle mensch dees snoode straf ontfangen,
Haer keel wordt toegeknoopt gelijck een moordenaer,
Of dief gestraft werdt, die 't gemeen braght in gevaer.
Het doet mijn seer, ja self mijn oogh verpijnt haer stralen,
Daer sy de Lijcken reys op reys sou in sien haelen,
Haer doodt, haer uytvaert geeft aen geen Poëet vermaeck.
Maer lust u 't lacchen en dat ick mijn klaghten staeck?
So soeckt my Nymphen, die vernoeght op 't lant nu leven,
Soo laet my Tesselschaê een deftigh praetjen geven:
Ick hoorde liever dat Duarta vriendlijck songh,
En dat door dit geluydt uw veldtstrick stucken sprongh.’ -

1) Barlaeus heeft twee gedichten over het vangen van lijsters gemaakt. Dat tweede vindt men in de boven gemelde editie, II, p. 208.

Van dat vers *Tegens het Lystervangen* is geen vroegere uitgave bekend, evenmin als van het in onzen bundel daarop volgende gedichtje *Danck aen de aerdige Tesselschade*, geschreven ‘op 't huys te Muyden, in de Pruymtijdt, 1639’. Bij de uitdrukking in dat laatste vers ‘geluckige Sale, daer 't Weeutjen in spoockt’, denkt men onwillekeurig aan Huygens' gedicht (Koren-bloemen, ed. 1672, I, 489) '*t Spoock te Muyden*[1)].

De *Danck* was *aen de aerdige Tesselschade* gebracht ‘voor het Festoen opgehangen in de Sale op 't Huys te Muyden’. Opmerkelijk is het dat nog een tweede Nederlandsch gedicht van van Baerle bestaet (*Versch. Ned. Ged.* Deel II, bl. 20) *Op het Festoen gemaeckt van Juffrouw Maria Tesselschaa*, *van Herfst-vruchten op 't Huys te Muyden*[2)]. Ook in zijne Latijnsche poëzie vindt men een vers (*Poëmata*, II, 1646, p. 430) *In Corollas et lemniscos*, *opus Tesselae*, *suspensos in atrio Satrapae Muydensis.*

Ook van de twee in onzen bundel volgende verzen is geen vroegere uitgave ons bekend. Het zijn: *Lof van de Lindeboom op Oostwyck* en het meer bekende *Lof-gedicht op het Eeuwigh-stroomende Beeckje van den Heer Laurens J. Baeck*[3)].

Dan volgen twee lofdichten op tooneelspelen. Beide waren reeds eerder met die tooneelspelen uitgegeven. Het eerste lofdicht is op Jan Vos' *Aran en Titus.* Dat het tegelijk met den eersten druk van dat spel is uitgegeven, leert Barlaeus ons zelf in zijne *Epistolae*, p. 858, waar hij van de ‘tragoedia’ zegt: ‘Digna est, quam vel audias coram, vel legas, est enim sub proelo..... Ego versiculos aliquot Belgicos illi scripsi, ut quid de authore et opere sentiam, publice testarer.’

Het tweede lofdicht is geschreven *Op het Treurspel van Brandt*,

1) Vergelijk verder Mr. Jacobus Scheltema's *Anna en Maria Tesselschade*, bl. 57 en 58; J. Konings *Geschiedenis van het Slot te Muiden*, bl. 17 en 102, en de bij bl. 209 behoorende aanteekening in Mr. Schulls editie van Casper van Baerles *Poëzij.*
2) Mede te vinden in *Klioos Kraam*, *d' Eerste Opening* (1656), bl. 237 vg. en in Scheltema's *Anna en Maria Tesselschade*, bl. 190-192.
3) In Barlaei *Poëmata* vindt men (Pars II, 1646, p. 174) een gedicht *In praedium Amplissimi humanissimique Viri Laurentii Baeckii.*

de veynsende Torquatus. In de uitgave van 1649 van Geeraerdt Brandts *Gedichten* (Rotterdam, Naeranus) wordt in het Voorbericht gezegd aangaande dit vers, dat het ‘over eenige jaren met het Treurspel van den Veinzenden Torquatus is uytgegeven.’

Eindelijk vinden we in het Eerste Deel der *Versch. Ned. Ged.* nog *Casper van Baerles Heylige Aendacht op het Lyden van onsen Salighmaker Jesus Christus* met het onderschrift ‘Uyt het Latyn vertaelt’ en de dagteekening: ‘25 Martij, 1641.’ Barlaeus heeft den 25 Maart 1641 ‘in de Illustre Schole tot Amsterdam eene oratie uytgesproken’ *de Christo patiente*, die in April van datzelfde jaar werd uitgegeven; immers hij schrijft daarover 7 April 1641 aan Cornelis vander Myle (*Epistolae*, p. 836): ‘Orationem meam, quam de Christo patiente habui, mittam proxima hebdomade.’ Als slot dier Latijnsche redevoering had hij ‘Christum hangende en stervende aen 't hout des kruis aengeroepen en aengesproken’, en die aanroeping in verzen was het gedicht, dat later in zijne *Poëmata* (Pars II (1646), p. 49) tot opschrift[1] had ‘Elegia ad Christum in cruce pendentem’. Van die Latijnsche verzen nu is de *Heylige Aendacht* eene vertaling. Of de vertaling nu door van Baerle zelven gemaakt is, kan niet uitgemaakt worden, doch de dagteekening onder het stuk doelt op den dag waarop de Latijnsche oratie werd uitgesproken. - Van diezelfde vertaling bestaat nog eene tweede bewerking. Men heeft Casper van Baerles *Oratiën* in het Nederlandsch vertaald[2], en daar vindt men ook de boven genoemde redevoering en aan het slot de verzen der *Heylige Aendacht*, doch met behoud der rijmwoorden in bijna de helft der versregels veranderd[3].

1) Daar (in de *Poëmata*) is er eene opdracht bijgevoegd *Ad Arnoldum Buchelium*, *Iurisconsultum*, *Ultrajectinum.*
2) Alle d'Oratien van Casper van Baerle, wylen Professor der Philosophie t'Amsterdam. Naukeurig uyt het Latijn vertaalt, door Dr. O.D. Den tweeden druk. Amst. Jan van Duisbergh. 1663.
3) Men leze over de *Heylige Aendacht* nog Mr. G. Mees, *Casper van Baerle geschetst*, in *de Fakkel* (*of Bijdragen tot de kennis van het Ware*, *Schoone en Goede*, *verzameld door J.P. Sprenger van Eyk*) 12e Jaargang, 1836, bl. 94 en 117.

§ 22. Van REYER ANSLO zijn mede eenige gedichten opgenomen. Eerst een vers, dat tot opschrift heeft *Karel Stuart*, *Koningh van Groot Britanje of Kroonrecht door Gewelt verkracht*[1]. Van dit uiterst zwak vers komt noch bij Tiele noch bij Meulman eene afzonderlijke uitgave voor, zoodat het hier wel voor 't eerst zal zijn uitgegeven.

Ook is wellicht voor het eerst hier gepubliceerd de brief aan Brandt *Op de Lyck-reden over den Drost.* Bekend is het dat deze dichtregels in verband staan met de quaestie Vondel-Brandt. Meer over dat verband in *Het Leven van Geeraert Brandt*, *beschreven door Joan de Haes*, bl. 8, 73 vgg.; de 'Inleiding' van Dr. Verwijs op Brandts *Leven van Vondel*, bl. IX en X; mijne *Beschouwing van Vondels Hekeldichten*, bl. 182, 183, 209 vg.; Dr. Jonckbloets *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*, II (*tweede* druk), 235-237, en Dr. Matthes' uitgave van de *Lijkreeden* (Gron., I.B. Wolters, 1874).

Verder wordt ons aangeboden Anslo's vers *Op een Paternoster van Pruyme-steenen.* Dat Paternoster van 12 pruimesteenen, 'op ieder waarvan een afbeeldsel van een der eerste twaalf keizers van Rome gesneden was', was volgens Anslo een meesterstuk[2]:

> 'De kunst verdient hier dubble lof,
> Soo kostelijck in slechte stof;
> Sy toont ons wondren in een stip,
> Een groote kunst, een kleen begrip,
> En twalef Keysers aen een snoer.'

Dan volgt een vers van Anslo *Op de Komste van den Heer Michiel le Blon uit Sweeden.* Aangaande de bescherming en hulp

1) De in den bundel volgende drie gedichten *Op de Moort van Karel Stuart* schijnen er bij te behooren.
2) Vondel maakte een vers (V.L. V, 559 vg.) *Op de Zeven Keurvorsten*, *de doot*, *en eenige hondert Dootshoofden*, *kunstigh van een Baiersche non op een karssesteentje gesneden!* Mr. J. van Lennep merkt t.a. pl. op: 'Veelvuldiger dan thands waren in Vondels dagen die mikroskopische werken doorgaands meer van het geduld en van de volharding des makers dan van zijn kunstzin getuigende, en die veelal in de eentoonige eenzaamheid des kloosters werden vervaardigd.'

van le Blon, bewezen aan Anslo even goed als aan Vondel, vergelijke men 't geen Alberdingk Thijm geschreven heeft in *De Dietsche Warande*, V, 492.

Een vijftal *Puntdichten* van Anslo zijn mede in dezen bundel opgenomen.

§ 23. Van J. BROSTERHUYSEN is slechts één gedicht opgenomen, volgens het onderschrift reeds in 1630 vervaardigd. Het is getiteld *Op de Munt-godin van J. Bodecheer Benningh*, en wordt gevonden in *I. Bodecheers Benninghs Leydsche Oorlof-daghen*, *of Nederduytsche Gedichten* (Tot Amsterdam, by Iacob Aertsz. Colom, 1630). Na vergelijking blijkt, dat het vers in onzen bundel onveranderd is overgenomen. Hier dient nog te worden vermeld dat I. Bodecheer Benningh, die hoogleeraar in de wijsbegeerte te Leiden was, in zijne *Leydsche Oorlof-daghen* (van 1630) eenen tweeden druk geeft van zijne *Munt-goddin.* Hij zegt namelijk in de 'Voorreden tot den Leser' (vóór de *Oorlof-daghen*): 'Wanneer ick mijn *Munt-goddin* in het lichte gaf, beleefde Leser, en uwe leckere ooren met mijn schorre stem ontschroefde, soo beloofde ick metter tijd meerder dichten, die ick doe onder mijn hield, voor den dagh te brenghen.' Wanneer nu die eerste druk is verschenen, blijkt uit de in de *Oorlof-daghen* medegedeelde voorrede van dien eersten druk (der *Munt-goddin*), met de dagteekening: 'Binnen Leyden, desen 3 Februarij 1628.' Nu heb ik dezen druk van 1628 niet kunnen nazien, en dus niet de vraag kunnen oplossen of het jaartal 1630 in onzen bundel juist is, en of het 1628 moet wezen, met andere woorden of Brosterhuysen zijn vers alleen voor den tweeden druk der *Munt-goddin* heeft geplaatst, en niet voor den eersten.

Mede is slechts één gedicht opgenomen van den rechtsgeleerde C. BOYUS, dien men uit Barlaeus' geschriften[1)] kent. Het is gericht *Aen de Hooge Overheydt*, en heeft evenals het voorgaande van J. Westerbaen (zie § 17) gediend als lofdicht op Uytenbogaerts *Tractaet van 't ampt ende authoriteyt eener hoogher Christe-*

1) Barlaei *Epist.* p. 705, 741, 837; Barlaei *Poëmatum Pars* II (1646), p. 147, 266, 533.

lijcker Overheydt in kerckelijcke saecken. Het komt met het vers van Westerbaen voor in de uitgave van 1647 (zie noot 2 op bl. 27) van dat *Tractaet* (Rotterdam, Naeranus). De strekking van het gedicht is de 'Hooge Overheydt' te waarschuwen tegen den invloed, dien de predikanten in staatszaken trachten te krijgen. Daarom heet het:

'Godt geve, dat de landen,
Die 't Roomsche Priesterdom uyt alle steden banden,
Geen ander nemen in, als dat in nederheydt
De ziele van den mensch tot haren Schepper leydt.'

Van HENRICK BRUNO vindt men in onzen bundel slechts één tweeregelig vers, en wel een zoogenaamd tijddicht op den dood van Frederik Hendrik. Het versje komt niet voor in 's mans *Gedichten* (*Henrick Bruno's Mengel-moes van verscheyde Gedichten* enz. Leyden, 1666), waar echter wel twee andere Chronosticha worden gevonden (I, bl. 229 en II, bl. 338).

§ 24. De laatste schrijver, van wien volgens het Register verzen in dezen bundel zijn, is FRANCISCUS MARTINIUS, 'Predikant tot Epe'.

We hebben in § 6 reeds gezien dat 'de Uytgever' aangaande Martinius vertelde dat zijne gedichten 'sich sterk maken, om sonder een anders hulp, sich self nae waerde te prijsen, en nevens de groote namen der grootste Poëten sulk een plaets en lof te verwerven'.

Leest men nu de hier geplaatste gedichten (*Treur-gedicht tot verklaringe over 't lyden en sterven van onsen Heere Jesus Christus* en een onvoltooid[1)] gedicht *Triumphe der Opstandinge van onsen Heilant Jesus Christus*), dan zal men 't gewis niet met den 'Uytgever' eens zijn. Langdradig en eentonig zijn over 't algemeen 's mans verzen. Dat sommigen het dan ook niet met zijne aanprijzing eens zullen zijn, schijnt de 'Uytgever' toch gedacht te hebben, want als 't ware tot hulp en steun heeft hij vóór de verzen van Martinius het *Oordeel* afgedrukt, dat

1) Aan het slot leest men: 'Het vervolgh wort van den Auteur, met Gods hulpe, verwacht.'

P.C. Hooft in een (particulieren) brief aan Barlaeus[1] over Martinius had geveld, en dat zeer gunstig luidde. ‘Daarentusschen - zoo schreef Hooft - sendt hy my dit gedicht op 't Lyden Christi; waer in ick veel aerdige slagen en schranderheden speur, die my doen gelooven, dat hy voor geenen van onse Duytse Rymers (ick sonder altijdts den Heer van Zuylichem uyt) sou behoeven te wijcken, wen het hem luste sijnen geest aen de Poësy te koste te leggen.’

§ 25. Na nu al de in het *Register* genoemde schrijvers te hebben besproken in verband tot de gedichten, die men van hen in onzen bundel vindt, komen we tot de gedichten, die zonder naam van auteur of slechts met initialen onderteekend in onze verzameling voorkomen.

Het ware te wenschen dat we den naam van den schrijver van elk gedicht konden opgeven, doch dat is niet het geval.

Gewis heeft in de XVIIe eeuw wel de een of andere letterkundige[2] onder die gedichten van anonymi de namen der auteurs geplaatst, voorzoover ze hem bekend waren, doch daarvan zal wel weinig tot het nageslacht zijn gekomen, en dan helpt ons dit nog niet, daar wij zoo'n exemplaar niet hebben kunnen machtig worden.

In een in 1878 door den Heer J.L. Beyers te Utrecht uitgegeven *Catalogue d'une Collection choisie de Livres Anciens et Modernes* (No. 57) vonden wij een exemplaar der *Versch. Ned. Ged.* (zie No. 1778), waarin van het eerste deel werd gezegd: ‘les noms sont mis sous les poèmes anonymes’. Dat exemplaar was in het bezit geweest van Roemer van Wesel. Het wordt ook besproken in het voorbericht[3] van de *Gedichten van C. van Baerle*, *J. van der Burgh* enz. (Amst. 1827 en 1829, verzameld door D. Groebe) en in Mr. van Lenneps Vondel-uitgave, VI,

1) Vergelijk Hoofts *Brieven* (ed. van Vloten), IV, 167 en 183. Over Martinius en Brandt leze men *Het Leven van Geeraert Brandt* door de Haas bl. 9, 10, 11, 119-121. - Gunstiger oordeelt Dr. van Vloten over hem in zijne *Beknopte Geschiedenis der Nederlandsche Letteren*, 2e dr., 271-273.
2) Mr. van Lennep op *Vondel*, VI, Nal. 9.
3) Vergelijk *Navorscher*, X, 229.

Nal. 9 en 10. Op onze navraag blijkt dat het exemplaar reeds verkocht is, terwijl de Heer Beyers zich niet meer herinnert wie de kooper is.

Mocht een der lezers nadere inlichtingen kunnen geven, het zal mij veel genoegen doen.

Doch ook zonder zoo'n exemplaar kan wel van een gedeelte der Gedichten de schrijver aangewezen worden.

Let men namelijk op het *Register*, dan vindt men daar de volgende zeer opmerkelijke bizonderheden. De Anonymi staan onder verschillende letters. Het *Register* is alphabetisch, naar de namen der auteurs, en soms is de titel daar anders dan in den bundel zelven (zie boven bl. 24).

We zullen dus in de vier volgende paragrafen bij ons onderzoek het *Register* tot basis nemen.

§ 26. Onder letter A vinden we in het Register: ‘D.A. *Cloris ontwaeckt uyt haer soetste.*’ Slaan wij nu den bundel op, dan vinden we daar het gedicht onderteekend met D.A.J.

We hebben aangaande den maker van dit gedicht niets kunnen vinden. Zonder daaruit eenige gevolgtrekking te maken, vermelden we Mr. Jacobus Scheltema's mededeeling, dat Daniël Abrahamsz. Joncktijs zijne ‘bevallige versjes en liedjes, in de oudste verzamelingen of zoogenoemde bloemlezingen en in verscheidene liedeboeken gevonden, geteekend [heeft] met de letters D.A.J. of met de spreuk: ‘*Sijt jonck.*’ (*Geschied- en Letterk. Mengelw.* III, Stuk I, bl. 53.)

§ 27. Het register op letter B vermeldt mede gedichten van *Anonymi.* Men vindt daar *zes* vermeld:

a. *Brief aen L.B.*
b. *Op de Geboortedagh van een Iuffrouw. Uyt het Kunstboeck van I. Six.*
c. *Bruyloftdicht op Dr. Silvius.*
d. *Op de Print van de Koningh van Engelandt.*
e. Het versje (‘De Groot’, enz.) op pag. 54.
f. Het versje (‘De Schilder is’, enz.) op pag. 113.

De verzen onder *d*, *e* en *f* deden ons terstond aan G. Brandt denken, en de lectuur van dien dichter gaf goede uitkomsten voor ons onderzoek, zooals uit het onderstaande zal blijken.

a. Brief aen L.B. is de titel van eenen minnebrief, die volgens het onderschrift geschreven is in het jaar 1650 door E.D. Wie en wat E.D. is, wordt uit geen enkele plaats van onzen bundel duidelijk, en de auteur heeft zelfs alle mogelijke zorg gedragen dat zijne tijdgenooten het niet zouden weten. 't Kon er ook gewis niet door, dat een student in de S. Theologia als vervaardiger er van bekend stond. Want, lezer, de auteur is niemand anders dan Geeraerdt Brandt en de Lacaena zijne geliefde Suzanne van Baerle. Maer dat behoefde de lezer dier dagen niet te weten, en om hem bij een uit nieuwsgierigheid voortkomend onderzoek van den rechten weg af te leiden, is onder andere ‘Katwijk’, waar de familie van van Baerle, na den dood van den professor, woonde, hier veranderd in ‘Armuyde’, en zijn in de onderteekening de letters E.D. gebezigd. Want dat in den brief, dien Suzanna ontving, Katwijk heeft gestaan, zal wel aan te nemen zijn. Gelukkig heeft Brandt *dezen* brief niet de eer onwaardig geoordeeld van onder zijne Gedichten (na zijn' dood door zijne zonen Kaspar en Johannes Brandt uitgegeven) te worden opgenomen, en, indien hij niet *later* veranderingen heeft aangebracht[1)], vinden we in 's mans *Poëzy* (Derde deel, 1727, bl. 280) den tekst, zooals Suzanne hem in den haar gezonden brief zal hebben gelezen. Hier volgen beide teksten in hun geheel: links vindt men den tekst der *Versch. Ned. Ged.*, rechts dien der *Poëzy.*

Brief aen L.B.

Mijn Brief gae nu alleen
Naer 't doodtsche Armuyde heên,
Ter plaetse daer niet langh geleên
Mijn oogh de Wellust van mijn ziel
Genoot, toen 't my te beurte viel.

AAN MEJOFFROU SUZANNA BARLAEUS.

Nu ga myn brief alleen
Naar 't dootsche Katwyk heen;
Ter plaatze daar niet lang geleên
Myn oog de wellust van myn ziel
En haar gezicht te beurte viel.

1) Men vergelijke de *Voorrede aan den Lezer* voor het Tweede Deel van G. Brands *Poëzy* (1727).

Soeck mijn Lacaena daer,
't Zy dat sy eensaem waer;
Of 't zy sy by de rooselaer,
Met roosen op haer kaecken prael,
Of langhs de groene velden dwael.

Vindt ghy mijn Blijdtschap hier,
De Stichtster van het vier,
Dat nooyt getoont wierd op 't papier;
Soo kus voor my haer witte handt,
Ghy moet doch swygen van mijn brandt.

Voer maer dit woort voor my,
En brenght uw lett'ren by;
En maeck dat ick omtrent haer zy,
Gelijck als sy omtrent my is,
Dat's, nooyt uyt mijn gedachtenis.

En segh, dat die u sent,
Door u haer gunst erkent,
En dat ghy een getuygen bent,
Van 't hart dat op mijn lippen lagh,
Toen ick haer hart en vriendtschap sagh.

Verhael haer: hoe de tijdt,
Die lief en leedt verslijt,
Nu oock, terwijl ghy by haer zijt,
Mijn jaren telt, en teelt den dagh
Die my het eerst in d'oogen sagh.

Zoek myn Suzanna daar,
Het zy die eenzaam waar,
Of 't zy die by den roozelaar
Met rozen op haar kaken praal,
Of langs de groene velden dwaal.

Vindt gy myn blyschap hier,
Die stichtster van het vier,
Dat nooit gemaalt wert op papier,
Zo lach, zo kus haar schone handt;
En groet de halsvriendin van BRANDT.

My dunkt ik zie u al,
Als z'u ontfangen zal,
Begunstigt door 't beleeft geval;
Dat trekt de draadt die om u sluit,
Met haar sneewitte tanden uit.

En moglyk raaktze u dan
Ook met haar lippen an;
Zo brengt'er 't lot u kusjes van,
En al wat ziel en zin ontsteekt,
Wat liefde voedt, wat vrientschap queekt.

Voer hier dan 't woort voor my,
Of breng uw lettren by,
En maak dat ik ontrent haar zy,
Gelyk zy altoos by u is,
Dat's nooit uit myn gedachtenis.

Ei zeg dat die u zent
Door u haar gunst erkent:
En dat gy een getuige bent
Van 't hart dat op myn lippen lagh,
Toen ik haar hart en vrientschap zagh.

Verhaal haar hoe de tydt,
Die lief en leet verslyt,
Nu ook, terwyl gy by haer zyt,
Myn jaren telt, en teelt den dagh
Die 't eerst haar vrient in d'ogen zag.

En dat dit Jaergety	Zeg dat dit jaargety
Nu door haer afzijn my	Nu door haar afzyn my
Geen vreught en is; maer dat ick ly:	Tot vreugt noch lust maar onlust zy.
Wensch dat dien dagh, al vlooghs' oock om,	Wensch dat die dag, al vloogze ook om,
Nooyt sonder haer te voorschijn kom.	Nooit zonder haar te voorschyn kom.
Hier loopt mijn plicht ten end,	Hier loopt myn plicht ten endt;
Die end noch palen kend,	Die endt noch palen kent:
En endeloose wenschen send:	En endelooze wenschen zendt.
Seght haer, dat die hier eynden schrijft,	Zeg dat die hier geen ende schryft
Haer Dienaer sonder eynde blijft.	Haar Dienaar zonder ende blyft.
1650.	*Den* 24 *July* 1650.
E.D.	

Uit de vergelijking volgt, dunkt me, duidelijk genoeg dat Brandt in 1651, het jaar der uitgave van onzen bundel, niet als auteur van den minnebrief wenscht bekend te zijn. Doch gaan we over tot

b. Op de Geboortedagh van een Iuffrouw. Uyt het Kunstboeck van I. Six. Aldus is in het Register de titel van een schoon gedicht, dat in den bundel zelven tot opschrift heeft *Aen* S.A. *Op haer Geboortedagh* en tot onderteekening E.D. Nu we weten, dat E.D. is Geeraerdt Brandt, valt het ons niet moeilijk S.A. te verklaren. S. is natuurlijk Suzanne, en A. kan hier wellicht *Arbele = Baerle* (verwisseling der letters) zijn. Men wete dat Brandt reeds voor 1650 *Arbele* voor *Baerle* bezigt. Immers in de uitgave zijner *Gedichten* (Rotterdam, Naeranus, 1649), bl. 88[1] leest men:

Op het Klavesimbel-speelen van Arbela.

Gy lokt geen mensch alleen; maar Goden
Die 't maatgezang naar ondren noode.
Aan yder vinger hangt' er een;
Of al de Goden zijn van steen.

1) Of in Brandts Poëzy, I (1725), bl. 23.

En als men met de gissing A = *Arbele = Baerle* niet voldaan is, staat elk letterkundige dadelijk met eene andere gereed. Men zal U dan zeggen: A kan ook zijn *Astrea*, want aan *Astrea* droeg Brandt eene der eerste uitgaven van den *Torquatus* op[1] en die *Astrea* zal wel Suzanne geweest zijn.

Mocht men dan nog twijfelen of S.A. werkelijk Suzanne en E.D. de student G. Brandt de Jonge was, dan sla men Brandts *Poëzy* op, derde deel (1727), bl. 2, en daar vindt men het gedicht, waarover we nu spreken, met het opschrift: *Aan Joffrou Suzanna Barlaeus*, *op haar Geboortedagh*, en met het onderschrift: 'Den XX. Januar. MDCLI.'

Ook hier merken we dus weer het streven van Brandt op, om onbekend te blijven.

En evenzeer is Brandt de *Anonymus*, die heeft vervaardigd:

c. Bruyloftdicht op Dr. Sylvius. De titel van het stuk is eigenlijk: *Op de Bruyloft van den Heer Franciscus Sylvius*, *der Medicijnen Doctor*, *en Ioffrouw Anna de Linge.* Aan den voet van het gedicht staat: 'Den IX van Slachtmaent, 1649;' en 'Vulneribus sanor.'

Dat het vers van Brandt is, blijkt uit zijne *Poëzy*, deel III, 1727, bl. 34[2].

Waarom Brandt in 1651 niet als vervaardiger van dit bruiloftsvers wilde bekend zijn, is moeilijk te zeggen. Het vers is niet erger dan de meeste van die soort in de XVIIe eeuw. Of ergerde toen den toekomstigen Predikant reeds zijne schertsende beschrijving van Sylvius' ziekte? De man was, zoo had Brandt in 1649 gedicht, naar den geest ziek, hij was... verliefd, en daar wist alleen Venus de ware 'artzeny' voor:

> Hier geeft de Liefde nu sijn artsenyen in,
> En schrijft voor 't Bruyloftsvolck op al de bedgordijnen:
> 'De schrandre Geest, die soo veel sieckten doet verdwijnen,
> Is hier veel dagen met een koorts verrast geweest,
> Een sieckte die de Bruydt, doch meest by nacht, geneest.

1) Rogge, *Beschr. Cat. der Pamfletten-verzameling van de Boekerij der Remonstrantsche Kerk te Amst.* Stuk 1, Afd. I, bl. 172.
2) Doch daar is in het Onderschrift als datum genoemd 'XIX November'.

Hy koom vry op de been, maer om weer in te storten;
Doch in geen quellingh die sijn leven sal verkorten.'
Dit las al 't Bruyloftshuys, en riep: Genees de Bruyt,
En ramp noch voorspoedt blusch' uw kuysche vriendtschap uyt.

Het vierde van de in het *Register* op letter B opgegeven gedichten van Anonymi is een vierregelig vers *Op de Print van de Koningh van Engelandt*. Het luidt aldus:

Hier blinckt het wesen der verkochte Majesteyt,
Die Engelandt beschaemt; daer Yrlandt noch om schreyt;
Die helsche Moordenaers ontfingen; neen, maer vingen,
Toen 't gout veel swaerder woegh als dertigh silverlingen.

Niemand zal twijfelen of dit bijschrift van Brandt is, wanneer hij in Brandts *Poëzy*, I (1725), bl. 67 het navolgende vers leest, dat gewis eene omwerking van het voorgaande is:

Hier blinkt het wezen der verkochte Majesteit
Die Schot en Brit beschaamt, daar 't Christendom om schreit,
Die Vadermoordenaers ontfingen, kochten, vingen,
Toen 't goudt niet minder woeg dan dertig zilverlingen.

G. Brandts zonen, Kaspar en Johannes, hebben (*Voorrede aen den Lezer*, te vinden in de uitgave van 1727 van het Tweede Deel van G. Brandts *Poëzy*) verklaard, dat sommige gedichten 'by den Dichter al overlang verworpen zyn, die een nette aantekening van alle de Gedichten gestelt hadt, waar buiten wy niet hebben willen treden'.

Wanneer dus nu in het *Register* onder de Anonymi op letter *B* verwezen wordt naar p. 54, en we daar het tweeregelig versje vinden, dat eene vertaling is van Westerbaens Latijn (zie boven, § 17), dan zullen we ook dat op Brandts naam durven schrijven, ook al is het Hollandsche versje niet in Brandts *Poëzy* te vinden.

We durven dat met te meer gerustheid doen, daar op de aangetogen plaats in het *Register* ook naar pag. 113 wordt verwezen, en we daar werkelijk weer een gedicht van G. Brandt vinden. Zie daarover hetgeen in de volgende paragraaf over het vers *In effigiem Petri Six* wordt opgemerkt.

§ 28. Op de letter S vinden we in het *Register* zes met een sterretje geteekende verzen, waarbij ‘Anonymi’ staat te lezen. Wat het sterretje hier beduidt, is niet met zekerheid te zeggen. Het zou kunnen beteekenen dat deze verzen hier voor het eerst bekend gemaakt werden, maar dat is gewis met meer verzen in dezen bundel het geval.

Een dier zes verzen is een Latijnsch gedichtje *In effigiem Petri Six*[1], waarop eene vertaling er van volgt. Die vertaling is geteekend met B, en is (vergelijk de vorige paragraaf) van G. Brandt. We slaan nu bladzijde 370 van het Derde Deel (1727) van Brandts *Poëzy* op, en vinden daar de vertaling, zoodat hier zelfs geen twijfel meer behoeft te bestaan, wie die B is[2]. En het onderschrift, dat men daar aantreft, is eene goede vingerwijzing. Men leest er nl.: ‘*Uit het Latyn van den Here Joan Six.*’

Het Latijnsche versje is dus van Joan Six. Het staat, evenals de vijf andere, onder letter S en bij de ‘Anonymi’, is mede, gelijk de andere, met een sterretje geteekend. Natuurlijk volgt de *gissing:* Zouden die vijf andere verzen ook van Joan Six zijn?

Dit wordt door Prof. Siegenbeek in zijn *Museum*, III (1814), 238 aldus medegedeeld: [Hier] ‘zij nog met een woord gemeld, dat in de verzameling van *verscheide Nederduitsche Gedichten*, waaruit het boven aangevoerde en door Brandt aan onzen Six uitdrukkelijk toegekende Latijnsche bijschrift op P. Six genomen is, onder denzelfden titel van *Anonymi* gedichten, onder welken dat bijschrift in het register voorkomt, nog vijf Nederduitsche dichtstukken, met name *Brief aan Cloris*, *Redelijcke Liefde aen Juffr. H.T.*, *Zedewetten*, *Landt-leven aen Hendrick Hooft* en *Bruylofs-psalm*, gevonden worden. Dit bragt mij op de gedachte, of misschien die gedichten denzelfden maker mogten hebben als het Latijnsche bijschrift, midden tusschen dezelve mede als het

1) Verg. Jan Vos' *Gedichten*, I (1662), 182 vg., 571, 533 en 534. Men lette vooral op de beide laatste versregels op bl. 534. Siegenbeek in zijn *Museum*, III, 208, en het *Biogr. Wb.* van van der Aa, XVII, 704 noemen Pieter Six ‘waarschijnlijk een ouderen broeder’ van Joan Six. Dat ‘waarschijnlijk’ had men niet behoeven te bezigen, als men had gelet op J. Koks *Vaderlandsch Wb.* 1e dr., XXVII, 124-126.

2) Vergelijk van der Aa's *Biogr. Wb.* XVII, 705.

werk van een' onbekenden opgegeven. De aard en inhoud der stukken is, mijns oordeels, met die gissing in geenen deele onbestaanbaar, welker enkele mededeeling nogtans voor het tegenwoordige genoeg zij.'

Hiermede maakt Siegenbeek zich van de zaak af, iets wat hem bij eene moeielijke quaestie wel meer overkomt. Bij oplettende lezing zou er wel in de vijf boven vermelde gedichten hier en daar iets te vinden zijn geweest, wat op de gissing betrekking heeft.

In den *Brief aen Cloris* vinden we de volgende opmerkelijke regels:

> 'Selfs oock d'eedle Schilderyen,
> Daer 't gerucht soo luyt van blaest,
> Daer soo veel voor staen verbaest,
> Die my om 't gezicht soo vryen,
> Schaffen geen vermaeck voor my,
> Als alleen uw Schildery.'

Denkt men hier niet terstond aan de kunstverzameling[1] van Joan Six, waarin, gelijk bekend is, o.a. doeken van Rembrandt werden gevonden? En behoeft men nog te twijfelen of het waar geweest is, wat de dichter hier zegt, dat zoo velen hem 'om 't gezicht soo vryen?'

De verzen *Redelycke Liefde*, *aen Joff. H.T.*, *Zede-wetten*, en de *Bruyloft-psalm*[2] geven in hun inhoud geen aanwijzing omtrent den dichter.

Doch dat is wel het geval met het *Landt-leven*, *aen de Heer Hendrick Hooft.* Het begint aldus:

> 'Ghy vraeght Heer wat ick doe als ick geselschap mis;
> Men weet waer 't Leydsche Meer dichtst aen de duynen is;
> Hier, achter eenen muur gerustighlijck geseten,
> Bouw ick een andre muur van een oprecht geweten.'

De tweede regel geeft dus met zijn 'waer 't Leydsche Meer dichtst aen de duynen is' eene aanwijzing, die we niet onopgemerkt mogen laten. 'Leydsche Meer' werd, zooals bekend is,

1) Vergelijk Vondel (v. L.) V, 767, 770.
2) In het *Register* staat bl. 135. Lees: 235.

het zuidelijk gedeelte van het Haarlemmer Meer genoemd[1]. Eene lijn, van Hillegom naar Aalsmeer getrokken, is ongeveer de scheiding van Leidsche Meer en Haarlemmer Meer.

Nu bezat Joan Six de hofstede Elstbroek te Hillegom, en volgens Mr. J. van Lenneps mededeeling (Vondel, V, 649) was deze hofstede ‘tot in 't begin dezer eeuw met het Huis te Hillegom de zetel van 't geslacht van Joan Six’.

Vondel heeft in zijn *Danckoffer aen den E. Heer Joan Six* die hofstede, waar hij gewis zelf geweest is, beschreven. Hij begint met eene schildering van den verwarden toestand van Europa, en wijst als tegenstelling op de kalme rust op Elstbroek (v. L. V, 649; v. Vl. II, 152):

‘Op Elstbroeck, binnen Hillegom,
Zit Six, en ziet met mededoogen
Dit jammer aen, en troost zijne oogen
Met ope lucht, en duin, en meer,
En beemt, en boom, en bloem, zoo veer
Zijn oogh de verf kan onderscheiden,
Daer Haerlem, 's Gravenhaegh en Leiden
Verschieten, ieder aen zijn zy,
En zijn geboortestadt, aen 't Y,
Recht voor hem rijst, de zee van achter
Bewaeckt wort van den grootsten Wachter
Die met zijn vingeren en hant
De zuid- en noort-as overspant,
Uit zijnen troon van vreught en vrede.
Zoo stil zijn hoef, en errefstede,
En have te bezitten, daer
Men moedtwil uitbant, en gevaer,
Magh menigh duizent niet gebeuren,
Die midden in de barning treuren
Van 't oorloghsonweêr, zonder endt.
Hier leeft hy in zijn element,
Die lust schept in het onderzoecken
Van kunst en uitgeleerde boecken.’ E n z .

1) Dr. A.A. van Heusden, *Handboek der Aardrijkskunde van het Koningrijk der Nederlanden*, I (1866), bl. 108.

Na Vondels vers (ook de laatste door mij geciteerde regels) aandachtig te hebben gelezen en het te hebben vergeleken met de woorden van den dichter van het *Landt-leven*, zal men met mij Joan Six voor den dichter van dat *Landt-leven* houden. - Bovendien zij opgemerkt, dat het *Landt-leven* is gericht aan Hendrik Hooft, den vriend des dichters, als men let op de laatste regels:

> 'Heer Hooft, dit is in 't kort hoe dat ick leev' op 't landt;
> Daer ghy alleen ontbreeckt, of yets van uwe handt.'

Nu weet men[1] dat Hendrik Hooft een vriend was van Joan Six, en dat Six aan hem een zijner beste[2] verzen, *De Muiderberg*, heeft gericht. Ook dit kan dus voor onze gissing aangevoerd worden.

Men ziet dus dat van de zes gedichten van *Anonymi* onder letter S van het Register het van één zeker is dat het van Joan Six is, en van twee andere zeer waarschijnlijk, terwijl nu Siegenbeeks gissing meer steun heeft gekregen.

Nadat ik aldus tot de conclusie was gekomen, dat *zeer* waarschijnlijk het *Landt-leven* door Joan Six was geschreven, vond ik in het voorbericht voor het eerste deel der door D. Groebe verzamelde *Gedichten van C. van Baerle*, *J. van der Burgh* enz. enz. (Amst. 1827) eene bevestiging mijner gissing. De Verzamelaar (D. Groebe) heeft ingezien het boven § 25, bl. 46 door mij vermelde exemplaar der *Versch. Ned. Ged.*, waar Roemer van Wesel den naam des schrijvers bij sommige gedichten had geschreven. Nu verzekert D. Groebe dat Roemer van Wesel onder het *Landt-leven* geschreven heeft dat het vervaardigd is door den Burgemeester Jan Six.

Werd hier dus de gissing bevestigd, elders werd, en nu aangaande den *Brief aen Cloris*, eene andere meening voorgestaan. Mr. Jacobus Scheltema deelt (*Geschied- en Letterk. Mengelwerk*, I, 3e stuk, bl. 126) mede dat hij in een door hem gekocht

1) Siegenbeeks *Museum*, III, 223, waar mede nog iets over Hendrik Hooft gezegd wordt.
2) Zie Vollenhove's oordeel in zijne *Poëzy* (1686), bl. 174 vg.

‘exemplaar van Heemskercks *Minnekunst* twee geschrevene dichtstukjes vond ingelascht, waarschijnlijk van de hand van Heemskerck zelven.’ Het eene nu was onze *Brief aen Cloris.* - Voor de volledigheid deel ik Scheltema's gissing mede. Omdat in één exemplaar van Heemskerks *Minnekunst* twee geschreven versjes zijn ‘ingelascht’, en omdat ze om den trant van Heemskerck *konden* zijn, heet het dadelijk: ‘waarschijnlijk van de hand van Heemskerk zelven.’

§ 29. Eindelijk staan op de letter w in het *Register* nog eenige gedichten vermeld, aan *Anonymi* toegeschreven. En hier is niet de gevolgtrekking te maken, dat wanneer van één vers de vervaardiger bekend is, de andere opgegeven stukken ook van dezen moeten zijn. Hier toch is het eerste vers van Westerbaen en het laatste van Huygens.

Het eerste gedicht is getiteld: *Kracht des Geloofs van den voortreffelijken ende vermaarden Nederduytschen Poeet Joost van Vondelen*, *te speuren in de Altaar-geheimenissen.* Het is, gelijk men weet, van J. Westerbaen. Mr. J. van Lennep heeft in zijne Vondel-uitgave, V, 613 vgg. den inhoud[1)] besproken. De *Catalogus der Vondel-tentoonstelling* (1879) bewijst (No. 417) dat het gedicht afzonderlijk verschenen is, en wel ‘Tot Schiedam, in de oude Druckerye’. Dit laatste verdient onze aandacht, daar de eerste en de tweede druk van het Tweede Deel van Vondels *Poësy* gedrukt zijn (*altijd volgens aanwijzing op den titel*): ‘Tot Schiedam, Gedruckt voor den Autheur, 1647.’ En op het titelblad van den derden druk van datzelfde Tweede Deel leest men: ‘Tot Schiedam: In de Oude Drukkerye, Anno 1660.’ Nu zal er navolging in de opgave van de plaats, waar, naar 't heette, het boek was gedrukt, hebben kunnen bestaan. Dan ligt voor de hand om aan te nemen, dat, daar de *Altaer-geheimenissen* in 1645 zijn verschenen, en wel, naar men voorgaf op den titel, ‘Te Keulen, In de Nieuwe Druckerye,’ Westerbaen of de uitgever van zijn *Kracht des Geloofs* op zijne beurt op

1) Vergelijk Brandts *Leven van Vondel* (ed. Verwijs) 66-68, en mijne *Beschouwing van Vondels Hekeldichten*, 96-98.

den titel meende te moeten stellen ‘Tot Schiedam, in de oude Druckerye’. Daarbij gaan we dan van de veronderstelling uit dat Westerbaens gedicht in 1645 of 1646 is verschenen (de uitgave in den *Catalogus der Vondel-tentoonstelling* is zonder jaar van uitgave). Want ware de uitgave van Westerbaens gedicht later te stellen, dan zou *eerder* kunnen verschenen zijn de eerste druk van het Tweede Deel van Vondels *Poësy*, en zou dus de opgave van de woonplaats van den uitgever van Westerbaens gedicht wellicht zoo gegeven kunnen zijn naar die opgave in het Tweede Deel. Dit zal wel moeilijk uit te maken zijn, maar voor de laatste hypothese pleit hetgeen in de *Versch. Ned. Ged.*[1] aan het slot van het gedicht o.a. te lezen is: ‘gezonden aan den uitgever van het Tweede Deel van Vondels Poëzy.’ - Dat van deze eigenlijk onbelangrijke zaak melding wordt gemaakt, geschiedt vooral daarom, dat ik meen dat bij de quaestie wie dat Tweede Deel van Vondels *Poësy* heeft uitgegeven, elke omstandigheid, hoe nietig schijnbaar ook, moet gereleveerd worden.

We wijzen er voorts op dat in Westerbaens *Gedichten* (1657) en in de uitgave van 1672 (dl. I) bij. de *Kracht des Geloofs* aanteekeningen worden gegeven.

Ook in de *Versch. Ned. Ged.* vindt men de 3 bij Mr. van Lennep (Vondel, V, 614 en 615) vermelde bijgevoegde gedichten. We gaan daarvan het eerste en het derde voorbij, om ons eenigen tijd bij het tweede op te houden. Dit is eene *Copye van eenige Veerzen*, *by de E. Heer Joost van den Vondel voor dezen uitgegeven*, *ende gebracht in een gedicht dat hy gemaekt heeft op de Doodt van Koning Henrik de Groote.* Zestien verzen worden uit dat gedicht geciteerd, die de Katholieke kerk en kerkleer hekelen[2]. Mr. van Lennep geeft in zijne Vondel-uitgave die verzen *niet* in den tekst van het gedicht, maar vermeldt aan 't slot (I, 35): ‘In de gewone 4° als ook in andere uitgaven vinden wy, dat achter vs. 200 nog zestien regels plachten gelezen te worden,’ en dan deelt hij die daar mede. Zijne mededeeling geeft weer een staaltje van onwetenschappelijke en slordige bibliographie,

1) De afzonderlijke uitgave heb ik niet vergeleken.
2) Vondel (v. L.) I, 35 en in Dr. v. Vlotens uitgave I, 6*a* en Aanmerk. 14.

want wat heeft de letterkundige er bij gewonnen, dat hij weet dat die 16 verzen in *andere* uitgaven voorkomen dan in de gewone 4°, gesteld al dat hij na een langdurig onderzoek tot de wetenschap is gekomen dat Mr. van Lennep met 'de gewone 4°' bedoelt[1] de Franeker-editie van 1682 van Vondels *Poëzy?* - Dr. J. van Vloten heeft in zijne Vondel-uitgave, I, 6 de zestien regels tusschen haakjes geplaatst, en in eene noot gezegd: 'De toespraak tot Rome, in de 16 voorafgaande regels vervat, wordt slechts in sommige uitgaven gevonden, en is wellicht niet van Vondel.' Deze woorden geven ons ook geene opheldering, en dat 'sommige uitgaven' is te zwevend, om zoo maar aan te nemen dat de regels 'wellicht niet van Vondel zijn'[2].

We hebben daarom de zaak onderzocht, en het volgende gevonden:

1. Het geheele gedicht (*Uitvaert van Henricus de Groote*) komt *niet* voor in Vondels *Verscheide Gedichten* van 1644. Evenmin in den *eersten* druk van het Tweede Deel (1647) van Vondels *Poësy.*

2. Eene afzonderlijke uitgave in plano of in pamflet-formaat is *niet* bekend.

3. In den eersten druk van *Den Gulden Winckel* van 1613 komt het geheele gedicht *niet* voor.

4. In den tweeden druk van *Den Gulden Winckel* van 1622, getiteld: *De Vernieuwde Gulden Winckel* vindt men het gedicht *Uitvaert van Henricus de Groote*, *maar daar ontbreken de bedoelde* 16 *regels!*

5. In den tweeden druk van het Tweede Deel van Vondels *Poësy* in 1647 komt bl. 177 tot 184 het geheele gedicht *Uitvaert* enz. voor, en DAAR vinden we de 16 door ons besproken regels. Bij het niet-bekend-zijn van 't jaar van uitgave van Westerbaens *Kracht des Geloofs* is het niet zeker te zeggen of Westerbaen met zijne woorden 'voor dezen uitgegeven, ende gebracht in een gedicht', enz. (zie boven) dezen tweeden druk heeft bedoeld.

1) Zie mijne *Beschouwing van Vondels Hekeldichten*, 140.
2) J.A. Alberdingk Thijm kent in zijne *Portretten van Vondel*, bl. 9 dat zestiental regels *wel* aan Vondel toe.

Dus is voor Westerbaens *Kracht des Geloofs* en voor den tweeden druk van het Tweede Deel van Vondels *Poësy* het vers *Uitvaert van Henricus de Groote* slechts ééns gedrukt[1] en wel in 1622 EN in dien druk ontbreken de 16 regels.

Twee vragen kunnen nu gedaan worden: Waarom zou Vondel, welke die uitgave van 1622 zelf heeft bezorgd, in dat jaar[2] reeds opzettelijk de bedoelde 16 regels hebben weggelaten? Of moeten we denken dat hij ze niet konde weglaten, daar hij ze niet kende, omdat ze niet zijn werk waren, maar uit eens anders koker kwamen om hem te treffen? Hoe Mr. van Lennep er over denkt, is uit zijne boven aangetogen woorden 'plachten gelezen te worden' niet op te maken. Dr. van Vloten vermoedt dat 'de verzen wellicht niet van Vondel zijn'.

Zetten we ons onderzoek voort, dan vinden we:

6. In de twee nog gedurende Vondels leven verschenen uitgaven van den *Gulden Winckel* onder den naam van *Toonneel des Menschelikken levens* in 1655 en 1661 komt het gedicht *Uitvaert* enz. niet voor[3].

7. In 1650 nam Vondel het gedicht *Uitvaert* (met veranderden titel, wat hier tot de quaestie niets afdoet) in zijne onder zijn toezicht uitgegeven *Poëzy* onder de 'Oude Rijmen' op. Ook *daar* ontbreken de 16 regels. Vondel erkent ze dus niet, of heeft ze verworpen.

8. Dat Vondel de verzen niet had opgenomen in zijne uitgave, en dat dus Westerbaen in de oogen van den letterkundige van latere tijden eene zonderlinge figuur zou maken, was niet onopgemerkt gebleven. Toen nu in 1660 de derde druk van het Tweede Deel van Vondels *Poëzy* verscheen, liet men de zoo bekend geworden *Voorreden* weg, en breidde het woord van

1) Uit 2 trekken we dan de conclusie dat geene afzonderlijke uitgave heeft bestaan.
2) Later (in 1644) was dat iets anders, na zijnen overgang tot de Katholieke Kerk. Denk aan de woorden van 'Den Drukker aan den Lezer' voor den *eersten* en *tweeden* druk van het Tweede Deel van Vondels *Poësy* (beide in 1647).
3) Volledigheidshalve zij nog gezegd dat het evenmin gevonden wordt in de twee verschillende uitgaven van het jaar 1718.

Den Drukker aan den Lezer uit. En daar kan men nu het volgende lezen: ‘De lezer zal zich lichtelijk verwonderen, in 't begin van het zelve, eenige, en misschien al met weinige, gedichten te zien, die in het eerste Deel der Poëzij, zoo als het bij Vondel zelf is uitgegeven [*dus de uitgave van* 1650], gevonden worden; de rede is, om dat in 't meren deel der zelve zoo hier en daar, eenige geen geringe verandering bij den Autheur is gemaakt: als bij voorbeeld, in het Treurdicht van Hendrik de Vierde, Koning van Vrankrijk en Navarre, zoo als het den Autheur jongst bij 't gemelde werk heeft ingevlijd, worden bevonden uitgelaten te zijn deze geheele aan een volgende zestien vaarzen, beginnende *Hoe lange zuldi* enz. Welke de Heer van Brandwijk t'eeniger tijd tegen Vondel heeft doen dienen; waar mede door verloop van tijd het werk van gemelde Heer van Brandwijk, voor qualijk toegepast, of t'onrecht aangetegen, zouw kunnen genomen worden,’ enz.[1)].

De schrijver dier woorden heeft dus ook de uitgave van 1622 van *De Vernieuwde Gulden Winckel* NIET gekend, maar natuurlijk wel den tweeden druk van het Tweede Deel van Vondels *Poëzy.*

10. Slaan we ten slotte de zoogenaamde Franeker-editie van 1682, II, 626 op, dan vinden we dat ook Brandt de zaak niet heeft onderzocht. Hij deelt het gedicht mede zonder die 16 regels in den tekst op te nemen, maar zegt aan 't slot: ‘In dit gedicht plachten - noch zestien regelen gelezen te worden, luidende

1) Op de aangehaalde woorden volgt nog ‘diergelijke verandering, hoewel van minder belang, is in veel en verschilde dingen meer geschied: want hoe wel ik garen toesta dat een eigenaar over zijns zelfs werk dit recht behoud, zoo blijft het evenwel in 't believen des Lezers, en rijmlievende, nadat zoodanig werk door gemeen-making eenmaal heeft begost des gemeenen rechts te zijn, te verkiezen welke Vaarzen zij zich willen laten benemen, ofte welke niet; voornamentlijk, wanneer de verandering, niet ofte weinig om verbetering van konst, maar uit ander inzicht is bijgekomen.’ - Doch, reeds genoeg! De man heeft in vele opzichten gelijk, maar hij vergeet dat het niet *zeker* was dat *alles*, wat in de bestaande drukken van het Tweede Deel op Vondels naam gesteld was, *ook van Vondel was.* - Men leze nog wat Vondel in 1660 *Tegen de valsche Drukmunt*, *gangbaer op zijnen naem* aanvoert in *Hollantsche Parnas* (1660). Verg. v. L. IX, 143 vg. en v. Vl. II, 375.

van woordt tot woordt gelijk volght.' E n z . Nu begrijpen we ook hoe Mr. van Lennep komt aan zijne uitdrukking 'plachten gelezen te worden', waarbij hij te kwader ure nog dat onduidelijke 'andere uitgaven' voegde, omdat hij in zijn 'gewone 4°' geen opheldering vond!

Daarop volgen in het *Register* op de letter w nog vijf gedichten. Het eerste is *Ongeveynstheydt* getiteld en 'uyt het Fransch vertaelt,' terwijl we uit het *Register* leeren dat de 'Ongeveynstheydt van A.K.A.' bedoeld werd. Wie A.K.A. is, weten wij niet. Ook is de naam van den vertaler ons onbekend.

Het tweede is een tweeregelig versje van A.O. *Op Engelandt.* Het luidt:

> 'Een lant soo eng daer niet als kleynen konnen woonen,
> Want grooten stooten 't hooft, en Koningen haer kroonen.'

A.O. deed mij aan Aernout van Overbeke denken. Ik heb 's mans *Rymwercken* gelezen en het gedichtje er ook gevonden (6e druk, bl. 96).

Het derde is een gedicht van een ons onbekenden dichter *Op de koegel*, *daer den Admirael Heemskerck voor Gibraltar met geschoten wierd*, *nu hangende in 't Toorentje te Velsen*, *daer die gebruyckt werdt om Mostart meê te malen*[1)].

Het vierde is een *Tijdtdicht op de doot van Prins Fredrick Henrick.* Het schijnt dat het vierde der op bl. 360 gegeven *Grafdichten* is bedoeld. De naam van den vervaardiger is ons niet bekend.

Het vijfde is het versje *Op een Paerdt dat sich selven op stal verstondt.* 't Is een der meest bekende sneldichten van Huygens, en wordt gevonden in zijne *Korenbloemen* (1658), bl. 639 en in de uitgave van 1672 op blz. 153 van het tweede deel. Bij vergelijking vindt men dat in de *Korenbloemen* èn de titel èn de tekst zelf een weinig veranderd is.

§ 30. Op bladzijde 238 van onzen bundel staat onder het laatste gedicht gedrukt: EYNDE, en de twee nog overblijvende

1) In het *Register* staat bl. 323. Men leze 353.

bladzijden van het vel (P) zijn niet bedrukt (zie boven § 2, pag. 3), wat ook als bewijs zou kunnen dienen dat men werkelijk op bl. 238 heeft willen eindigen. En toch is dat 'eynde' niet het slot van het werk. Want na die twee onbedrukte bladzijden volgt één vel (16 bladzijden) met gedichten *Op de laetste Tocht van Prins Willem.* We maakten in § 2 reeds de opmerking dat geen dier gedichten in het *Register*[1] wordt vermeld, zoodat men hier te maken heeft met een bijvoegsel of aanhangsel, dat waarschijnlijk bij het werk is gevoegd, nadat het geheel was afgedrukt.

Het schijnt dat dit Aanhangsel niet in alle exemplaren te vinden is, althans in de overigens nauwkeurige beschrijving van één exemplaar van dezen eersten druk van het Eerste Deel in *Navorscher*, XIV, 74 wordt het niet vermeld.

Dat het echter als tot het Eerste Deel behoorende werd beschouwd, blijkt uit het gedicht van G. Brandt, dat aan 't slot van § 31 is geciteerd.

We zullen de in het Aanhangsel opgenomen verzen hier in de aldaar gegeven volgorde nagaan.

1. *De Monsters Onser Eeuwe.* Het gedicht, hier zonder naam, is van Vondel (V.L. VI, 75; V. VL. II, 57). Hiervan bestaat eene 'uitgave in langw. folio, zonder naam van uitgever en jaartal.' Zie Mr. van Lennep op Vondel, VI, Nal. 9; *Catalogus van de Tractaten, Pamfletten enz. aanwezig in de Bibliotheek van Isaac Meulman*, II (1867), No. 3167; mijne *Beschouwing van Vondels Hekeldichten*, bl. 132 en *Catalogus der Vondel-tentoonstelling*, No. 277. - Ook in de *Versch. Ned. Ged.* leest men in vs. 12 'om snoot genot,' evenals in de plano-editie[2].

2. *Op a' Oproericheit van Maximiliaan Teeling*, mede zonder vermelding van des dichters naam hier opgenomen. Het vers is van Vondel (V.L. VI, 86; V. VL. II, 59). Over Maximiliaan Teeling en de aanleiding tot de vervaardiging van dit versje heb

1) Evenmin in het *Register* op den tweeden druk van het Eerste Deel, hoewel die gedichten daar ook zijn opgenomen. Zie boven bl. 3, Noot 2.

2) De fout: 'om 't snoot genot' komt voor het eerst voor in de (4° en 8°). Amersfoortsche uitgaven van 1707 van Vondels Hekeldichten.

ik elders (*Beschouwing van Vondels Hekeldichten*, bladz. 58-64) uitvoerig gehandeld, zoodat hier eene verwijzing naar het daar geschrevene voldoende zal zijn, terwijl voor de bibliographie dezer zaak in het algemeen kan geraadpleegd worden Fred. Mullers *Bibliotheek van Nederlandsche Pamfletten*, No. 3797-3803.

Van dit gedichtje, zooals ik het tienregelig vers wel mag noemen, bestaat eene uitgave in plano, of beter nog: in kwarto. Ze wordt vermeld in Meulmans *Catalogus*, No. 3169 (‘zonder adres en jaar’), in mijne *Beschouwing van Vondels Hekeldichten*, bl. 132 en in den *Catalogus der Vondel-tentoonstelling*, No. 279. In het exemplaar[1)], dat ik op de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage in de Bibliotheca Duncaniana, 1650, Deel I[2)], heb gezien, staat evenzeer als in het exemplaar, dat ik zelf bezit, in vs. 4: ‘wat bulderend onweeder,’ waarvoor alle uitgaven en ook de tekst in onzen bundel hebben: ‘wat bulderende weder.’

In Meulmans *Catalogus* wordt op No. 3169 medegedeeld dat het gedichtje ‘ook afgedrukt is onder het *Graf-teyken over de doodt van Cornelis Musch.*’ Van dit *Graf-teyken* bestaat eene uitgave in plano volgens Fred. Mullers *Bibliotheek van Nederlandsche Pamfletten*, No. 3842. (Vergelijk over dat *Graf-teyken* mijne *Beschouwing van Vondels Hekeldichten*, bl. 55, Noot 1).

Dit gedichtje van Vondel bleef niet onbeantwoord. Een tegenschrift kwam, dat tot titel had: *Op 't Godloose Laster-schrift tegen den vroomen Seeuw Maximiliaen Teeling.* Het vers is door mij medegedeeld in mijne *Beschouwing van Vondels Hekeldichten*, bl. 63.

Verder verscheen een tweede tegenschrift, op de eindrijmen van Vondels gedicht gemaakt, waarom dan ook bij de uitgave (in plano) het vers van Vondel er naast is gedrukt. Het heeft

1) De titel was: ‘Op d' oproerigheydt van den Godtloosen Zeeuw, Maximiliaen Teeling.’ Zoo was ook de titel van het exemplaar, in Meulmans *Catalogus*, No. 3169 vermeld.
2) *M.*H. Handel, *La Bibliothèque Royale de la Haye*, p. 15 zegt van deze zich daar bevindende verzameling: ‘Collection de pamphlets composée de 460 volumes in 4°, relative à l'histoire des dix-sept Provinces-Unies, appelée d'après son ancien possesseur, l'avocat Duncan, *Bibliotheca Duncaniana*, et dont le catalogue chronologique en manuscrit forme 4 volumes in-fol^{o}.’

tot titel *Antwoort aen den Paepschen Poëet.* Het vers, dat door Mr. van Lennep (Vondel, VI, 88) en Dr. van Vloten (Vondel, II, 59) is medegedeeld, is niet minder heftig dan het voorgaande[1)].

De tekst van Vondels vers in de *Versch. Ned. Ged.* kon dus naar eene dezer 3 vroegere uitgaven (plano-editie, Grafteyken, repliek) gevolgd zijn; de variant in vs. 4 (zie boven) leert dat het niet naar de plano-editie is uitgegeven.

Ten slotte zij nog vermeld de weinig bekende omstandigheid dat in een tegen Jan Vos gericht pamflet van 1660 (*De Mot in 't Vossevel)* niet Vondel, maar Vos de dichter wordt genoemd van het nu door ons besproken gedichtje *Op d' oproericheit van Maximiliaen Teeling*[2)].

3. *Blijschap over de verlossing van Amsterdam.* Het is eene niet onaardige parodie, door een der tegenstanders van Vondel gemaakt, van den eersten rei uit den *Gysbreght van Amstel.* Men schrijve het dus niet aan Vondel zelven toe.

Hiervan bestaat eene uitgave op een blad in kwarto. Zie Fred. Mullers *Bibliotheek van Nederlandsche Pamfletten*, No. 3731; mijne *Beschouwing van Vondels Hekeldichten*, bl. 64 en *Catalogus der Vondel-tentoonstelling*, No. 427.

Volgens Mr. J. van Lenneps opgave (Vondel, VI, 79) zou men vermoeden dat er nog eene tweede uitgave van heeft bestaan.

Ook dit gedicht gaf tot heel wat geschrijf van voor- en tegenstanders aanleiding. Men raadplege daaromtrent Fred. Mullers *Bibliotheek van Nederlandsche Pamfletten*, No. 3732, 3733 en 3734, en *Catalogus der Vondel-tentoonstelling*, No. 428 tot en met 433.

Hier zij nog aangestipt dat het vers in den derden druk (1660) van het Tweede Deel van J. van Vondels *Poëzij*, blz. 268 is opgenomen, en dat de verzamelaar dus meende dat het van Vondel was. Doch Brandt nam het terecht in zijne uitgave niet op.

4. *De Bickers in Marmer*, met twee *Byschriften op hunne*

1) Zie verder Mr. J. van Lennep op Vondel, VI, Nal. 10 en 11.

2) P. de la Rue, *Geletterd Zeeland*, tweede druk, bl. 172, tweede noot. Vergelijk Dr. J.A. Worps *Jan Vos*, bl. 23, 24 en 130. - *De Mot in t Vossevel* is een in vele opzichten belangrijk pamflet in zake Jan Vos.

Marmerbeelden. Deze verzen zijn van Vondel (v. L. VI, 72; v. Vl. II, 57). Er bestaat eene uitgave van op een blad in-folio. Zie Fred. Mullers *Bibliotheek van Nederlandsche Pamfletten*, No. 3836; Mr. van Lenneps *Vondel*, VI, Nal. 9; mijne *Beschouwing van Vondels Hekeldichten*, 131 en 132, en *Catalogus der Vondel-tentoonstelling*, No. 275.

Dat de tekst in onzen bundel naar de plano-uitgave is gedrukt blijkt hieruit dat beide teksten geheel in lezing overeenstemmen; zoo komen ook de door mij l.c. gegeven varianten hier voor.

5. *Byschrift op d' Afbeeldinge van den Heere Andries Bicker* en een dergelijk *Op den Heer Cornelis Bicker.* Het eerste is onderteekend: J.V. Vondel en onder het tweede staat J.V.V. Beide zijn dan ook van Vondel, (v. L. VI, 69; v. Vl. II, 56). Ze zijn eerst samen uitgegeven op een blad in-folio. Zie Fred. Mullers *Bibliotheek van Nederlandsche Pamfletten*, No. 3835; Mr. van Lenneps *Vondel*, VI, Nal. 9; mijne *Beschouwing van Vondels Hekeldichten*, 131 en *Catalogus der Vondel-tentoonstelling*, No. 276.

6. *Herstelling van de E.E. Heeren Bikkers*, *Burgemeesteren der Stadt Amsterdam.*

Men leest in Fred. Mullers *Bibliotheek van Nederlandsche Pamfletten*, No. 3834 (waarin eene uitgave in 4° van 8 bladzijden, zonder jaar, van dit gedicht wordt vermeld), het volgende: ‘Gedicht van Jan Vos (zie op het jaar 1660), waarvan ook meerdere uitgaven in plano bestaan. Achter aan sommige exx. een bijschrift op de *Bynaamen der Blokhuizen.*’

Hier wordt naar ‘het jaar 1660’ verwezen, en bij lezing van 't geen van de pamfletten van dat jaar gemeld wordt vindt men op No. 4849 het pamflet vermeld ‘De Mot in 't Vossevel’ (zie boven, in deze paragraaf, sub 2), waarbij het volgende wordt opgemerkt: ‘Tegen Jan Vos, die in 1650 een zeer anti-prinsgezind gedicht had uitgegeven (No. 3834) “*Herstelling van de E.E. Heeren Bikkers*,” hierin medegedeeld en die nu voor Oranje ijverde.’[1)].

1) T.a. pl. wordt verder gezegd: ‘Eene hand van dien tijd heeft op dit exemplaar het volgende gedicht geschreven:

> Nu eert en streelt Jan Vos het Eel Nassause Bloet,
> Eertijts zoo was zijn Penn gedoopt in Gal en roet.
> Wat mach de reeden zijn? de Vos is vol van snootheyt,
> Hy voegd hem na de tijt, hy hout het met de grootheyt,
> Al was de Duyvel Baas, hy badt die vlytich aan,
> Als Schouwburg maar in Eer, en hy in gunst mach staan.’

Beide citaten zijn uit het Tweede Deel van Fred. Mullers *Bibliotheek* enz., dat in 1860 verscheen. Mr. J. van Lennep kon dus in 1861 in de Nalezing, bl. 9 op het Zesde Deel van zijne Vondel-uitgave schrijven: 'Het gedicht van Jan Vos, getyteld: *Herstelling van de E.E. Heeren Bikkers*, kwam het eerst in plano uit, zonder naam van uitgever en jaartal.'

In het Tweede Deel (1867) van den *Catalogus van de Tractaten*, *Pamfletten enz. aanwezig in de Bibliotheek van Isaac Meulman* wordt over den auteur der *Herstelling* niet gesproken, maar verwezen naar het werk van Fred. Muller. (Zie No. 3174 en 3175 bij Meulman, waar twee plano-uitgaven[1)] worden vermeld.)

In mijne *Beschouwing van Vondels Hekeldichten* (1873), bl. 56, Noot 1 schreef ik: 'Mr. van Lennep beweert dat het [vers: *Herstelling* enz.] van Jan Vos is, in wiens Werken (uitgave in 2 deelen, 1662, 1671, 4°) het echter niet voorkomt. In *Ned. Keurd.*[2)] 514-517 staat het gedrukt met onderschrift: P. de Groot.'

Dr. J.A. Worp bespreekt in zijne Studie over *Jan Vos* dit punt en zegt bl. 22: 'Het gedicht komt in geen der beide volledige uitgaven van Vos voor, wel in "*Dichtkunst van Jan Vos*," 1658. Maar deze bundel is blijkens de voorrede uitgegeven zonder de voorkennis van Vos.' - Uit hetgeen van Vos bekend is en ook door Dr. Worp t.a. pl. blz. 22 en 23 is gemeld, blijkt dat Vos' oordeel over de handelingen van Willem II in 1650 zoodanig is, dat hem daarom het auteurschap der *Herstelling* niet behoeft te worden ontzegd.

Op bladzijde 129 van zijne Studie wijst Dr. Worp op een' regel uit een spotschrift van 1660 op Jan Vos, waaruit blijkt

1) Eene uitgave in plano is in mijn bezit.
2) Nederduitse en Latynse Keurdigten, by een verzamelt door de Liefhebberen der Oude Hollandse Vryheit, Rotterdam, 1710.

dat de dichter van dat vers Vos voor den vervaardiger der *Herstelling* houdt.

Men houde bij dit laatste punt echter in het oog dat dat spotschrift zoowel als *de Mot in 't Vossevel* van 1660[1] zijn, en dat dus de auteurs daarvan Vos voor den dichter der *Herstelling* hebben *kunnen* houden, omdat zij de uitgave van 1658 van de *Dichtkunst van Jan Vos* kenden en daarin de *Herstelling* hadden aangetroffen. Dat Vos in 1650 en volgende jaren algemeen als de dichter der *Herstelling* genoemd werd en bekend stond volgt er dus niet uit.

Verder is te letten op eene uitdrukking van Jacob Lescaille in zijn woord *Aan alle Beminnaars der Dichtkunst* (voor de uitgave van 1662 van Vos' *Gedichten): 'Evenwel kan ik u verzekeren*, *dat alles*, *wat hy voor 't zyne kent*, *(uitgezondert vijf of zes dichten*, *die hy niet voor vruchten van zijn verstant houd*,*) hier wort gemeen gemaakt*.' Dat *kan* beteekenen dat daar vijf of zes dichten niet zijn opgenomen, die *wel* van Vos zijn, maar die hij later heeft verworpen, als zijnde geen 'vruchten van zijn verstant.' Misschien waren 't dan vruchten van partijhaat en partijwoede[2].

7. *Bynamen der Blockhuisen.* Bij de bespreking van het vorige gedicht is reeds eene plaats aangetogen uit de *Bibliotheek van Nederlandsche Pamfletten*, waar gezegd werd dat dit vers 'achter aan sommige exemplaren' van de plano-uitgaven der *Herstelling* was gedrukt. Dit zou dus tot de gissing brengen dat het van Vos was. Het is dan ook in de *Dichtkunst van Jan Vos* (1658) opgenomen (bl. 324), doch niet in eene der beide volledige uit-

1) Beide hebben ook betrekking op de Vertooningen van 1660. Zie Dr. Worps *Jan Vos*, bl. 27 en Mr. J. van Lennep op Vondel, VIII, Nal. 3.

2) In N.G. van Kampens *Magazijn voor Wetenschappen*, *Kunsten en Letteren,* III, bl. 111 vindt men vermeld dat het ook met onderteekening P. de Groot staat in de *Herstelde Uitgelezene Gedichten* (*Schiedam*, *bij Joh. de Raat*), bl. 263. - Ik heb die mededeeling hier buiten beschouwing gelaten, aangezien het jaar van uitgave van dien bundel mij niet bekend is, en ik gis dat het werkje later zal zijn dan de *Ned. Keurdichten*, in welk geval het medegedeelde voor ons geen waarde heeft.

gaven. We verkeeren hier dus in een gelijk geval als bij de '*Herstelling*,' en verwijzen daarheen.

Behalve als aanhangsel bij de *Herstelling*, is dit vers *(Bynamen)* ook afzonderlijk uitgegeven. Zie mijne *Beschouwing van Vondels Hekeldichten*, bl. 54, noot 3.

Dr. J.A. Worp verwart in zijne Studie over *Jan Vos* op bl. 23 (en noot 1) twee gedichten met elkaar, namelijk de *Bynamen der Blockhuisen* en Vondels vers *Aen de Blockhuizen van Amsterdam* (waarover beneden op 8).

Toch is ook dit vers *Bynamen der Blockhuisen* ééns op Vondels naam gesteld, want men vindt het op bl. 272 van den derden druk (1660) van het Tweede Deel van Vondels *Poëzij.* Doch in geene der latere uitgaven is het opgenomen. Brandt zal gewis, met de gebeurtenissen en poëzie van 1650 wel bekend, zijne redenen hebben gehad, waarom hij het in 1682 in zijne editie van Vondels *Poëzy* niet heeft opgenomen.

8. *Aen de Blockhuizen van Amsterdam.* Dit is, gelijk bekend is, een gedicht van Vondel (v. L. VI, 62; v. Vl. II, 56). Hiervan bestaat eene uitgave in plano. Zie Fred. Mullers *Bibliotheek van Nederlandsche Pamfletten*, No. 3837; Mr. van Lenneps *Vondel*, VI, Nal. 9; mijne *Beschouwing van Vondels Hekeldichten*, bl. 131 en *Catalogus der Vondel-tentoonstelling*, No. 274.

9. *Vertroostinge over de Doodt van Zijn Hoogheit.* Dit is het laatste vers der gedichten *Op de laatste tocht van Prins Willem.*

Van al de voorgaande gedichten in dit Aanhangsel was eene afzonderlijke uitgave aan te wijzen, doch aangaande dit gedicht is me nergens van het bestaan van eene plano-editie of eene editie in pamflet-formaat iets gebleken.

Bestaat ze inderdaad niet, dan hebben we in onzen bundel den eersten druk van dat gedicht.

Elders (*Beschouwing van Vondels Hekeldichten*, bl. 147 vgg). heb ik aangetoond hoe men in de *acht*tiende eeuw wegens de Amersfoortsche uitgaven van Vondels *Hekeldichten* Vondel voor den dichter der *Vertroosting* hield; en hoe Dr. Bakhuizen van den Brink (*De Gids*, 1837, Mengelingen, bl. 283) daarom mede het gedicht aan Vondel toekende, terwijl Mr. van Lennep (*Von-*

del), VI, 80) beweerde dat ‘het stuk, zooals het tot ons gekomen is, onmogelijk van Vondel kan zijn.’ Na de door mij gegeven opheldering zal Vondel wel niet meer als dichter der *Vertroosting* genoemd worden.

Waarschijnlijk is de *Vertroosting* door Pieter de Groot gedicht, althans in twee exemplaren der *Verscheyde Nederduytsche Gedichten* is die naam onder het vers geschreven. Men vergelijke D. Groebe's uitgave der *Gedichten van C. van Baerle enz.* (in het voorbericht); *Navorscher*, X, 229 en Mr. J. van Lennep op *Vondel*, VI, Nal. 9 en 10.

In de *Verscheyde Nederduytsche Gedichten* vindt men bij dit gedicht geene aanteekeningen. Lang heb ik gemeend dat de aanteekeningen, die men in de Amerstoortsche drukken van Vondels *Hekeldichten* vond, in verband te brengen waren en moesten gebracht worden met de mede aldaar te vinden aanteekeningen bij de *Vertroosting.* Doch dit is niet het geval, want de aanteekeningen bij de *Vertroosting* zijn reeds in 1663 gedrukt in *Den Herstelden Apollos Harp*, *b*, fol. 2 en volgende.

§ 31. Aan het einde van ons overzicht van den inhoud van het Eerste Deel der *Verscheyde Nederduytsche Gedichten* gekomen zijnde, zullen wij wel niet de belangrijkheid van dien inhoud behoeven te bewijzen. Telkens toch wezen we aan dat het een of ander vers hier voor het eerst gedrukt was of alleen hier in dezen bepaalden vorm voorkwam, terwijl het in latere uitgaven was gewijzigd; zelfs werden sommige verzen alleen hier en nergens elders gevonden. Liever dus dan een voor den lezer dezer *Bijdragen* geheel onnoodig betoog te leveren aangaande de belangrijkheid van onzen bundel, willen we ons ten slotte nog even bepalen bij de vraag wie de Verzamelaars van dezen bundel zijn geweest.

In § 2 deelden we den titel mede, en daar vonden we de initialen

J V. J S. T V D. B. G P. C L B.

Dus 6 namen. Maar welke?

Die vraag heeft men zich ook reeds vroeger gesteld.

In den *Navorscher*, XIV, 74 wordt gezegd: ‘Maar vooral

wie zijn de verzamelaars van dezen bundel? Op den titel heeten zij J.V., enz. - Ik vermoed (zoo gaat de vrager verder) dat B. geen ander zal zijn dan Geraard Brandt, van wien wij hier eenige gedichten met eene B. geteekend aantreffen. Maar wie zijn de overigen? Zijn J.V. misschien Jan Vos en J.S. Jan Six, van wie hier ook gedichten voorkomen?'

Dus reeds eene gissing omtrent drie namen.

Op bladzijde 14 van den *Catalogus der Vondel-tentoonstelling* (Amst. 1879) worden de verzamelaars genoemd: 'J. V(os), J. S(ix), T.V. D(omselaer), B(randt), G(errit) P(ietersz. van Sijl) en C.L.B.'

Ook mij zijn de letters C.L.B. een raadsel, en of G.P. nu voor Gerrit Pietersz. van Syl staat, durf ik niet te beslissen. Voor T.V.D. te lezen T. van Domselaer komt ook mij juist voor, al valt in geen enkel opzicht te bepalen wat hij voor dezen bundel gedaan heeft. Men weet dat hij in 1660 voor Jakob Lescaile eene soortgelijke bloemlezing (*Hollantsche Parnas*) heeft verzameld[1].

Aangaande de drie overige namen dunkt mij de gissing juist. Jan Vos kan en door eenige zijner gedichten voor den bundel af te staan en door te helpen verzamelen aan het boek hebben medegewerkt, hoewel we geenszins in staat zijn, zijn aandeel in den arbeid juist te bepalen.

Ten opzichte van Six weten we vrij wat meer. Na lezing van § 18 zal het duidelijk zijn, dat verzen van hem in dezen bundel aanwezig zijn. Maar ook op andere wijze heeft hij zijne hulp verleend. Hij had, naar 't schijnt, een album, waarin de dichters van zijnen tijd verzen schreven, of iets, wat wij eene verzameling van door de dichters zelven geschreven verzen zouden noemen. Tweemaal wordt van dat album in onzen bundel gesproken, doch telkens in het Register. Zoo had Jan Vos in het 'Kunstboeck van Ioan Six' zijn vers geschreven: '*Toen ik Hoofdt van de Schouburg wierdt*' (zie boven § 19, bl. 32). Verder wordt in

1) In een voorbericht 'Aan alle Beminnaars der Dichtkunst' zegt Jacob Lescaille: 'In 't verzamelen dezer dichten ben ik inzonderheit geholpen door den yver van *T. van Domselaar*, wiens edel gemoet, en 't vuur zijner brandende liefde tot alle deughden, kunsten en wetenschappen, en 't gemeenmaken derzelve tot yders nut en beste, my ten hooghsten heeft verplicht.'

het Register vermeld dat het vers *Op de Geboortedagh van een Iuffrouw* (door Brandt; Zie § 27, bl. 50) mede is ‘uyt het Kunstboeck van I. Six’. Wellicht zijn nog meer gedichten in onzen bundel uit dat kunstboek of die verzameling van Six genomen.

De zesde en laatste der verzamelaars is Geeraerdt Brandt. Wie § 27 van deze studie aandachtig heeft gelezen, zal tot het inzicht zijn gekomen dat Brandt in zeer nauwe betrekking moet hebben gestaan tot hem, die met het redigeeren van den tekst was belast, of dat hij het zelf was. We kunnen hier, dunkt me, gerust aannemen, dat B., d.i. Brandt, eigenlijk degene was, die het werk voor den druk gereed maakte, dus de eigenlijke ‘verzamelaar’[1)], en dat de anderen hem hunne hulp hebben verleend. De vriendschappelijke verhouding van Brandt tot menig dichter en beschermer der dichtkunst in Amsterdam zal het hem mogelijk hebben gemaakt veel goeds samen te brengen.

Wanneer we nu weten dat ook Brandt wordt genoemd[2)] als de verzamelaar van het *Tweede* Deel der Verscheyde Nederduytsche Gedichten, dan durven we gerust met J.A. Alb. Thijm (*Dietsche Warande*, V, 488, A. 1) te zeggen: de Verscheyde Nederduytsche Gedichten zijn verzameld door Brandt.

Hier zij nog even de aandacht gevestigd op de volgende punten:

a. In § 5 is medegedeeld de brief van den ‘Uytgever aen Geeraerdt Pietersz. van Syl’. Is wel Lodewyck Spillebout, de eigenlijke uitgever-boekhandelaar van den bundel, hier bedoeld? Of wordt wellicht bedoeld de uitgever-verzamelaar? Mij dunkt, het laatste. Zou Spillebout wel zoo goed met Seneca's *de beneficiis* zijn vertrouwd geweest? En herinnert de stijl niet aan Brandt? 't Zijn slechts vragen, bij welker beantwoording men in het oog houde, dat we weten dat Geeraerdt Pietersz. van Syl een portret heeft geschilderd van Suzanne van Baerle. In de door Brandt en Vollenhove (zie mijne *Beschouwing van Vondels Hekeldichten*,

1) Reeds in het enkelvoud gebruikt door Mr. Jeronimo de Vries, bl. XI van de Inleiding zijner uitgave van H. de Groots *Nederduitsche Gedichten.*

2) Mr. J. Scheltema in zijn *Geschied- en Letterk. Mengelwerk*, Stuk III (1818), p. 99. Anders *Catalogus der Vondel-tentoonstelling* (Amst. 1879), bl. 14, No. 160. - In het Tweede Deeltje dezer *Bijdragen* meer over de *Versch. Ned. Ged. Deel II.*

bl. 139-145) gegeven editie van Vondels *Poëzy* vindt men (I, 604) een gedicht van Vondel *Op Suzanna van Baerle*, *de bruidt van Geeraerdt Brandt*, *door Geeraerdt van Zyl geschildert.* Dat gedicht is volgens het onderschrift van 1652[1]. Of de schilderij nu ook van dat jaar is, weten we niet, en is ook uit den titel van het gedicht niet duidelijk op te maken. Was de schilderij van 1651, dan zou men uit de woorden van den 'Uytgever' der *Versch. Ned. Ged.* bijna durven te besluiten dat Brandt van Syl dankte voor eene ten geschenke ontvangen schilderij van Suzanne. Zoo de woorden: *weldaet*, *verbintenisse*, *schuldt*, *gunst* en eindelijk: '*om Uw E. Gedichten voor schildery en woorden voor verwen aen te bieden*,' en '*om niet ondankbaer te schijnen by Uw beleeftheyt.* In die gissing zou men worden versterkt, als men het vers leest dat Brandt in 1674 heeft gemaakt *Op d' Afbeelding van wylen myn Ega Zuzanna Barlaeus* (G. Brandts *Poëzy*, I, Amst. 1725, bl. 89):

'Deez' schoonen omtrek *van den Schilder my gegeven*,
Is meer dan doodtverf, maar veel min dan 't lieve leven.
Al is 't slechts doek en verf, het moet my dierbaar zyn.
Die 't ware goet ontbeert, vermaakt zich met den schyn.'

b. Wanneer we weten dat Brandt de verzamelaar van dezen bundel is, of *ten minste veel* aan het verschijnen daarvan heeft *medegewerkt*, dan vragen we, of wellicht ook hier nog iets valt op te merken, wat aangaande de quaestie Vondel-Brandt licht kan verspreiden. Hier vindt men (zie § 13) slechts drie verzen van Vondel, samen nog geen vijf bladzijden druks. We kunnen, dunkt me, gerust aannemen dat het *mogelijk* is geweest om zich deze drie gedichten te verschaffen voor den bundel met behulp van derden, d.i. dat Vondel *waarschijnlijk* zelf geen verzen voor dit werk heeft afgestaan.

Maar belangrijker is het dat *hier* in zijn geheel is opgenomen

1) Waarom in het Register op van Lenneps Vondel, XII, 276 het vers van Vondel op 1651 wordt gesteld, terwijl het VI, 113 op 1652 staat, is me niet duidelijk. Brandt geeft 1652 op, en hij zal het toch in dezen wel weten.

Westerbaens *Kracht des Geloofs van Joost van Vondelen* (meer daarover in § 29), en we kunnen gerust zeggen dat die opneming niet getuigt van eene goede, maar veeleer van eene slechte (d.i. niet welwillende) gezindheid van den verzamelaar ten opzichte van Vondel.

Deze omstandigheid maakt de zaak weer niet gemakkelijker. Mij is die Vondel-Brandt-quaestie nog niet geheel helder, evenmin als aan Dr. Jonckbloet[1], al waagt deze ook meer onderstellingen dan ik durf te doen.

Laat ik nu nog even op de vier volgende punten wijzen, zonder daaruit gevolgtrekkingen op te maken.

1. Brandts oordeel over Vondel in 1648, te vinden in Brandts *Gedichten* (uitgave Rotterdam, 1649), bl. 274, en in *Nederl. Kunstbode*, I, 108.

2. Het boven vermelde in 1651.

3. Vondels gedicht van 1652 op Suzanne, waarover mede boven is gesproken en in mijne *Beschouwing van Vondels Hekeldichten*, bl. 184.

4. Eigenhandig briefje van Vondel aan Geeraerdt Brandt van Nov. 1654, medegedeeld in den *Catalogus der Vondel-tentoonstelling* (Amst. 1879), bl. 18, no. 181, *i.* Daaraan sluit zich volkomen aan mijne mededeeling van Brandts woorden ‘uyt Vondels verhaal van den 24 November 1654’ (in mijne *Beschouwing*, bl. 180 en 181). Over dit punt is nog merkwaardig het door Mr. van Lennep (*Vondel*, XII, 64) vermelde gedeelte uit eenen brief van 20 Maart 1673 van Antonides aan Oudaen.

Brandt heeft het zijne aan de uitgave gedaan. Het *Eerste Deel der Verscheyde Nederduytsche Gedichten* ligt voor hem; een net gebonden exemplaar pakt hij in en zendt het naar Katwijk aan zijne Suzanne. En de brief, dien hij er bijvoegt, is bewaard[2]. Deelen wij hem, ook tot slot, mede.

1) *Gesch. der Ned. Lett.* II, 2e druk, 237, A. 4.
2) *Versch. Ned. Ged.* II, 128.

Aen S. Barlaeus, *Op het uitgeven van 't eerste deel der Verscheyde Gedichten.*

Vriendin, ontfang nu dees Papieren,
Verzelt met velerley Laurieren,
Met Myrt, Cypres, en Maegde-palm,
Met zoet en zout, met klank en galm.
Hier hoort de Min wat Hooft al queelde.
Hier schrijft uw Vader zoomerweelde,
En bruiloft-vreucht[1], en lijk-geklagh.
Hier komt de wijsheit aen den dagh,
En ziet de groote kruisdagh vieren,
De doornekroon met dicht vercieren,
Daer Decker al zijn schat ontdekt.
Hier werdt door Huygens licht verweckt
Dat door de mist der Mis kan breeken.
Hier hoort men Vondels yver spreeken,
Of dondren op 't Nassousche Huis,
De Kruissers van 't dryvoudigh Kruis
Dat Maximilaen wou kroonen[2].
Hier treurt men om de Britsche troonen,
Om Fairfax macht, om Kromwels list.
Hier reist de Groot weer uit zijn kist,
En kust zijn Bedtgenoot, zijn leven,
Die zo veel met haer Hart kon geven.
Dees moedigheit, dees min, dees deucht,
Dees trouw, dees hulp, dees dank, dees vreught,
En dit geluk naer zoo veel lijden,
Verdiende een eeuwigheit van tijden,
En zoo veel lofs, en zulk een dicht
Ten loon der uitgevoerde plicht.

1) Zie boven, bl. 38 en 39.
2) Uit deze 3 regels laat zich bewijzen dat het in § 30 behandelde Aanhangsel tot het werk zelf behoort en niet later is bijgevoegd of bijgebonden. Zie boven bl. 63.

De roman van Apollonius, koning van Tyrus.

De roman van Apollonius, koning van Tyrus.

Wanneer de sage van Apollonius van Tyrus is ontstaan, zal even moeielijk, zoo niet onmogelijk, zijn te bepalen als aan te wijzen dat Apollonius en anderen, in de sage genoemd, historische personen zijn. De achtergrond van het verhaal, de kern van waarheid, is gewis niet te vinden, en we zullen dus niet, als bij de Karelromans zou moeten gebeuren, een onderzoek behoeven in te stellen naar 't verband van historische waarheid en idealiseerende sage.

Dan beter de vraag: Wanneer is de roman van Apollonius het eerst *geschreven?* En daarbij: onder *geschreven* verstaan te boek gesteld, hetzij dat de schrijver eene reeds bestaande en op historischen grondslag rustende sage bewerkte of omwerkte, hetzij - wat ook mogelijk is - dat hij een beeld zijner fantasie den lezer van zijn werk als waarheid, als historie voorstelde.

De taal, waarin de roman het eerst werd geschreven, was de Grieksche. Dat Grieksche verhaal is verloren, ten minste nog niet gevonden of uitgegeven.

Doch dat het heeft bestaan weten we vrij zeker, daar de nog bestaande Latijnsche vertaling zeer duidelijk aanwijst dat we, ook al wordt het nergens uitdrukkelijk gezegd, met eene vertaling te doen hebben[1)]. In den Latijnschen tekst vindt men namelijk vele uitdrukkingen, die aan het Grieksche taalgebruik herinneren. De vertaler heeft - 'tzij hij 't Grieksch niet wel begreep, 'tzij hij zich niet juist in het Latijn kon uitdrukken - het bestaan van eene Grieksche bewerking der sage daardoor voor ons bewezen.

1) Dit had Welser reeds vermoed. Hij zegt in de *Editoris Censura* voor zijne uitgave: ‘De auctore vix hoc solum afferimus, graece scripsisse, nam id multis se aperit indiciis, uno maxime, quod Latinus interpres aliqua prioris sermonis verba retinuit.’

Wanneer men aanneemt - en dat mag men met vrij wat waarschijnlijkheid doen - dat de vertaler zich geheel aan zijnen Griekschen tekst heeft gehouden, en behalve eenige veranderingen, waarover straks nader, weinig heeft bijgevoegd, dan is wellicht de tijd van ontstaan van dien Griekschen tekst met eenige nauwkeurigheid te bepalen. Uit de in den roman genoemde munten toch heeft Wilhelm Christ[1] bepaald, dat het Grieksche verhaal (want er is volgens hem geen reden om aan te nemen dat de vertaler de munten heeft gerekend naar een ander muntstelsel, en dus[2] de oorspronkelijk gebruikte namen door andere vervangen) geschreven is tusschen 210 en 325.

Behalve de sporen van Griekschen oorsprong, die in het Latijnsche verhaal te vinden zijn, pleiten ook vele andere omstandigheden daarvoor. Zoo die eindelooze omzwervingen, die stormen, aanvallen van zeeroovers, droomen, dat steeds kuisch blijven der heldin. 't Zijn alle toestanden, zooals men die in Grieksche romans uit de eerste eeuwen na Chr. vindt[3]. Ook de streek, waar ons verhaal speelt, bevestigt de gissing[4].

Zeer opmerkelijk is het dat het verhaal, dat in den *Apollonius* ons wordt geboden, in zeer veel opzichten overeenkomst vertoont met de Ephesische Geschiedenissen van Antheia en Habrokomes van Xenophon van Ephesus. Die overeenkomst is veel te groot,

1) Dit is vermeld op bl. 4 van Wilhelm Meyers *Abhandlung über den lateinischen Text der Geschichte des Apollonius von Tyrus* in de *Sitzungsberichte der philosophisch-philologischen und historischen Classe der königl.-bayer. Akademie der Wissenschaften zu München*, 1872, *Heft* 1 (*S.* 3-29).

2) Met deze gissing van W. Christ is Rohde, *der griechische Roman* (Leipzig, 1876), S. 423, A. 4 het niet eens.

3) Over dat onderwerp is de beste bron het *voortreffelijke* werk van Prof. Erwin Rohde, *der griechische Roman* (Leipzig, 1876). Aldaar wordt S. 408-424 over den roman van Apollonius van Tyrus veel belangrijks medegedeeld. Voor ons doel zou het te ver afdwalen zijn, indien we ons met vele daar besproken onderdeelen der quaestie bezig hielden, maar hem, die meer over den roman wenscht te weten, zij dit boek vooral aanbevolen.

4) W. Teuffel in *Rheinisches Museum für Philologie*, *Neue Folge*, XXVII (1872), S. 104 oordeelt daar anders over. Vergelijk Riese's antwoord in datzelfde deel van dat Tijdschrift, S. 625; W. Meyer t.a.p. S. 27; Rohde, *der griechische Roman*, S. 424, A. 1.

aant.

om ze aan het toeval toe te schrijven. Prof. Erwin Rohde wijst (*der griechische Roman*, S. 412 fg.) de gewichtigste punten van overeenkomst aan[1)], en meent dat als eenige verklaring moet worden aangenomen, dat een van deze beide schrijvers (Xenophon van Ephesus en de auteur van den Griekschen *Apollonius*) een navolger van den ander is; en al is het nu niet zeker, wie de jongste van de twee en dus de navolger is, zoo bestaan er toch veel redenen om te vermoeden dat Xenophon, wat tijd (en vinding) betreft, de oudste is.

Dat Grieksche verhaal nu is in het Latijn vertaald door iemand, die eene vrij middelmatige kennis van het Latijn had en wiens stijl veel te wenschen overliet. Die vertaler was een Christen, en heeft hier en daar uitdrukkingen van de kerktaal ingelascht, en zoo aan het verhaal eene Christelijke kleur gegeven, het verhaal dus eenigszins gekerstend[2)]. Toch heeft hij dat niet consequent en met tact gedaan, zoodat heidensche goden en godinnen voorkomen naast echt Christelijke denkbeelden en uitdrukkingen. Wellicht heeft hij hier en daar iets aan het verhaal omgewerkt, mogelijk het zelfs soms verkort[3)].

Deze vertaler heeft gewis ook eenige raadsels van Symphosius ingelascht, en wanneer men nu met A. Riese[4)] en anderen aanneemt dat de raadselverzameling van Symphosius ongeveer 500 na Chr. geschreven of verzameld is, dan hebben wij daarin eene tijdsaanwijzing, die, gevoegd bij andere omstandigheden, als de *betrekkelijke* zuiverheid van het Latijn in verhouding tot het Latijn der zevende eeuw, er toe geleid heeft om de vertaling in 't begin der zesde eeuw te plaatsen.

Verder zou men nog kunnen opmerken, dat de raadselverzameling van Symphosius zelve reeds in de ongeveer 550 tot stand gekomen *Anthologia Latina* wordt gevonden en dat dus *waarschijnlijk* ook toen reeds onze Latijnsche vertaling bestond, doch

1) W. Meyer had t.a. pl. S. 3 reeds op die overeenkomst gewezen.
2) Zie de *Nalezing* achter dit Deeltje.
3) Denk aan Iulius Valerius en den Pseudo-Callisthenes.
4) A. Riese in *Zeitschr. f. östreich. Gymn.* XIX (1868), S. 483-500; in diens uitgave der *Anthologia Latina*, I, p. XXVI; W.S. Teuffel, *Gesch. der römischen Literatur* (1870), S. 935 u. 936.

deze opmerking levert mijns inziens weinig *zekers*, daar het ook mogelijk kan geweest zijn, dat de vertaler der *Historia Apollonii* de raadsels aan de *Anthologia* had ontleend.

In allen gevalle komt een citaat uit de Latijnsche vertaling voor in een taalkundig geschrift *de dubiis nominibus* (*Grammatici Latini ex rec. Henrici Keilii*, V, 579). Dat geschrift is in de zesde tot zevende eeuw na Chr. te plaatsen. (Vergelijk *Rheinisches Museum für Philologie*, *Neue Folge*, XXVI, *S.* 638 *u.* 639)[1].

Eveneens wordt in eenen catalogus van handschriften, die omstreeks 750 aan een klooster waren geschonken, vermeld: Item historiam Apollonii regis Tyri in codice uno.' (In de *Gesta Abbatum Fontanellensium* in de *Monumenta Germaniae Historica*, *ed. G.H. Pertz*, II, 287.)

Het aantal Handschriften, waarin de *historia Apollonii regis Tyri* te vinden is, is zeer groot. Men schat het aantal op niet minder dan honderd. Over die verschillende Handschriften van den Latijnschen tekst kunnen we hier niet verder spreken. Wie er meer van wil weten, leze A. Riese's *Praefatio* voor zijne uitgave van de Latijnsche vertaling (*Historia Apollonii regis Tyri. Recensuit et praefatus est Alexander Riese. Lipsiae in aedibus B.G. Teubneri.* MDCCCLXXI); Carl Schröders *Griseldis*, *S.* XII u. XIII, en vooral Tycho Mommsens *Preface* voor zijne uitgave van *Pericles*, *Prince of Tyre* (Oldenburg, 1857), bladz. XII, aanteekeningen 2 en 3; en bl. XVI tot XXI.

Deze Historie van Apollonius van Tyrus viel dus in de Middeleeuwen zeer in den smaak van het publiek, en met recht werd reeds toen van zijne *gesta* gezegd: *celebrem et late vulgatam habent historiam*[2].

Dit blijkt niet alleen uit het groote aantal Handschriften, maar ook uit de omstandigheid dat er zeer verschillende bewerkingen

1) *Mauricii Hauptii Opuscula*, III, p. 12. Ook het aldaar p. 13 uit Venantius Fortunatus geciteerde is te vergelijken.

2) Vergelijk aangaande de plaatsen, waar van onzen roman sprake is, *Mauricii Hauptii Opuscula*, III, 5 et 6. Ik wil *hier* tevens wijzen op het vele belangrijke, dat men daar p. 4-30 vindt *Ueber die Erzählung von Apollonius von Tyrus.*

[de]r *Historia Apollonii regis Tyri* bestaan. Dr. H. Hagen heeft [da]arover[1] de volgende juiste opmerking gemaakt: ‘Schon *der* [U]mstand ist bezeichnend, dasz, während wir uns bei Muster- [un]d Meisterwerken des Alterthums mit zwei, drei Handschriften, [be]i vielen oft nur mit einer oder gar nur mit der *editio princeps* [be]gnügen müssen, die lateinische Uebersetzung unseres Romans über 100 handschriftlichen Exemplaren auf uns gekommen ist. [U]nd zwar tritt uns hier die bewerkenswerthe, bei anderen antiken [Sc]hriftstellern sonst nur ausnahmsweise beobachtete Erscheinung [en]tgegen, dasz jede Handschrift, im Einzelnen wenigstens, einer [ga]nz besonderen, von allen andern verschiedenen Version, resp. [R]edaktion folgt. So sehr hatte dieser Roman das *allgemeine* [In]teresse auf sich zu lenken gewuszt, dasz es nicht mehr als ein [au]s alter Zeit überliefertes und daher ängstlich intakt zu haltendes [R]epositum früherer Literaturen angesehen wurde, sondern vielmehr [als] unbestrittenes Gemeingut jedem Leser und Abschreiber das [...]recht zu verleihen schien, ihn nach seinem eigenen subjektiven [G]efühl und Ermessen umzumodeln und den jeweiligen Zeitbedürf[ni]ssen ohne viele Skrupel anzupassen[2].

Geen wonder dan ook dat die verschillende redacties van den [La]tijnschen tekst het geven van eenen in alle opzichten juisten [te]kst moeielijk maken, en dat men A. Riese, die in 1871 dat [we]rk ondernam en vrij goed uitvoerde, toch kon ten laste leggen, [da]t hij de Handschriften niet juist had geclassificeerd. De Duitsche [gel]eerden gingen nu, *na* Riese's verdienstelijk werk en *nadat* hij [de] historie als 't ware weer aan de vergetelheid had ontrukt, [oo]k aan 't werk, en spoedig verschenen verscheiden opstellen, [wa]arin dan deze, dan die classe van HSS. werd besproken. [Na]ar aanleiding daarvan zei Dr. Hagen: ‘Die Texte der gang[...]ren antiken Schriftsteller sind..... im Allgemeinen jetzt so

1) *Der Roman vom König Apollonius von Tyrus in seinen verschiedenen arbeitungen. Von Prof. Dr. Hermann Hagen. Berlin*, 1878, *Carl Habel.* [...] de *Sammlung gemeinverständlicher wissenschaftlicher Vorträge*, *heraus[geg]eben von Rud. Virchow und Fr. von Holtzendorff*, XIII. *Serie*, *Heft* 303.)

2) Zie mede over het ontstaan van die zoo wonderlijk uiteenloopende HSS. [Ha]upt (*Mauricii Hauptii Opuscula*, III, 17) en W. Meyer, t.a. pl. *S.* 6.

ziemlich festgesteltt, und so stürzt man sich mit einer Art Heiszhunger auf jedes frisch in den Gesichtskreis gerückte Objekt.'

Dergelijke opstellen en beoordeelingen van Riese's uitgave en van zijne eclectische methode van tekstcritiek (zooals men[1)] haar zou kunnen noemen) vindt de belangstellende o.a. in: *Göttingische gelehrte Anzeigen*, 1871, *zweiter Band*, *S.* 1839 *u.* 1840 (von H. Sauppe); *Literarisches Centralblatt*, 1872, *No.* 50, *S.* 1370; *Philologischer Anzeiger (Ergänzung des Philologus)*, III (1871), *S.* 536-539 (von H. Hagen); *Jahrbücher für Philologie und Pädagogik*, 1871, *Band* 103, *S.* 854 *ff.* (von E. Bährens); *Rheinisches Museum für Philologie*, *Neue Folge*, XXVII (1872), *S.* 103-114 (von W. Teuffel)[1)]; *Philologus*, XXXI, *S.* 562 u. 563; en de boven (bl. 78, noot 1) reeds geciteerde verhandeling van Wilhelm Meyer.

Op sommige opmerkingen antwoordde A. Riese zelf in *Rheinisches Museum für Philologie*, *Neue Folge*, XXVII (1872), *S.* 624-634.

Naar die Latijnsche proza-vertaling is eene berijmde Latijnsche vertelling bewerkt, die in 1877 door E. Dümmler is uitgegeven onder den titel *Gesta Apollonii regis Tyrii metrica* (*Berolini apud Weidmannos* MDCCCLXXVII). Die bewerking in poëzie telt 792 versregels en is onvoltooid. Dümmler zegt er van: 'Poeta noster fabulam suam omnem ex historia Apollonii regis Tyrii pedestri oratione conscripta mutuatus dilatando copiosiorem ornatioremque reddidit. Utrum ad finem eam perduxerit necne ignoramus, quia fortuito duo tantum codicis folia caeteris deletis ad nostram usque aetatem pervenerunt.' Die twee bladen zijn uit een handschrift der elfde eeuw[2)].

Verder is de historie van Apollonius opgenomen in Cap. 153 der *Gesta Romanorum*, eene in ongeveer 1350 tot stand gekomen verzameling van verhalen, sagen en legenden, die in de Middeleeuwen zeer in den smaak viel[3)], en in het Fransch, Engelsch,

1) Rohde, *der griechische Roman*, spreekt S. 418, A. 3 van 'eine wunderliche eklektische Vermischung der Texte' bij Riese.

1) Rohde, *der griechische Roman*, spreekt S. 418, A. 3 van 'eine wunderliche eklektische Vermischung der Texte' bij Riese.

2) Vergelijk *Mauricii Hauptii Opuscula*, III, 22, waarover ook in de Praefatio van Dümmler bij zijne uitgave wordt gesproken.

3) De beste uitgave is die van Adelbert Keller, in 1842 uitgegeven (Stuttg. u. Tübingen).

[H]oogduitsch en Nederlandsch werd vertaald. Over het algemeen [is] in de *Gesta* in hoofdzaken het verhaal gebleven zooals het [in] de *Historia* luidde, doch in bijzonderheden is er afwijking. [V]erder is veel van het heidensche, dat trots de verkerstening in [d]e Latijnsche vertaling was gebleven, verwijderd, terwijl verder [d]e eigennamen ten deele veranderd zijn. Bekend is het dat dit [la]atste bij meer dergelijke stukken het geval is. Soms moet men [h]et toeschrijven aan een streven om voor de oude namen nieuwe [te] stellen, soms ook aan onkunde of slordigheid van afschrijvers. [B]ovendien zijn in de *Gesta* enkele toevoegsels in het verhaal [g]ekomen; o.a. de wanhoop van Stranguillio, als hem gezegd is [da]t Tharsia dood is, waarvan men in de *Historia* niets vindt.

In Vincentii Bellovacensis *Speculum Historiale* leest men in [h]et algemeen register (fol. 1 van Deel I der editio princeps, 1471) [da]t de *Appollini tyri gesta in fine quarti libri* te vinden zijn. [T]och het ging mij als het Hagen en wellicht ook anderen gegaan is: [in] het werk zelf is er geen spoor van die historie te vinden. [W]ellicht kan ze alleen in de HSS. en niet in den gedrukter [te]kst staan.

Eene in vele opzichten afwijkende bewerking van de *Historia [A]pollonii* geeft Godfried van Viterbo in zijn *Pantheon*[1)], waar [hi]j in het elfde boek het verhaal van Apollonius lotgevallen invlecht. [H]et *Pantheon* is in de 12e eeuw geschreven. ‘Die Geschichte [se]iner Abenteuer selbst - zegt Dr. H. Hagen - ist metrisch in [de]r beliebten dreigliedrigen Gottfried'schen Strophe ausgeführt, [w]elche aus zwei meist gereimten Hexametern und einem abschlies[s]nden Pentameter besteht.’

Komen we nu, na vermeld te hebben de handschriften der *[H]istoria* en de opneming van onzen roman in de *Gesta Roma[no]rum* en Godfridi Viterbensis *Pantheon*, tot de tweede helft [de]r vijftiende eeuw, dan verwondert het ons gewis niet dat de [hi]storie van Apollonius ook spoedig door den druk meer algemeen [be]kend werd. We laten nu de verschillende uitgaven van het

1) Over de uitgaven van Godfridi Viterbensis *Pantheon* vergelijke men [Gr]ässe's *Trésor de livres rares et précieux*, III, p. 100 et 101. - Vergelijk [ver]der nog *Mauricii Hauptii Opuscula*, III, 26 sq.

Pantheon en van de (Latijnsche) *Gesta* buiten bespreking, maar bepalen ons tot de drukken der *Historia Apollonii regis Tyri*, dus der *Latijnsche* proza-vertaling.

Als eerste uitgave van den Latijnschen tekst dier *Historia* moet beschouwd worden eene uitgave zonder plaats of jaar, maar waarschijnlijk van 1470[1)], waarvan zich een exemplaar bevindt op de Keizerlijke Bibliotheek te Weenen, en waarvan[2)] men eene beschrijving kan vinden in Brunets *Manuel du libraire*, I (1860), p. 350.

In 1595 gaf Marcus Welser eene uitgave onder den titel *Narratio eorum*, *quae contigerunt Apollonio Tyrio*, *ex membranis vetustis.* Deze uitgave is herdrukt in *Velseri Opera*, 1682[3)], p. 677 tot 705[4)].

Welser schijnt, naar de inleiding voor zijne uitgave te oordeelen, te meenen dat hij het werk voor het eerst heeft uitgegeven. Hij heeft de *historia* in een codex gelezen, en vindt er zooveel goeds in dat het verhaal hem de eer van gedrukt te worden waardig schijnt: ‘tanti sane visa, ut, ne interciderent, editionis placuerit consilium.’

Uit zijne daar ook te vinden woorden: ‘Sed et in catalogo Caesareae Viennensis bibliothecae Apollonii de Tyro historiam reperio,’

1) A. Riese zegt: ‘circa a. 1471’; Brunet in zijn *Manuel* (I, 1860, p. 350): ‘édition qui doit être antérieure à 1480’; Grässe ‘vers 1470’; en Brunet later (1865) in zijn *La France littéraire au XVe siècle*, p. 12: ‘vers 1470’. Eene beschrijving van dezen uiterst zeldzamen druk moet gegeven zijn door F. Wolf in de *Wiener Jahrbücher*, 1831, *Band* LVI, *S.* 255. Dat artikel heb ik niet gelezen.

2) *Mauricii Hauptii Opuscula*, III, 13: ‘Gedruckt ist dies Buch schon im 15 Jahrhundert, in einer Ausgabe, die sehr selten ist, aber nicht sonderlich werthvoll, da sie aus einer schlechten Handschrift genommen ist.’

3) Het jaartal 1662 in *Mauricii Hauptii Opuscula* III, 13 is eene drukfout.

4) Grässe vermeldt nog als Latijnsche vertaling: ‘*Apollonii Tyrii historia. Venet.* 1563 *in* 4°.’ Ook Carl Schröder maakt in zijn *Griseldis* (1873), *S.* XI van deze uitgave melding, doch wellicht juist naar aanleiding van Grässe's bericht. Opmerkelijk is het dat deze uitgave nergens elders wordt geciteerd of besproken. Toch kon ze voor de tekstcritiek niet zonder belang zijn, daar het wel mogelijk is dat die uitgave gevolgd is naar Italiaansche HSS. van den Latijnschen tekst.

[z]ou men kunnen opmaken dat hij met het bestaan van den [o]udsten druk der Latijnsche vertaling bekend was, maar het [v]erband, waarin die woorden voorkomen, brengt mij tot het [v]ermoeden dat hij heeft gemeend dat die *historia* in 't Grieksch [w]as geschreven, en dus het origineel was, terwijl zijne uitgave [d]e vertaling gaf.

Eenen vrij slechten tekst gaf in onze eeuw J. Lapaume[1)] in [d]e *Erotici Scriptores* (uitgave van Didot), 1856, p. 601-628. [O]ver de uitgave van A. Riese, de laatste, spraken we reeds boven.

Behalve door de verschillende uitgaven der *Historia Apollonii* [en] door de opneming in de *Gesta* en *Godfridi Viterbensis Pantheon*, is de roman in verschillende talen vertaald, en heeft vooral [d]aardoor eene groote bekendheid gekregen. Door die vertalingen [...]ch werd het verhaal van Apollonius een gemeengoed voor alle [l]anden. En niet alleen na de renaissance der letteren, maar ook [re]eds voor dien tijd treft men bewerkingen in verschillende landen [in] de volkstaal aan.

Het eerst komen de Grieksche bewerkingen aan de beurt. [In] 1870 verscheen eene uitgave van *Medieval Greek Texts* [d]oor Wagner[2)]. Daarin kwam voor het daar voor het eerst [n]aar een door Gidel vervaardigd afschrift van den *Cod. Paris.* [...]90 *Saec.* XV) gedrukt gedicht over de lotgevallen van Apollonius van Tyrus (Διήγησις πολυπαθοῦς Ἀπολλωνίου τοῦ Τύρου). [D]e Latijnsche uitgave wordt daarmede vergeleken, en professor [G]idel voegt er eene ‘étude sur Apollonius de Tyr’ bij (*Literarisches Centralblatt*, 1871, *No.* 34, *S.* 851 *u.* 852). Hoewel in [he]t handschrift veel ontbreekt, is het toch van belang dat men

1) Brunet vertelt in zijn *La France littéraire au XVe siècle*, p. 12 van voorrede van Lapaume dat ze is ‘une judicieuse préface’. In *Mauricii [Ha]uptii Opuscula*, III, 13 staat te lezen: ‘Seine *praefatiuncula* und seine [An]merkungen sind durch ihre Gedanken und ihr Latein ungleich belusti[ge]nder als das Buch von Apollonius. Ziemlich alles was er sagt ist verkehrt.’ - Ben het geheel met Haupt eens. Zijne inleiding is een curiosum in de [Ap]ollonius-literatuur.

2) Medieval Greek Texts: being a collection of the earliest compositions Vulgar Greek, prior to the year 1500. Edited with prolegomena and [cri]tical notes, by Wilhelm Wagner. Part I. London, published for the [Ph]ilological society, by Asher and Co. 1870.

nu deze Middelgrieksche vertaling van den beroemden roman (in 852 verzen) kent.

Over den tekst, in Wagners uitgave afgedrukt, merkt Ellissen (*Göttingische gelehrte Anzeigen*, 1871, S. 1534) op: ‘Auch ihr liegt nicht unmittelbar die vielleicht aus dem 2ten oder 3ten Jahrhundert datirende, doch längst und wohl für immer verloren gegangene altgriechische Urschrift zum Grunde, sondern wie die Ueberschrift besagt, ein lateinischer Text, nicht aber die bekannte, wiederholt gedruckte Uebersetzung, von deren Inhalt sie sich wesentlich unterscheidet, wie namentlich, im Gegensatz zu dem dort beibehaltenen heidnischen Kostüm, durch Verlegung der Geschichte in die christliche Zeit und die im Zusammenhange damit ihr verliehene erbaulich moralische Färbung.’

Ik ben thans niet in de gelegenheid den Middelgriekschen tekst te vergelijken met dien in Riese's uitgave, doch wil toch in 't voorbijgaan op de omstandigheid wijzen dat in de *Gesta Romanorum* ook hetgeen nog van het heidensche element in den roman was, is verwijderd geworden, en dat het mogelijk is dat in de codices novelli eene classe valt aan te wijzen, waarmede èn de tekst in de *Gesta* èn *deze* Grieksche vertaling in verband staan of waarbij ze moeten gerekend worden. Zeker is het, wat trouwens reeds door vele Duitsche geleerden is gezegd, dat eene studie over de jongere Latijnsche handschriften voor den Apollonius nog van groote waarde zou zijn.

Met deze Middelgrieksche vertaling mag men niet verwarren eene andere, die van lateren tijd is. Er bestaat namelijk eene uitgave, die tot titel heeft *Constantini Cretensis Apollonii Tyrii vita*, *graecis versibus exposita.* Kan men vertrouwen op hetgeen aan 't slot van dat werkje wordt vermeld, dan is die Grieksche vertaling door Gabriel Kontianos voltooid in Januari 1500 op het eiland Creta. De taal staat verre achter bij die der eerste Grieksche vertaling. Brunet vermeldt in zijn *Manuel du libraire* dat van Kontianos' vertaling uitgaven ergens vermeld worden van 1501 en 1503, en dat zeker daarvan uitgaven bestaan van de jaren 1534, 1553, 1603, 1642 en 1692, alle te Venetië verschenen. Volgens Haupt (*Mauricii Hauptii Opuscula*, III, 27) is de vertaling ook nog in deze eeuw te Venetië herdrukt.

We mogen dus veronderstellen dat deze Grieksche vertalingen [v]an de Latijnsche vertaling[1] van den niet meer aanwezigen [O]udgriekschen tekst, dus als 't ware retranslations of Rücküber[se]tzungen) in de Middeleeuwen en later algemeen bekend zijn geweest [o]veral waar toen Grieksch werd gesproken[2], en daarmede stemt [ei]genaardig overeen de door den bekenden Dr. J.G. von Hahn, [d]en schrijver der bekende *Sagwissenschaftliche Studien*, mede[g]edeelde[3] omstandigheid dat het verhaal nog als sage op de [k]ust van Klein-Azië in de stad Aiwaly in den mond des volks [v]oortleeft.

Verder bestaat een gedeelte eener Angelsaksische vertaling van

1) Terwijl alle letterkundigen de zaak aldus voorstellen, komt Prof. Konrad [H]ofmann in de *Sitzungsberichte der philosophisch-philologischen und historischen [K]lasse der königl.-bayer. Akademie der Wissenschaften zu München*, 1871, *[H]eft* 4, *S.* 416 met een ander bericht: 'von zwei griechischen Bearbeitungen [di]e wir haben, ist die eine des 13. Jahrhunderts aus einem lateinischen, [di]e andere des 16. aus einem italienischen Texte geflossen.' Vat ik de tegen[st]elling van Latijnschen en Italiaanschen tekst goed, dan wil Hofmann zeggen [da]t de vertaling van Kontianos in het Grieksch is *uit* het Italiaansch. [a]lgemeen meende men totnogtoe dat Kontianos vertaling was uit het Latijn. [N]adere opheldering geeft Hofmann niet. Of is mogelijk Konrad Hofmann op [ee]n dwaalweg gekomen door het *niet juist* opvatten van Haupts woorden *Hauptii Opuscula*, III, 27): 'Aus Italien gelangte die Erzählung nach [G]riechenland.'
2) Als Welser in zijne uitgave van den Latijnschen tekst spreekt over het [ve]rloren gegaan Grieksche origineel, waarnaar de Latijnsche vertaling is [be]werkt, zegt hij: 'Graecum exemplar Byzantii adhuc superesse existimo, [qu]ae enim in Constantinopolitana bibliotheca inter Manuelis Eugenici libros [m]emoratur, Historia Apollonii sapientissimi et fortissimi viri, cum figuris, [hu]jus profecto Apollonii credenda est, cujus hic toties sapientia praedicatur.' - [d]och daardoor is niet aangetoond dat in Welsers tijd het Grieksche origineel [no]g bestond, daar het door hem vermelde *Graecum exemplar* ook de vertaling [va]n Kontianos *kan* zijn geweest. - Vergelijk nog de *Preface* van Tycho [M]ommsen voor zijne uitgave van Wilkins *Pericles*, *Prince of Tyre*, p. XIV [...] XV. Als T. Mommsen t.a. pl. pag. XIII en XIV meldt dat Prof. [...]tmüller den *Apollonius Tyrius* verwarde met *Apollonius Tyanensis*, kan er [bij]gevoegd worden dat deze vergissing ook wordt gevonden bij Prof. L.G. [V]isscher in zijne *Beknopte Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*, I, 160.
3) *Griechische und Albanesische Märchen* (Leipzig, 1864), II, 250 ff. [V]ergelijk daarover vooral Rohde, *der griechische Roman*, S. 421 fg.

het Latijnsche verhaal. Het is in 1834 uitgegeven door Benjamin Thorpe *(The Anglo-Saxon version of the Story of Apollonius of Tyre).* Deze uitgave bevat eene weinig belangrijke inleiding, doch kan soms gebruikt worden voor de constructie van den Latijnschen tekst. Ze is door Thorpe in het Engelsch vertaald (achter den Angelsaksischen tekst). Uit taalkundig oogpunt beschouwd, voldoet de uitgave van den Angelsaksischen tekst thans niet meer, en is het te wenschen dat spoedig eene betere verschijne, die dan ook thans eene belangrijke inleiding kon hebben. De bewerker der uitgave zou voor die inleiding echter eene studie moeten maken van het verband van den Angelsaksischen tekst (uit de Xde eeuw) en de latere codices van de Latijnsche vertaling. Men vergelijke nog Riese's *Praefatio* (voor zijne uitgave) p. VI; *Mauricii Hauptii Opuscula*, III, 22; W. Meyer t.a. pl. *S.* 17-19; *Göttingische gelehrte Anzeigen*, 1871, II, *S.* 1839 *u.* 1840; Schröder, *Griseldis*, *S.* LXXVIII.

We komen thans tot het verband van de historie van Apollonius en Shakespeare's *Pericles*, *Prince of Tyre.* Naar mijne meening heeft Dr. Hermann Hagen[1)] dat verband zeer juist geschetst, en ik meen niet beter te kunnen doen dan zijne woorden hier af te drukken. Door mij gemaakte opmerkingen en aanteekeningen voeg ik in de noten daarbij.

'Indem wir die andern minder wichtigen Bearbeitungen übergehen, bleibt nur noch übrig, das auf gleicher Basis ruhende, von Shakespeare zum Theil flüchtig überarbeitete, zum Theil einer gründlichen Umgestaltung unterworfene Drama von George Wilkins zu besprechen, das unter dem Titel 'Perikles, Prinz von Tyrus' unter den Shakespeare'schen Stücken in bescheidener Zurückgezogenheit figurirt.

Dieses Drama wurde zum ersten Mal im Jahre 1609 gedruckt und zwar unter dem Namen Shakespeare's mit der Bemerkung, dasz die shakespeare'sche Schauspielgesellschaft dasselbe aufgeführt habe[2)]. Es gefiel so sehr, dasz bis zum Jahre 1635 nicht weniger

1) t.a.p. *S.* 26-31.

2) De titel der eerste uitgave van 1609 is: *The late*, *And much admired Play*, *Called Pericles*, *Prince of Tyre*, *with the true Relation of the whole Historie*, *aduentures and fortunes of the said Prince*: *As also The no lesse [st]range and worthy accidents*, *in the Birth and Life*, *of his Daughter Mariana. [A]s it hath been diuers and sundry times acted by his Maiesties Seruants*, *[a]t the Globe on the Banckside. By William Shakespeare. Imprinted at London [f]or Henry Gosson*, *and are to be sold at the signe of the sun in Pater-noster[o]w*, *etc.* 1609.

[a]ls 6 Auflagen nöthig waren[1]. Andererseits fehlt das Stück in [d]er ersten Folioausgabe sämmtlicher Werke Shakespeares, welche [i]m Jahre 1623 von seinen Freunden Heminge und Condell 7 Jahre [n]ach dem Tode des Dichters besorgt wurde. Diese Weglassung [i]st es, welche den Verdacht erregte[2], dasz nicht Shakespeare, [s]ondern ein Anderer der Verfasser des Dramas sei. Es rührte [j]edoch, wie man bei näherer Untersuchung entdeckt hat, dieses [i]gnoriren vielmehr daher, weil der Antheil Shakespeare's an [u]nserem Stücke verhältniszmäszig nur minim ist[3]: die erste Hälfte sammt dem Bau und der Anlage des Ganzen ist das Produkt eines Andern, während Shakespeare's Arbeit erst mit [d]em dritten Akte beginnt. Dasz er gerade om Gang der Handlung [i]m Groszen und Ganzen wenig änderte, begreift sich vollkommen, [d]enn man in Erwägung zieht, dasz das Stück seines Vorgängers [...]ben in dieser Form bereits bekannt und beliebt war. Uebrigens [g]ebot auch die Rücksicht auf den antiken Stoff selbst, der ja [m]ehr oder weniger überall stereotyp wiederkehrt, einen möglichst [n]ahen Anschlusz an die Ueberlieferung.

1) Twee in 1609, de derde in 1611, de vierde in 1619, de vijfde in 1630, [d]e zesde in 1635.
2) Tycho Mommsen schreef in 1857 dit weglaten toe aan den slechten tekst, [di]en men in de eerste uitgaven had en ‘if the Editors of the first Folio in [1]623 had no manuscript of the poët's (which in many cases they had not), [th]is condition of the printed text was a sufficient reason for omitting it from [th]e collection.’
3) Prof. N. Delius zegt in zijne *uiterst belangrijke* Abhandlung *Ueber Shakespeare's Pericles, Prince of Tyre* (in het *Jahrbuch der Deutschen Shakespeare-Gesellschaft*, III, 1868), S. 182: ‘Der alleinige Grund der [N]ichtaufname des Pericles in die Folio von 1623 kann nur der gewesen sein, [da]ss den Herausgebern derselben gar wohl bekannt war, wie sehr partiell [de]r Shakespeare an diesem Drama sich betheiligt, wie er den Plan des Stücks [w]eder entworfen noch auch zunächst ausgeführt, sondern erst nachher zu der [A]rbeit eines andern untergeordneten Dichters seine Zuthaten gemacht hat.’

Von diesem stofflichen Gesichtspunkte aus lassen sich auch die ästhetischen Bedenken, welche der treffliche Uebersetzer Delius mit Recht gegen den Perikles als Drama ausspricht, leichter hinnehmen. In der That ist der Scenenwechsel ein so bunter, die Abenteuer sind so vielgestaltig, der blinde Zufall spielt eine so überwiegende Rolle, dasz ein regelrechtes Drama, das sich ja aus sich selbst entwickeln soll, aus dieser rüden Masse nicht erstellt werden konnte. Dasz aber überhaupt einer auf den Gedanken kam, diesen vielgetheilten Stoff dramatisch zu bearbeiten, ist gewisz nur aus dem Umstand zu erklären, dasz eben der Apollonius ein weit verbreitetes, viel gelesenes und daher auch allgemein beliebtes Volksbuch war, etwa wie die Robinsonaden oder die Indianergeschichten für unsere liebe Jugend[1)].

Immerhin muszte auch bei aller Rücksichtslosigkeit gegen die dramatischen Gesetze von dem überreichen Stoffe ein gewisses Residuum zurückbleiben, das nun einmal mit aller Gewalt in einem Drama als solchem nicht untergebracht werden konnte. Wie sich nun helfen? Denn es ging doch kaum an, auch nur ein klein Stück dieses schönen Lesebuchs dem Zuschauer vorzuenthalten. Man verfiel daher auf den einfachen Gedanken, diesen dramatisch nicht verwendbaren Ueberschusz von Abenteuern in Ermangelung eines Bessern durch einen sogenannten Chorus, einer Art von Prologus, der das ganze Gedicht hindurch wirksam ist und dasselbe sogar noch abschlieszt, in epischer Weise vortragen zu lassen[2)]. Dieser Prologus heiszt hier Gower, welches der Name eines Zeitgenossen Chaucer's ist, der am Ende des 14. Jahrhunderts lebte

1) Delius t.a. pl. 183: ‘Und mangelhaft genug muss uns allerdings die Construction des Pericles erscheinen. Im treuen Anschluss an die überlieferte, dem Publikum aus Volksbüchern und Gedichten hinlänglich bekannte Sage, wollte der Dramatiker von den wunderbaren Schicksalen, und Abenteuern seines Helden zu Wasser wie zu Lande auch nicht ein einziges missen, vielmehr Alles, wie es im Buche stand, in langer Reihenfolge auf der Bühne seinen Zuschauern vorführen, die freilich auch von andern Dichtern an solchen beständigen Wechsel des Personals und des Ortes gewöhnt waren, so dass sie auch ohne entsprechende Theaterdecorationem sich trefflich in solchem bunten Wirrwarr zu orientiren wussten.’

2) Delius, t.a. pl. S. 184, wijst er op dat Shakespeare zelf ook elders van zoodanig hulpmiddel gebruik maakt.

[u]nd die Apolloniusgeschichte in paarweise gereimten vierfüszigen [J]amben in's Englische übertragen hat. Ein weiteres Mittel bestand [d]arin, durch eingelegte Pantomimen, d.h. lebende Bilder, welche die Chorusreden etwas ungefüg unterbrechen, den Zuschauer selber mit ansehen zu lassen, welcke Schicksale der Held in den Zwischen[a]kten durchzumachen hatte.

Unschwer erkennt man die Stellen, wo die überarbeitende Hand Shakespeare's zuweilen einsetzt: dort herrscht nicht nur eine strengere Behandlung des Verses, sondern auch die Charakteristik wird [...]einer, aus bloszen Figuranten werden lebenskräftige Gestalten und dadurch gewinnt das Ganze naturgemäsz an dramatischer Belebung. Zu dem Besten, was Shakespeare geschrieben hat, gehört nament[l]ich die Schilderung des scharfen Contrastes, in welchen in unserem Stücke die engelreine, jungfräuliche Tharsia zu der widerlichen Umgebung tritt, in die sie auf Mitylene gerathen ist.

Aber trotz der treuen Benutzung des alten, durch die *Gesta Romanorum* und speziell durch die frühen englischen Uebersetzungen derselben vermittelten Stoffes finden sich doch einige Abweichungen und Neuerungen, die zum Theil wenigstens auf Shakespeare's Rechnung zu setzen sein dürften. Schon die Namen sind theilweise ganz neu: der Held heiszt nicht Apollonius, sondern Perikles; nicht Apollonius, weil dieser Name sich nur schwer in den Vers fügte; Perikles wohl deszhalb, weil in einem damals sehr beliebten Roman von Sir Philipp Sidney der ebenfalls aben[t]euernde Hauptheld den verwandt klingenden Namen Pyrokles [f]ührte.

Hellenicus wird zu Helikanus, einem tyrischen Groszen und Reichsverweser des in der Ferne irrenden Apollonius-Perikles; der König von Pentapolis Archistrates heiszt hier Simonides, dessen Tochter Archistratis Thaisa, die Tochter des Apollonius Tharsia erhält, weil sie auf dem Meere geboren wurde, den Namen Marina; der tarsische Bürger Stranguillio wird zum König Kleon, und dessen Gattin Dionysias zur Königin Dionyza, welche unter Shakespeare's Hand ganz die dämonische Figur der Lady Macbeth angenommen hat; Athenagoras von Mitylene heiszt hier Lysimachus: dagegen erinnern Formen, wie Lychorida für Lycoris, Cerimon für Chaeremon, Thaliard für Thaliarch, Philoten für

Philotimias ohne weiteres an die Tradition. Eine zwar nicht neue, aber doch individuell ganz neu gezeichnete Figur ist des mitylenäischen Sklavenhalters Knecht Bolz, ein wüster Geselle, der aber doch noch feineren Regungen auf Momente zugänglich ist. Auch der in shakespeare'schen Stücken bekanntlich eine grosze Rolle spielende Anachronismus fehlt hier nicht: nicht beim Ballspiel, sondern bei einem zu Ehren des Geburtstages der Königstochter von ihren Anbetern gefeierten Tournier macht Perikles des Königs Simonides Bekanntschaft; auch wird ein Bote, welcher dem Perikles eine wichtige Nachricht bringt, zum Dank dafür zum Ritter geschlagen und om Anfang des zweiten Aktes raisonniren ein paar stämmige Fischer darüber, dasz die hohe Geistlichkeit in ihrem gefräszigen Magen Platz genug finde, um Kirchspiel, Kirche und gar den groszen Glockenthurm hinabzuschlingen. Als eine feine Wendung ist es jedenfalls zu betrachten, wenn Apollonius-Perikles, wie er auf Mitylene mit seiner Tochter Tharsia-Marina, ohne sie zu kennen, zusammengeführt wird, sofort durch ihre Züge und Gestalt an seine vermeintlich verstorbene Gattin erinnert wird, da auf diese Weise die bald folgende Erkennungsscene ganz vortrefflich, weil eben natürlich vorbereitet wird. Voller Freuden über diese Entdeckung glaubt Perikles himmlische Musik zu hören, wird von den sphärischen Klängen in den Schlaf gewiegt und erhält jetzt im Schlafe durch die ihm erscheinende Diana (man denkt unwillkürlich an Egmont und Klärchen) die Weisung, nach Ephesus zu gehen und dort im Tempel der Diana, wo seine Gemahlin als Priesterin weilt, seine Abenteuer zu erzählen. Man sieht, Shakespeare hat es doch meisterlich verstanden, auch hieraus noch etwas Neues zu schaffen[1)].

Dem Drama liegen zwei ältere englische Bearbeitungen zu Grunde, einmal die poetische von John Gower, aus dem Ende des 14. Jahrhunderts, welche sich in dessen gröszerem Gedicht, *confessio amantis*, und zwar im 8. Buch findet und weszhalb eben der Verfasser des Stückes seinem Chorus den Namen Gower gab.

1) Vergelijk nog de opmerkingen van Dr. Hartung in het *Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen*, *herausg. von L. Herrig*, XXVII *Jahrg.*, 50. *Band*, *S.* 28-39.

Gower selbst schöpfte aus den *Gesta Romanorum*, deren Beliebtheit und allgemeine Verbreitung er selbst im Vorwort des Dramas ausspricht.

Die andere, prosaische Bearbeitung vom Jahre 1576 hat Lawrence Twine zum Verfasser, lehnt sich genau an die *Gesta* an - doch finden sich bereits hier die shakespeare'schen Namen Lucina und Thaisa - und trägt den Titel: 'Das Muster kläglicher Abenteuer, enthaltend die vortreffliche, angenehme und mannichfache Geschichte der seltsamen Geschicke, die dem Fürsten Apollonius, seiner Gattin Lucina und seiner Tochter Thaisa zustieszen[1].'

Was nun noch den ersten Dichter des Dramas anlangt, so hat Delius[2] durch scharfsinnige Combination es äuszerst wahrscheinlich gemacht, dasz dies George Wilkins war, der im Jahre 1608 eine, aus Twine und dem Drama zusammengeschweiszte[3], novellistische Bearbeitung in Prosa[4] herausgab und in der vorgesetzten Einleitung diese Arbeit als seine eigene Erfindung, ja,

1) Twine's bewerking is, volgens Tycho Mommsen, te vinden in Collier's *Shakspeare's Library*, Vol. I. p. 183-257. Volgens Delius, t.a. pl. 192 bestaan vele herdrukken van dit Volksboek. De titel is: *The Patterne of painefull Aduentures: Containing the most excellent, pleasant and variable Historie of the strange accidents that befell unto Prince Apollonius, the Lady Lucina his Wife, and Tharsia his daughter.* - Over andere bewerkingen der Historie van Apollonius in het Engelsch vergelijke men Grässe, *Trésor*, I, 166 en Brunet, *La France littéraire au XVe siècle*, p. 12.

2) Nog eens wijs ik hier op het zeer belangrijke en in alle opzichten voortreffelijke artikel van Prof. Delius in het *Jahrbuch der Deutschen Shakespeare-Gesellschaft*, III (1868), 175-205.

3) Tycho Mommsen in de *Preface* voor zijne uitgave van George Wilkins *Novel:* 'In fact the whole seems to have been worked up both from Shakespeare's play and the novel of Apollonius Tyrius, as it was translated by Lawrence Twine.'

4) Later uitgegeven door Prof. Tycho Mommsen onder den titel: *Pericles Prince of Tyre. A Novel by George Wilkins, printed in* 1608, *and founded upon Shakespeare's Play. Edited by Professor Tycho Mommsen. With a preface by the editor; and an introduction by J. Payne Collier Esq. Oldenburg, reprinted and published by Gerhard Stalling.* 1857. - (Eene aankondiging van dit werk komt voor in *Konst- en Letterbode*, 1857, bl. 306.)

wie er ausdrücklich sagt, als Kind seines Gehirns[1)] hinstellt. Auszerdem hat man zwischen einem Wilkins'schen Drama vom Jahre 1608 und den nichtshakespeare'schen Bestandtheilen des Perikles sprachliche und metrische Verwandtschaft aufgefunden.'

Bij deze woorden van Dr. Hermann Hagen wil ik hier nog vermelden, dat Shakespeare's *Pericles* gedurende de zeventiende eeuw zeer in den smaak van het publiek viel. Toen in 1614 een dichter een tooneelstukje uitgaf, hoopte hij dat zijn tooneelspel evenveel succes mocht hebben als de *Pericles:*

> And, if it prove so happy as to please,
> We'll say, 't is fortunate as Pericles.

En in 1646 wijst Shepherd op den *Pericles* als een der beste stukken [*Tempora mutantur!*] van Shakespeare:

> See him, whose tragick scenes Euripides
> Doth equal, and with Sophocles we may
> Compare great Shakspeare; Aristophanes
> Never like him his fancy could display
> Witness The Prince of Tyre, his Pericles.

En Delius, aan wien ik het bovenstaande over de populariteit van den *Pericles* ontleen, voegt er (t.a. pl., bl. 178) bij: 'Und im achtzehnten Jahrhundert brachte George Lillo, der für den Schöpfer des bürgerlichen Trauerspiels in England gilt, den Pericles in neuer Bearbeitung unter dem Namen Marina wieder auf die Bühne des *Covent-Garden-Theatre* (1738).'

Doch we moeten met onze beschrijving der verspreiding van de Apollonius-sage verder gaan.

We bepalen ons hier tot de bloote vermelding, dat bewerkingen van den roman voorkomen in het Czechisch[2)], het Hongaarsch,

1) 'A poore infant of my braine comes naked unto you, without other clothing than my love, and craues your hospitalitie' zegt George Wilkins in de opdracht aan Henry Fermor.
2) Volgens *Mauricii Hauptii Opuscula*, III, 29 is die bewerking gevolgd naar het Hoogduitsche Volksboek.

het Zweedsch en het Deensch[1)], en verwijzen hem, die meer hieromtrent wenscht te weten, naar Grässe, *Trésor de livres rares et précieux*, I, 166.

De oudste in het Italiaansch voorkomende bewerking is eene *Istoria di Appollonio di Tiro*, *in ottava rima*, te Venetië in 1486 uitgegeven. Mede zijn Italiaansche uitgaven van den roman bekend van de jaren 1489, 1490, 1492, 1520, 1535, 1555, 1560, 1598, 1610, 1629, 1679, 1709 en nog twee zonder jaar van uitgave. Ook hier zij de lezer verwezen naar Grässe's *Trésor*, I, 165 en 166, naar Brunet, *La France littéraire au XVe siècle*, p. 13, en naar *Mauricii Hauptii Opuscula*, III, 27.

Verder bestaat een Spaansch gedicht van de 13e eeuw, dat tot titel heeft *Libre d'Apollonio*, en volgens Grässe uitgegeven is door Sanchez in zijne *Colleccion de poesias Castellanas*, (*Ed.* II. *Paris*, 1842).

Over die Spaansche bewerking van onzen roman vindt men eenige opmerkingen in *Ticknors Geschichte der schönen Literatur in Spanien (Deutsch herausgegeben von N.H. Julius*, *Leipzig*, 1852*).* Na eenige vrij verwarde mededeelingen over de historie van Apollonius in het algemeen, zegt hij van het Spaansche gedicht (I, 22 en 23): ‘Es besteht aus ungefähr 2600 Versen, welche in vierzeilige Stanzen vertheilt sind, die alle mit dem nämlichen Reime schlieszen. Der Werth des Gedichts ist gering. Es enthält gelegentlich Nachrichten von den Sitten der Zeit, in welcher es entstand, unter anderm einige Angaben über eine landfahrende Dichterin (joglaressa), deren Gewerbe bald darauf

1) *Mauricii Hauptii Opuscula*, III, 29: ‘Das deutsche Volksbuch ist dann [...]uch nach Dänemark gelangt und dort übersetzt worden. Der älteste bekannte Druck ist vom Jahre 1627, aber das Buch wird noch jetzt, oder ward wenigstens vor noch nicht langer Zeit, als Volksbuch gedruckt. Dass die geschichte von Apollonius unter dem dänischen Volke bekannt war erhellt [...]er auch noch auf andere Weise. Svend Grundtvig hat im Jahre 1856 im [zw]eiten Theile seiner reichhaltigen Sammlung alter dänischer Volkslieder in [...]eifachem Texte eine Romanze von König Aplon oder Apollon, oder wie in dem einen Texte geradezu heisst Apollon af Tyre bekannt gemacht, [di]e zwar nicht die ganze Geschichte von Apollonius enthält aber sich an [di]eselbe anlehnt.’

in den Gesetzen Alfons des Weisen scharf gerügt ward, die merkwürdig und anziehend sind. Der Hauptreiz des Gedichts besteht in dessen Geschichte, und diese ist unglücklicherweise nicht originell.'

F. Wolf heeft in de *Blätter für literarische Unterhaltung*, *Jahrgang* 1850, *Zweiter Band*, No. 232, over die Spaansche bewerking nog de volgende opmerkingen gemaakt: 'Das Gedicht von Apollonius von Tyrus, das die bekannte in fast allen Literaturen des Mittelalters vorkommende Sage zum Gegenstande hat, ist zunächst einem französischen "Roman" in Stoff und Form nachgebildet. Dafür spricht die schon ganz chevalereske Einkleidung, dafür sprechen in den Einzelheiten die Abweichungen von der lateinischen Legende, die vielen auch hier vorkommenden dem Französischen nachgebildeten Wörter, und selbst die ausdrückliche Angabe des ungenannten Verfassers in der Eingangsstrophe: "*queria Componer un romance de nueva maestria*," d.i. in vierzeiligen einreimigen Alexandrinerstrophen, woraus man schlieszen könnte dasz diese in süd- und nordfranzösichen, zum Sagen und Lesen bestimmten Gedichten des 13 Jahrhunderts schon allgemein übliche Form durch diesen Dichter in die castilische Poesie eingeführt sei. - Jedenfalls ist das Gedicht von Apollonius noch in die erste Hälfte des 13 Jahrhunderts[1)] zu setzen.'

Mede komt de historie van Apollonius in het Spaansch voor in Juan de Timoneda's *Sprokenverteller* (Patranuello). Dat werk verscheen in 1576. Het is volgens Ticknor (t.a.p. der Duitsche vertaling, II, 241, A. 2) waarschijnlijk dat deze bewerking niet gevolgd is naar het in de Middeleeuwen in Spanje verspreide *Libre d'Apollonio*, maar naar de *Gesta Romanorum*[2)].

Komen we nu tot de bewerkingen van de historie van Apollonius in de Fransche literatuur, dan maken we allereerst opmerk-

1) Daarentegen luidt het in *Mauricii Hauptii Opuscula*, III, 28: "Einen Grund es, wie die Spanier zu thun geneigt sind, in das 13 und nicht in das 14 Jahrhundert zu setzen kann ich nicht erkennen: vielmehr scheint mir Sprache und Stil für die spätere Zeit zu sprechen."

2) Brunet, *La France littéraire au XVe siècle*, p. 12: 'Timoneda signale aussi cette histoire, mais on voit que c'est dans les *Gesta* qu'il a puisé ce qu'il en dit.'

zaam op hetgeen F. Wolf (zie boven) schreef over het Spaansche gedicht *Libre d'Apollonio.* Hij beweert dat de Spaansche bewerking eene vertaling is van een' Franschen roman. Behalve de bewijzen, die hij uit het Spaansche gedicht bijbrengt, pleit voor zijne bewering ook de omstandigheid dat reeds in de poëzie der troubadours zinspelingen en verwijzingen naar eenen roman of een gedicht van Apollonius voorkomen. Fauriel deelt in zijne *Histoire de la Poésie Provençale*, III (1846), p. 486-487 drie plaatsen mede, die dit duidelijk genoeg maken. Dat Fransche gedicht is echter verloren gegaan of nog niet[1)] bekend gemaakt. (Op hetgeen volgt over den *Jourdain de Blaivies* kan het bovenstaande geene betrekking hebben.)

Toch komt eene zeer oude proza-vertaling voor, die te Genève bij Garbin, waarschijnlijk in 1482, is gedrukt. De titel is: *Apollin roy de Thire. Cy commence la cronicque et hystoire de appollin roy de thir et premierement danthiogus et de sa fille comment par luxure il violla sa fille et comment il mourut meschamment par la fouldre qui loccit.* Eene beschrijving van dit zeer zeldzame werkje wordt gevonden bij Brunet, *Manuel du libraire*, I, 351. Van dit werkje schijnen slechts twee exemplaren bekend te zijn. Het eene is dat, hetwelk in 1852 bij de verkooping der bibliotheek van Koning Lodewijk Philips gekocht is door den Heer Yemeniz te Lyon voor ongeveer 1850 francs. Het andere[2)]

1) Door Grässe (*Lehrbuch einer allgemeinen Literärgeschichte*, II, 3, *S.* 458) en Brunet (*La France littéraire au XVe siècle*, p. 12) wordt medegedeeld dat een in het Oudfransch geschreven HS. bestaat over *Lystoire de Apollonius*, *qui après les pestilences et fortunes quil ot en mer et ailleurs*, *fust roy de Antioche.* Daar verder over dat onuitgegeven HS. niets bekend is, kan geenszins worden uitgemaakt of het het als verloren beschouwde gedicht is, of eene in proza geschreven 'historie', waaruit het te Genève uitgegeven Fransche Volksboek is voortgekomen.

2) Dr. H. Hagen, die zeer verheugd is dat er te Sitten nu een exemplaar van deze uitgave is, zegt: 'Vor einem Jahre etwa durchlief die Zeitungen des In- und Auslandes die für die literarische Welt hoch erfreuliche Kunde, dasz man in Sitten eine alte Incunabel entdeckt habe, welche in älterem Französisch die Geschichte vom König Apollonius von Tyrus enthielt. Der Fund war in der That dazu angethan, die Gemüther gehörig aufzuregen: handelte es sich doch dabei um eine bibliographische Rarität, ja fast ein Unicum, dessen Existenz zwar dem guten Freund und Gewissensrath aller Bücherliebhaber und Bibliothekare, dem Franzosen Charles Brunet, bekannt war, jedoch ohne dasz bis dahin die Gelehrten selbst davon hätten Notiz nehmen können.' - Doch ook het Zwitsersche exemplaar zal wel niet spoedig door iedereen te raadplegen zijn, althans Dr. H. Hagen kon het niet ter inzage krijgen, en moest zich met hem door de familie de Lavallaz gegeven inlichtingen tevreden stellen.
Licht zou men kunnen denken dat die 2 exx. één en hetzelfde exemplaar konden zijn, doch dit is niet het geval, want in het Sittensche is bijgebonden de Roman van Olivier de Castille (Hagen, t.a. pl. 25) en in het Lyonsche eene *Histoire du roy Ponthus.* Deze laatste bizonderheid vindt men in Gustave Brunet, *La France littéraire au XVe siècle. Paris*, 1865, *p.* 11 *et* 12.

bevindt zich te Sitten in de bibliotheek der familie de Lavallaz. Die familie meent, afgaande op adviezen van deskundigen, dat de waarde van het werkje (van 50 bladzijden) is 3000-4000 francs.

Dr. H. Hagen, die omtrent dat exemplaar te Sitten inlichtingen heeft ontvangen, zegt: 'Dasselbe schlieszt sich bei allen individuellen Zuthaten doch im ganzen der alten Erzählung an[1].'

Ook later verscheen nog eene bewerking van de Historie van Apollonius, door Gilles Corrozet geschreven, waarvan volgens Grässe en Brunet uitgaven bestaan van ± 1530 en ± 1540.

Vervolgens gaf Anton le Brun in 1710 (uitgave te Parijs en te Rotterdam, en eene tweede titel-uitgave te Parijs in 1711) *Les Aventures d'Apollonius de Tyr* uit, en zijne bewerking is later opgenomen in de *Bibliothèque des romans grecs* (Paris, 1797).

Over de uitgaven, in Frankrijk verschenen, is mede te raadplegen Brunet, *La France littéraire au XVe siècle*, p. 12, en *Mauricii Hauptii Opuscula*, III, 27.

Voor we met onze beschouwing verder gaan, moeten we nog op den in de Middeleeuwen in Frankrijk algemeen bekenden *Jourdain de Blaivies* wijzen.

Eene zeer eigenaardige bewerking van onzen roman zou men dien *Jourdain de Blaivies* kunnen noemen. Daar is de geheele handeling in den tijd van Karel den Groote verplaatst, en vallen de feiten ten deele in Frankrijk voor. De held van het verhaal, Jourdain, moet voor Karel vluchten, daar hij diens zoon Lohier heeft gedood. (De reden van die vijandschap met Karel, en Jour-

1) We hebben hier dus geen verband met den *Jourdain de Blaivies.*

dains vroegere lotgevallen worden ook medegedeeld, doch kunnen hier voorbijgegaan worden.) Nu Jourdain Lohier heeft gedood, moet hij vluchten en nu komt eene lange rij van avonturen. Eerst valt hij in handen van zeeroovers, aan wie hij met moeite ontkomt en eindelijk bereikt hij het koninkrijk Marcasille, welks koning Marcon hem leert kennen. De koning houdt er veel van à jouer à l'escremie (schermen). Nu neemt Jourdain, zeer poovertjes gekleed, aan het koninklijk spel deel, en hij speelt met zooveel behendigheid en cierlijkheid, dat de koning, die vermoedt dat hij van aanzienlijken huize is, hem ten paleize noodigt, en zijne dochter Oriabel hem fraaie kleederen zendt, terwijl de koning hem tot page neemt.

Den koning Marcon loont Jourdain de hem bewezen weldaden, want als de Saracenen het koninkrijk Marcasille binnendringen, bevecht en doodt Jourdain hunnen aanvoerder, die de overwinning aan de vijanden van God scheen te zullen verschaffen. Hij treedt met Oriabel in het huwelijk en gaat daarna met haar eene groote reis ondernemen (het doel van die reis staat met hier niet vermelde gebeurtenissen in verband). Na eene reeks van avonturen verliest Jourdain zijne vrouw en zijne dochter Gaudisce, die gedurende de reis was geboren, doch vindt eindelijk beiden terug. Gaudisce huwt met den zoon van den keizer van Constantinopel, en door diens hulp komt eindelijk eene verzoening met Karel tot stand, enz.

Van den inhoud van dezen roman van *Jourdain de Blaivies* deel ik hier slechts dat gedeelte mede, dat met den roman van Apollonius in verband staat. Wil men meer van den inhoud weten, dan leze men de *Histoire littéraire de la France*, Tome XXII, p. 583-587[1)]. Wie eindelijk den geheelen roman wil lezen, is daartoe ook in staat, want hij is in 1852 uitgegeven door Dr. Konrad Hofmann in zijn *Amis et Amiles und Jourdains de Blaivies* (Erlangen, 1852).

Toen Dr. Hofmann den *Jourdain* uitgaf, viel hem het verband van een gedeelte van het verhaal met de geschiedenis van Apollonius niet op, en dacht hij meer aan het verband der verhalen

1) En bij Hagen, t.a. pl. S. 25 fg. - Wat deze op bl. 24, regel 21 v.o. bedoelt met *ebenfalls* is mij een raadsel.

met de Karelromans dan aan dat met onze ‘historie.’ Doch in 1871 ontstond na Riese's uitgave van den Latijnschen tekst op eens eene groote beweging in zake de Apollonius-sage, en nu kwam[1] Dr. Konrad Hofmann tot de ontdekking van het verband. Hij deelde dat den 6 Mei 1871 mede in eene vergadering der Akademie van Wetenschappen te München (zie *Philologischer Anzeiger* [*Ergänzung des Philologus*], III, 517). Men kan deze zeer belangrijke mededeeling vinden in de *Sitzungsberichte der philosophisch-philologischen und historischen Classe der königl.-bayer. Akademie der Wissenschaften zu München*, 1871, *Heft* IV, *S.* 415-448.

Daar worden de punten van overeenkomst nauwkeurig aangewezen. Hier zou het ons veel te ver leiden, indien we elk punt wilden nagaan. Dan liever naar Hofmanns studie verwezen. Hij zegt, aan het einde van zijn onderzoek gekomen: ‘Wir glauben nun den genügenden Beweis geliefert zu haben, dasz der Apollonius in der Hauptsache und in vielen Nebenumständen die Quelle des Jourdain ist[2].’

Ook vindt men daar zeer juiste opmerkingen over den Antiochus-Apollonius-type, die beschouwd wordt als eene wijziging van den Salomon-Abdemon-Hiram-type, in verband met den Salomon-Markol-type. - Daar dit onderwerp meer op 't gebied der vergelijkende mythologie (of beter nog: sagenleer, sagenkunde) te

1) Als Hofmann zegt: ‘Hoffentlich werde ich mich nicht dafür zu entschuldigen haben, was auch Andere meines Wissens bis heute nicht gefunden haben,’ doet hij wel met er *meines Wissens* bij te voegen, want de overeenkomst van *Apollonius* en *Jourdain* was reeds aangewezen door Dunlop in zijne *History of fiction.* Vergelijk Dr. John Koch, *Ueber Jourdain de Blaivies* (*Königsberg*, 1875), *S.* 28, *u.* 29.

2) Elders, *S.* 417, zegt hij: “Das Altfranzösische, welches hauptsächlich durch die Raschheit, mit der es sich der neuesten Stoffe bemächtigte und dieselben in allgemein gangbare und gültige poëtische Formen brachte, seinen Rang als Central- und Weltliteratur gewonnen hat, besitzt, so weit bis jetzt bekannt, nur prosaische Bearbeitungen, keine poetische Neugestaltung und es ist daher um so interessanter, nun auch im kerlingischen Epos und zwar in einer Branche desselben, welcher man immer eine hohe ästhetische Anerkennung gezollt hat, einmal einer Metamorphose des Hauptinhaltes der berühmten Apolloniusgeschichte zu begegnen.”

huis behoort, en hier de plaats niet is voor eene nadere verklaring en uiteenzetting dezer zaak, moeten we, hoewel noode, dat voor de Apollonius-sage zoo interessante verband voorbijgaan, echter niet zonder den lezer te hebben geraden met Hofmanns opstel kennis te maken.

Van den *Jourdain de Blaivies* verscheen in 1520 te Parijs, een Volksboek, dat is getiteld: *Les faitz et prouesses du noble et vaillant cheualier Jourdain de blaues filz de Girard de blaues lequel en son viuant conquesta plusieurs royaulmes sur les Sarrazins.* Volgens Grässe, *Trésor*, III, 486, en Brunet, *Manuel du libraire*, III, 577 et 578, is dit Volksboek drie malen herdrukt (telkens zonder jaar van uitgave).

Dat het Volksboek (waarvan ik geen exemplaar heb kunnen inzien, en dat *zeer zeldzaam* moet zijn, bewerkt is naar den Middeleeuwschen Franschen tekst, is vrij zeker. Immers, vóór de uitgave van 1520 staat een, privilegie, dat den drukker is verleend, en daarin leest men (volgens Brunet): 'que puisnagueres il a fait escrire et translater de vieil et ancien langaige en bon stille et commun francois iourdain de blaues qui ne fut iamais imprime', en in het begin moet (weder volgens Brunet) te lezen zijn: 'je prie a tous ceulx qui ce liure lyront que se le language nest bien accaistre quil leur plaise a le corriger et ayder a lettre car elle a este extraicte de vng vieil liure moult ancien qui estoit en ryme et vieil picart[1].'

We kunnen *hier* verder over de sage van *Jourdain de Blaivies* zwijgen; maar toch wil ik niet verder gaan, voor ik den lezer medegedeeld heb, dat in 1875 te Königsberg is verschenen eene dissertatie *Ueber Jourdain de Blaivies*, *ein altfranzösisches Heldengedicht des kerlingischen Sagenkreiszes.* Het is eene 'Inaugural-Dissertation', geschreven door John Koch. Men vindt daar een zeer uitvoerig en juist verslag van den inhoud van den *Jourdain*, veel beter dan dat in de *Histoire littéraire*, waarnaar boven is verwezen. Aangaande het verband van den *Apollonius* en den *Jourdain* levert de schrijver daar eene Studie, die *zeer*

1) Kan dit ook slaan op de omwerking van den *Jourdain*, waarover Hofmann in de inleiding op zijne uitgave, p. XV spreekt?

weinig beteekent. Ten bewijze daarvan wil ik er hier slechts dit van zeggen dat *Koch onbekend blijkt te wezen met Riese's uitgave van den Latijnschen tekst en met alles*, *wat daar verder over is geschreven*, *en dat hij de beste studie over zijn onderwerp*, *Hofmanns verhandeling in de Sitzungsberichte*, *in het geheel niet kent!*

Indien we nu tot de Duitsche bewerkingen[1)] der *Historia Apollonii* overgaan, vinden we vooreerst in Lamprechts *Alexander* eene plaats, die voor ons overzicht niet zonder belang is. Men leest daar:

> Zestôret lach dô Tyrus.
> di stifte sint der kuninc Apollonius,
> von dem di buoch sagent noch,
> den der kuninc Antioch
> ubir mere jagete,
> wander ime sagite
> ein rêtisle mit forhten,
> daz was mit bedecketen worten
> gescriben in einen brief,
> daz er sînes selbes tohter beslief.

Nu leefde deze Lamprecht in de eerste helft der twaalfde eeuw, en zijne bron was een zeer oud Romaansch Alexandergedicht van Alberic de Besançon[2)], waarvan slechts het begin nog bewaard is gebleven[3)]. Met Weismann, die in 1850 Lamprechts *Alexander* heeft uitgegeven, meenen ook wij dat Lamprecht de sage slechts

1) Over dit gedeelte is vooral te raadplegen: *Griseldis. Apollonius von Tyrus. Aus Handschriften herausgegeben von Carl Schröder* (Leipzig, T.O. Weigel, 1873). Het is het tweede *Heft* van het vijfde deel der *Mittheilungen der deutschen Gesellschaft zur Erforschung vaterländischer Sprache und Alterthümer in Leipzig.* - Dit werk wordt steeds geciteerd als *Griseldis.*
2) Meer daarover in August Koberstein's *Grundriss der Geschichte der deutschen Nationalliteratur*, *Fünfte umgearbeitete Auflage von Karl Bartsch*, I (1872), S. 161 fg.
3) o.a. te vinden bij Bartsch, *Chrestomathie de l'ancien français*, 2e édition, 17-20. - Vergelijk nog *Zeitschrift für deutsche Philologie*, *herausgegeben von Höpfner und Zacher*, XI (1880), 402.

onnauwkeurig heeft gekend, daar van dien *brief* in de ons bekende verhalen geen sprake is. Nu zijn in een Stuttgarter HS. van den Latijnschen tekst der *Historia Apollonii* naast de raadsels eenige Duitsche versregels geschreven als vertaling[1], en daaruit leidde Massmann *(Denkmäler*, 1828, *Vorrede*, *S.* 10*)* af, in verband met Lamprechts woorden, dat reeds vroeg (immers reeds voor Lamprechts *Alexander*) in het Duitsch eene vertaling van de historie van Apollonius moest hebben bestaan. Weismann hield (en naar wij meenen met recht) het er voor dat men die versjes als eerste proeve eener vertaling moest beschouwen, en niet als verzen, afgeschreven uit eene reeds bestaande vertaling in verzen van de historie van Apollonius. Weismanns meening wordt nog versterkt[2] door de woorden van Heinrich vonder Neuenstadt, die in zijne tegen het einde der XIIIe eeuw geschreven omwerking der Apollonius-sage verklaart dat voor hem het Latijnsche boek *deutsche reym nie geschriben gewan.*

Ik wijs hier op de omstandigheid dat Lamprechts Alexander vertaald is (of gevolgd) naar het Fransch, en dat dus die woorden ook in het oorspronkelijke *kunnen* hebben gestaan. In dat geval is deze plaats weer eene bevestiging van de boven bl. 99 medegedeelde gissing dat er eene Oudfransche bewerking van de historie van Apollonius van Tyrus heeft bestaan. En dan is ook de gissing te wagen dat Lamprecht, daar hij de sage niet kende, eene of andere uitdrukking in het oorspronkelijke niet heeft begrepen en zoo tot dien *brief* is gekomen.

Boven werd reeds melding gemaakt van Heinrich vonder Neuenstadt. Deze heeft tegen het einde der 13e eeuw de avonturen van Apollonius in 20893 verzen beschreven. Hij volgt den Latijnschen tekst, maar breidt het gedicht uit door allerlei ver-

1) Zie *Mauricii Hauptii Opuscula*, III, 23 sq.

2) En toch schijnt reeds in de XIIIe eeuw het verhaal als sage in Duitschland bekend te zijn geweest. In de zoogenoemde *Vilkinasaga* wordt een Apollonius, een zoon van koning Artus van Bertangaland, benoemd tot iarl van Tyra. - Vergelijk over dit punt *Koberstein*, *Grundriss der Geschichte der deutschen Nationalliteratur*, 5*e Aufl. von Karl Bartsch*, I (1872), *S.* 139; *Mauricii Hauptii Opuscula*, III, 24 sq., en Rohde, *der griechische Roman*, *S.* 408, *A.* 1.

halen in te vlechten van avonturen, waarin de arme Apollonius nog bovendien moet gewikkeld worden. De historie van Apollonius, zooals hij die in het Latijn beschreven vond, is hem blijkbaar te eenvoudig en te onbelangrijk; hij stoffeert ze met reuzen en monsters, met ridders en toovenaars, kortom met alles, wat in de meest fantastische Arturromans te vinden is. Waar hij vertelt dat die toevoegsels in een boek te lezen[1] zijn, behoeven wij geenszins aan eene zoo verbreede en uitgezette historie van Apollonius (in het Latijn) te denken; veeleer is met Dr. Carl Schröder[2] aan te nemen dat de dichter hier den lezers een leugen vertelt, om door dat 'boek' zijn verhaal meer gezag te geven.

Het zal gewis onnoodig zijn hier een verslag van den inhoud van dat gedicht te geven, te meer nog daar Schröder *(Griseldis*, *S.* XIV-LXIX*)* dat reeds gedaan heeft.

Grimm heeft indertijd gezegd *(Altdeutsche Wälder*, I, *S.* 72, *Anm.)* dat het werk het niet waard was om uitgegeven te worden, maar M. Haupt begreep in 1859 reeds dat men niettegenstaande de geringe waarde toch wel eene uitgave zou zien verschijnen[3]. Haupts bewering is nog wel niet uitgekomen, maar kan nog waarheid worden. In allen gevalle is het gedicht nu reeds ten deele uitgeveven. In 1875 verscheen (Wien, Braumüller) *Heinrich von Neustadt: Apollonius*, *Von Gotes Zuokunft*, *im Auszuge mit Einleitung*, *Anmerkungen und Glossar herausgegeben von Joseph Strobl.* In dit werk wordt in 125 bladzijden het belangrijkste uit den *Apollonius von Tyrland* medegedeeld, terwijl uitvoerig de inhoud van de niet opgenomen gedeelten wordt verteld.

In de inleiding op zijne uitgave zwijgt Strobl over de verschillende bewerkingen van den Griekschen roman en bepaalt hij zich tot de vraag tot welke klasse van HSS. (volgens Riese) het HS.

1) Zoo spreekt hij van *krônik*, *âventiure*, *geschrift*, *puoch* enz. Zie bij Strobl in de Einleitung, *S.* XXIV en XXV.
2) t.a. pl. *S.* LXX. Strobl zegt ook: 'es ist bei unserem Dichter Phrase.'
3) *Mauricii Hauptii Opuscula*, III, 26: Trotz der Länge und Langweiligkeit des Gedichtes sind wir bei der Betriebsamkeit, die jetzt in rohem und halbrohem Abdruckenlassen geringer Poesie sich regt, gar nicht sicher dass es nicht nächstens herausgegeben werde.

moet hebben behoord, waarnaar Heinrich vonder Neuenstadt gewerkt heeft. Hij vermeldt aldaar nog (en dit diene om aan te wijzen hoeveel Heinrich vonder Neuenstadt er bijvoegde) dat hetgeen vermeld is in vs. 2913-15106 niet in den Latijnschen tekst te vinden is. Dat Heinrich den Latijnschen *Apollonius* heeft nagevolgd, en niet eene Duitsche bewerking, die nog niet bestond, getuigt hij zelf (vs. 20844 ffg.):

> ‘wie ditz puoch sî erdâht
> unde in deutsche rîme prâht
> daz sage ich eu dâst pillich
> ez geschach ze Wienne in Osterrîch.
> waz ich sage daz ist wâr:
> ez sint mê dan tousent jâr
> daz ditz puoch zem ersten wart geschriben
> in latîn: sît ez ist pliben
> daz ez nie von keinem man
> solhe rîme geschriben gewan.’

Als volgende Duitsche bewerkingen, die de letterkunde kent, mogen vooreerst genoemd worden twee proza-vertalingen van den Latijnschen tekst. Beide zijn door Dr. Carl Schröder in het boven (bl. 104, noot 1) genoemde werk naar te Leipzig[1)] en te Donaueschingen berustende Handschriften uitgegeven.

De eerste vertaling is van de hand van eenen kloostergeestelijke, die, naar de taal te oordeelen, gewoond heeft in een klooster in het (tegenwoordige) Koninkrijk Saksen, wellicht in de omstreken van Meissen. Bij al de verwarring en onzekerheid, die nog heerscht in de classificeering der Handschriften van den Latijnschen *Apollonius*, is het niet juist na te gaan naar welke handschriftenrij deze vertaling, die uit de XVe eeuw is, vervaardigd is. Daarom scheen het Schröder gepast eene tweede vertaling te laten afdrukken, die op eenen in vele opzichten verschillenden Latijnschen tekst terugwijst.

Die tweede vertaling, die in een HS. der XVe eeuw te Donaue-

1) In *Mauricii Hauptii Opuscula*, III, 28 wordt ook een Breslauer handschrift vermeld, dat Dr. Carl Schröder niet schijnt gekend te hebben.

schingen gevonden werd, is in den Zwabischen tongval geschreven, en sluit zich vrij wel aan den tekst der *Gesta Romanorum* aan[1].

Met die laatste vertaling komt geheel overeen de eerste druk van het Hoogduitsche Volksboek, die in 1471 te Augsburg is gedrukt door Gintherus Zainer van Reutlingen[2]. In een vers aan het slot van dat Hoogduitsche Volksboek wordt Godfried van Viterbo's *Pantheon* vermeld, en daarom hebben Gödeke en anderen beweerd dat dit Volksboek bewerkt was naar diens *Pantheon.* Een onderzoek hieromtrent heeft Schröder[3] geleerd dat die bewering onwaar is; het geheel is naar het Latijnsche proza (meestal, zooals reeds boven is gezegd, naar de *Gesta*) bewerkt en alleen voor de inleiding of het begin van het verhaal is het *Pantheon* gevolgd.

Deze laatste in het Zwabisch dialect geschreven vertaling en dus ook het Volksboek is vervaardigd door Heinrich Steinhöwel[4]. Deze was een Zwaab, te Weil geboren, en woonde als geneesheer te Ulm tijdens de regeering van Frederik III.

Het Hoogduitsche Volksboek is herdrukt in 1476, 1479, 1480, 1495, 1499, 1516, 1540, 1552 en 1556[5]. Zie daarover Schröders *Griseldis*, *S.* LXXVIII, Grässe, *Trésor de livres rares et précieux*, I, 165, en Grässe, *Lehrbuch einer allgemeinen Literärgeschichte*, II, 3, *S.* 459 *u.* 460[6].

1) Vergelijk W. Meyer in zijne, boven, p. 80 noot 1, vermelde Abhandlung, *S.* 17.
2) Schröders *Griseldis*, *S.* LXXV *u.* LXXVI; Panzers *Annalen*, I, 61.
3) *Griseldis*, *S.* LXXVI *u. fg.* - Daarom verwondert het me dat Ernst Martin in zijne uitgave van Wilhelm Wackernagels *Geschichte der deutschen Literatur* (2e Aufl. 1880), *S.* 454, A. 234 nog zegt dat de vertaling naar Godfried van Viterbo is.
4) Wackernagel-Martin, *Geschichte* u.s.w. *S.* 454, A. 234. - Vergelijk Dr. H. Hagen, t.a. pl. S. 22. - Dr. H. Hagen, die in 1878 over onzen roman schreef (zie boven, bl. 83, noot 1) kent noch Schröders uitgave van de proza-bewerkingen (van 1872), noch Strobl's uitgave van Heinrich vonder Neuenstadt (van 1875).
5) Volgens Haupt wordt Steinhöwels bewerking *nu* nog als Volksboek ‘auf den Märkten verkauft’ (*Opuscula*, III, 28 et 29).
6) Verder geeft Schröder t.a. pl. op, waar in het Nieuwhoogduitsch bewerkingen van den roman zijn te vinden. Hij noemt: E. v. Bülow, *Novellenbuch*, IV, *S.* 332-364; Simrock, *die deutschen Volksbücher*, III, *S.* 209-267, en Simrock, *die Quellen des Shakespeare* (2. *Aufl*). II, *S.* 162-208. Ik heb deze bewerkingen niet voor mijn overzicht geraadpleegd. - Verder meld ik hier dat ik de navolgende werken, waarin het een en ander over den *Apollonius* voorkomt, niet heb geraadpleegd, deels omdat mij nieuwere bronnen ten dienste stonden, waarin veel uit deze werken was overgenomen, deels omdat ik niet in de gelegenheid was ze in te zien. Die werken zijn: *Wiener Jahrbücher der Literatur*, XXVI, 46 (door Valentin Schmidt); P.O. Bäckström, *Svenska Folkböker*, Stockholm, 1845, I, 140 vgg.; Dunlop-Liebrecht, *Geschichte der Prosadichtungen*, S. 35 fg., 463, 545; Douce, *Illustrations of Shakespeare*, II, 135.

Verder bestaat eene Nederduitsche bewerking, te Hamburg bij Herman Moller in 1601 verschenen.

Wanneer we nu eindelijk tot de Nederlandsche bewerkingen van de Historie van *Apollonius van Tyrus* komen, melden we vooreerst dat het verhaal voorkomt in de Nederlandsche vertaling der *Gesta Romanorum.*

Van *Die Gesten of gheschienissen van Romen* drie uitgaven voor, de eerste van 1481 verschenen te Gouda, de tweede van 1483 te Delft, de derde van 1484 te Zwolle. Eene beschrijving dier drukken kan men vinden in Campbells *Annales de la Typographie Neerlandaise au XVe siècle*, p. 226 et 227.

Nu is deze vertaling der *Gesta* bijna woordelijk overgenomen in het Volksboek, dat tot titel heeft *Die schoone ende die suuerlicke historie van Appollonius van Thyro*, en dat in 1493 te 'Delf in Hollant' is uitgegeven. Eene zeer nauwkeurige bibliographische beschrijving van dat Volksboek is gegeven in Campbells *Annales*, No. 965, pag. 267 en 268.

Men vindt het Volksboek vermeld bij Hain, *Repertorium bibliographicum*, 1303; bij Grässe, *Trésor de livres rares et précieux*, I, p. 166; bij Brunet, *Manuel du libraire*, I, 352 en in Brunet, *La France littéraire au XVe siècle*, p. 12.

Het eenig in ons land[1)] bekend exemplaar van dit Nederlandsche Volksboek *De Historie van Appollonius van Thyro*

1) Dr. Campbell zegt t.a. pl. van het Volksboek: 'Un exemplaire doit se trouver dans la Bibliothèque Nationale de Paris; jusqu'en 1811 il faisait partie de celle de la Haye et n'a pas été rendu par l'administration Française en 1815.'

wordt gevonden in de Bibliotheek van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen te Middelburg. Zie den Catalogus dier Bibliotheek (Middelburg, 1864), bl. 264 en 308.

Door het Bestuur van het Zeeuwsch Genootschap werd mij in 1878 het zeldzame[1)] boekje eenigen tijd ten gebruike afgestaan, en kon ik daarvan een afschrift nemen.

Ik heb gemeend dat èn om de zeldzaamheid van het werkje èn om de belangrijkheid (vooral uit het oogpunt der algemeene bekendheid der Historie van Apollonius in bijna geheel Europa) dat Volksboek eene nieuwe uitgave verdiende Die uitgave vindt men achter dit opstel, dat als 't ware tot inleiding daarvan kan dienen.

Wat de uitgave van het Volksboek betreft, kan ik kort zijn. Ik heb den tekst van het Volksboek nauwkeurig laten afdrukken naar een door mij geschreven en zorgvuldig gecollationeerd afschrift van het exemplaar, dat zich te Middelburg bevindt.

Ik heb gemeend weinig veranderingen in dien tekst te mogen maken; alleen is zorg gedragen dat de eigennamen steeds op dezelfde wijze gespeld en gedrukt werden. Als varianten die onbelangrijke afwijkingen in spelling (b.v. *Apollonius* en *Appolonius*) te noteeren, scheen mij nutteloos werk. Ook zijn die fouten, die *zonder eenigen twijfel* drukfouten waren, verbeterd, b.v. *docheer*, waar *dochter* moest staan, enz. Die laatste veranderingen te noteeren, achtte ik onnoodig, te meer nog daar daarbij met veel omzichtigheid is gehandeld. Meestal toch is 't beter, eene corrupte plaats te laten staan, dan ze in den tekst stilzwijgend te verbeteren door het onderstellen eener drukfout.

Een' zoogenaamd gezuiverden, grammaticaal zuiveren tekst van ons Volksboek te willen leveren, zou dwaasheid mogen heeten. In de vijftiende eeuw springt men zeer willekeurig met de taalvormen om. Daarom heb ik afgedrukt wat gegeven was, zonder eene reconstructie te beproeven.

Daar het Volksboek weinig aan leesteekens ‘doet’, heb ik er overal de noodige komma's enz. ingevoegd. Een niet overal gemakkelijk werk. Wellicht kan door verkeerde plaatsing van

1) Zoo vermeldt Mr. L.Ph.C. van den Bergh in zijne *Nederlandsche Volksromans*, bl. 158, dat hij het werkje alleen bij naam kent.

leesteekens nog een enkele plaats onduidelijk zijn geworden. We hopen 't beste.

Aan den voet der bladzijden deelen we mede de varianten van den door ons gegeven tekst en het Volksboek.

Overal is door ons het Volksboek met de *Gesten* (en wel met den druk van 1483) vergeleken. Daar ook de tekst der *Gesten* uit grammaticaal oogpunt geenszins uitmunt, hebben wij ons meenen te *mogen* bepalen tot de opgave van die plaatsen, waar in de *Gesten* andere *woorden* staan, of waar van 't zelfde woord een andere vorm voorkomt, die uit taalkundig oogpunt bizondere opmerking verdient. De varianten der *Gesten* zijn door cursieve letters onderscheiden van de varianten van het Volksboek.

Bovendien zijn in de noten enkele plaatsen breeder behandeld, en is soms tot vergelijking de Latijnsche tekst aangetogen.

Daar nu ons Volksboek den tekst der *Gesta* volgt, heb ik *niet* Riese's uitgave gebruikt, maar de *Gesta Romanorum* zelve[1)]. Uit de vergelijking van de *Gesten* (van 1483) en de *Gesta* (naar de door mij gebruikte uitgave) leerde ik dat ook in de Latijnsche *Gesta* niet steeds een en dezelfde tekst te lezen is, en dat de tekst, waarnaar de Nederlandsche *Gesten* bewerkt zijn, *niet* dezelfde is als die, welke in den door mij gebruikten druk te vinden is. Daarom moest ik soms tot Riese's uitgave terugkeeren. Ook werd die uitgave van Riese van de *Historia Apollonii regis Tyrii* daar gebezigd, waar ik meende op belangrijke afwijkingen van *Gesta* en *Historia* te moeten opmerkzaam maken.

Boven werd gezegd dat het Volksboek van Apollonius geheel met de *Gesten* overeenstemde, en blijkbaar daaraan ontleend was. Ik gis dat een drukker het verhaal van Apollonius' lotgevallen in de *Gesten* zeer belangrijk vond, en dat hij meende dat een Volksboek van Apollonius wel koopers zou vinden, en dat hij het daarom ging drukken (met weinig wijzigingen), terwijl hij het verhaal in hoofdstukken verdeelde, en elk hoofdstuk een opschrift gaf.

1) En wel naar de uitgave (in mijn bezit) van Johannes de Westfalia, van ± 1484. Zie Campbells *Annales*, No. 825.

Vroeger dacht men anders over den oorsprong van het Nederlandsche Volksboek. Grässe wist dat het Czechische Volksboek eene vertaling van het Duitsche (van Steinhöwel) was, en *giste* dat dit ook met het Nederlandsche het geval zou zijn. Daarom zei hij in zijn *Lehrbuch einer allgemeinen Literärgeschichte*, II, 3, *S.* 458: 'Woher das Holländische Volksbuch ist, ob aus dem Deutschen, was am Wahrscheinlichtsten ist, oder unmittelbar aus dem Lateinischen, ist noch nicht entschieden.'... *Is nog niet beslist!* Hoe komt de man bij zoo'n praatje? Wie zou beslissen? Gewis alleen hij, die het Nederlandsche Volksboek gelezen had. En Grässe heeft het boek gewis nooit gezien! En anderen hebben over de vraag nooit geschreven! Het boekje was *zeer* zeldzaam, zoodat (we zeiden 't reeds boven) Mr. L.Ph.C. van den Bergh, die over de *Nederlandsche Volksromans* eene voor zijnen tijd zeer volledige en nog steeds zeer belangrijke Studie heeft uitgegeven, het alleen bij naam kende.

Gelukkig behoeven wij niet te beslissen over Grässe's 'am Wahrscheinlichsten,' want geen van beide onderstellingen is, zooals we zagen, waar. Het Nederlandsche Volksboek is noch uit het Hoogduitsch vertaald, noch rechtstreeks uit het Latijn, maar is overgenomen uit de uit het Latijn vertaalde *Gesten.*

Over Grässe's gissing kunnen we nu zwijgen. Toch nog één woord daarover. Wanneer mannen van naam, zooals Grässe gewis is, zoo gewaagde gissingen of liever bloote vermoedens neerschrijven, zonder eenig voorafgaand onderzoek, dan is dat voor de geschiedenis der letterkunde niet zonder gevaar. Want anderen vertrouwen op autoriteiten en schrijven, meestal zonder vermelding van herkomst, na wat die geleerden hebben geboekt. Zoo kan men b.v. in de *Geillustreerde Encyclopaedie* van A. Winkler Prins, II, 91 lezen, dat 'de Nederlandsche overzetting vermoedelijk naar eene Duitsche' gevolgd is.

Om geheel zeker te zijn, heb ik Steinhöwels Volksboek, dat door Schröder is uitgegeven (zie boven), met het Nederlandsche Volksboek vergeleken, en geen overeenkomst ontdekt. Daar het nu nog *mogelijk* was, hoewel geenszins waarschijnlijk, dat onze *Gesten* niet rechtstreeks uit het Latijn, maar naar de Duitsche vertaling waren gevolgd, heb ik die Duitsche vertaling ook in

mijn onderzoek opgenomen, maar evenmin met eenig resultaat. Die Duitsche bewerking is in 1841 door Adelbert Keller uitgegeven (Quedlinburg u. Leipzig) onder den titel *Gesta Romanorum*, *dat ist Der Römer Tat*. In die bewerking[1] komt niet voor het hoofdstuk der Latijnsche *Gesta*, waarin van Apollonius lotgevallen sprake is.

Nu nog de vraag of het Volksboek (of het verhaal in de *Gesten*, wat op hetzelfde neerkomt) tot bron heeft gediend voor later in het Nederlandsch geschreven verhalen van de lotgevallen van Apollonius van Tyrus. Eigenlijk had eerst de vraag moeten gedaan worden of zoo'n verhaal of zulke verhalen bestaan.

Dit laatste is zeker. Want voor mij ligt een boek, dat tot titel heeft: *Twee Tragi-comedien in prosa*, *d' Eene van Appollonius Prince van Tyro*, *Ende d' ander van den selven*, *ende van Tharsia syn Dochter. Wesende niet alleen lustigh ende vermakelijck om lesen: maer oock vorderlijch om weten*, *hoe men hem in voorspoet ende teghenspoet behoort te draghen. Nu van nieus oversien ende verbetert doo*r *P.B.C. In s' Graven-hage*, *Ghedruckt by Aert Meuris Boeck-verkooper woonende inde Papestraet*, *inden Bijbel*, *Anno* 1634.

Het Eerste Deel is 42 bladen = 84 bladzijden groot, het Tweede Deel 40 bladen = 80 bladzijden. Het geheel heeft doorloopende paginatuur. Vóór het Tweede Deel is geen afzonderlijk titelblad[2].

Van dit werk ken ik alleen den hier vermelden druk van 1634, doch uit het *nu van nieus oversien ende verbetert* scheen te blijken dat er eene reeds vroeger verschenen uitgave van moest

1) Vergelijk Kobersteins *Grundriss der Geschichte der deutschen Nationalliteratur*, *Fünfte Aufl. von* Karl Bartsch, I, S. 318, waar o.a. in de noot te lezen is: 'Sowohl die lateinischen Texte, wie die deutschen, englischen etc. Uebertragungen bezeugen mehrere, in der Zahl der Geschichten und in den aufgenommenen Erzählungen selbst von einander abweichende Redactionen der Sammlung.'

2) Daarom begrijp ik niet, hoe in den *Catalogus der Bibliotheek van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden*, *Derde Gedeelte*, *Nederlandsch Tooneel* (1877), p. XXVII het werk onder twee titels is opgenomen.

bestaan. Ik vind een' druk van 1617 (mede te 's-Gravenhage) vermeld in het *Biographisch Woordenboek* van Huberts, Elberts en van den Branden, bl. 48.

Het werk is geschreven door den bekenden Pieter Bor Christiaensz. In de Voor-reden aan zijnen neef, ‘den Eersamen, Vromen ende verstandighen Pieter Bor Jansz., Secretaris van den Gherechte der Stadt Wtrecht,’ deelt hij de wordingsgeschiedenis van zijn boek mede. Tot proeve van 's mans stijl (en om den inhoud) zij ze hier medegedeeld:

‘Tzijn meer dan vijf- en- twintich Iaren gheleden, dat ick lesende in seker oudt versuft Boeck, daer in vant beschreven 't leven ende de daden van den Prince *Appollonius van Tyro:* ende om de verscheyden veranderinghe van saecken, ende gheschiedenissen, die daer in verhaelt werden, ende om mijn selfs te oeffenen, ende ledicheydt te vlieden, kreegh ick lust om een Tragi-comedie daer van te maecken in Rijme; maer vindende 't selve te moeyelijck, ende dattet my veel tijds kosten soude, oock dat ick daer in soo niet en was gheoeffent, soo liet ick dat blijven, ende begonst het soo het nu is; daer somtijds wat in doende, als ick ledige tijdt hadde, niet dat mijn meeninge was, dat ick 't selve wilde doen drucken; maer alleen voor mijn eygen oeffeninge ende sinlijckheydt. Doch het is begonnen geweest, maer werdt wederom uyt der handt geleydt, ende bleef onvoldaen menige Iaren, dat ick daer niet meer om en dacht: dan wel twintich Iaren daer naer, soeckende naer eenige andere Papieren, quam my dit weder in handen: ick twijffelde, of ick het voort wilde voleynden of niet: ten laetsten, om dat 't geene gemaeckt was eenigh slot soude hebben, maeckte ick een eynde van 't eerste Deel: ende daer in besich wesende, quam een goedt Vrient my aenspreken, de welcke 't selve siende ende daer in wat lesende, behaeghde hem een Liedeken soo wel, dat hy my seyde, dat ick 't behoorde te voleynden: ick volchde raedt, ende heb gedaen (als ick tijt daer toe hadde) gelijck ghy hier meught sien. Nu de moeyte gedaen is, ende dat ick weet, dat jonge Lieden vele haer vermakinge nemen in fabuleuse Historien te lesen, heb ick 't selve V.E. willen toe-senden, niet of het wat kostelijcks waer, maer voor 't gene het is, ten sal altijt geen twist in brengen: 't quaetste datter af mach komen, sal

wesen dat de Berispers en de Zoylisten wat sullen hebben, om hen mede te bemoeyen: d' een sal vragen, lust hem in sijn oude dagen noch beuselen te schrijven? d' ander sal seggen, dat den tijdt te kostelijck is om 't selve te lesen: de derde en sal de stellinge niet behagen, andere den stijl niet: dan ick vrage daer weynich na, 't is voor de Wijse niet gedaen, veel min voor de Neuswijse; ick hebt voor mijn selven ghemaeckt, ick hebt in mijn jeught begonnen, 't is voor jonge Lieden, die sullent te liever lesen, om dat ick het u toe-eygene. Daer is niet oneerlijcks in, daerse hen aen moghen ergeren; waerom en soudense hen dan daer niet mede moghen vermaken? Is u den tijdt te kostlijck, deylt het andere mede die jonger zijn, sy mogen 't lesen in plaetse van in de Herberge, of te dansse te gaen, of van ander Lieden achterklap te spreken: Neemt het dan in danck voor 't gene ende sulcks het is, als ick wat beters hebbe, sal het verbeteren. Vaert wel.'

Zooals de stijl dezer voorrede is, zoo is de stijl van het geheele werk, dat bijna geheel den gang van het verhaal in het Volksboek (of de *Gesten*) volgt. De *Tragi-comedien* zijn als zoodanig zeer onbeduidend. De dramatiseering is niet gelukt, al is het op zich zelf beschouwd eigenaardig dat men in ons land evenals in Engeland het verhaal tot een tooneelstuk bewerkte. Ik geloof niet dat we behoeven te veronderstellen, dat Bor van dat Engelsche tooneelspel kennis droeg.

Ook hier valt het, evenals bij den *Pericles*, op dat de bonte reeks van avonturen hinderlijk is voor de dramatiseering. Daarom bedient Bor zich soms van aan het oorspronkelijke verhaal vreemde personen, die in een gesprek met elkaar den hoorder een deel der geschiedenis moeten mededeelen. Dat Bor nog in de rederijkersperiode leeft, blijkt uit de figuren, die het tooneel betreden: *Fama*, *Verdriet en Blyschap* (Nichte ende Neve), *Verneem-al* en *Veel-snaps* (Twee vrouwen, zijnde Nichten).

Ik vind het niet noodig een gedeelte van dit uiterst onbelangrijk werk den lezer mede te deelen: de Voorrede is, dunkt me, voor een proefje reeds meer dan voldoende.

Daar Bor in die Voorrede vertelt dat 'een goedt Vriendt' de Liedekens prees, zou men allicht denken dat die dan nog waarde

hebben. Maar die vriend had al zijn leven gewis zooveel rederijkersgerijmel aangehoord, dat hij de poëzie van Bor, daarnaar beoordeeld, nog niet zoo slecht vond. Maar wij? Ik schrijf 't versje af, dat Bor noemt: '*t Boeck tot den Besienders:*

Als ghy my langhe hebt aenschout,
Soo meught ghy my wel koopen,
Tgeldt dat ghy geeft u niet berout,
Het waer wel haest versoopen
In Wijn oft Bier by Stoopen:
Soo bent ghy dan u Geldeken quijt,
Den tijdt is vruchteloos verloopen:
Maer koopt ghy my, ghy doet profijt,
V Geldt is behouden en u tijt:
Dus ghebruyckt my ten besten,
Ghy werdt verblijdt ten lesten.

We zullen nu over Bor als dichter gerust kunnen zwijgen. Alleen nog eene vraag blijft over. Bor spreekt van *seker oudt versuft boeck.* Wat bedoelt hij? De *Gesten* of het Volksboek[1)]?

Daar de *Gesten* en het Volksboek bijna overal overeenstemmen, kon alleen uit de beschouwing der Varianten eenig resultaat worden opgemaakt.

Een ingesteld onderzoek leert dat Bor met *seker oudt versuft boeck* bedoelt de *Gesten* en *niet* het Volksboek. Een drietal plaatsen zullen het bewijs voldoende leveren.

a. Volgens Bor (fol. 10*b*) krijgt Apollonius voor elk mud tarwe, dat hij den Tharsiërs verkoopt, *acht penningen.* Dat komt overeen met de *acht placken* der *Gesten*, en niet met de *vier hellinks* van het Volksboek.

b. Altistratus vertelt aan zijne dochter dat Apollonius hem ‘ghenoechte ende dienst in 't spelen metten bal aenghedaen heeft’ (Bor, fol. 16*a*). Ook aldus in de *Gesten*, terwijl in het Volksboek ‘ghenoecht’ niet gevonden wordt.

1) Uit de woorden van het verhaal blijkt voldoende dat Bor het niet rechtstreeks aan het Latijn heeft ontleend, maar dat hij het uit de Nederlandsche bewerking heeft overgenomen.

c. Onder de geschenken, die Lucina Apollonius geeft, noemt Bor ook (fol. 17*a*) ‘tien Meyskens’. Eveneens de *Gesten.* Het Volksboek zwijgt van die ‘meyskens’.

Hiermede kunnen wij de beschouwing van Bors bewerking eindigen.

Eindelijk moet nog vermeld worden *Appollonius*, *Koningh van Tyrus. Treur-spel* (Amsterdam, Jacob Vinckel, 1662), met een voorbericht van D. Lingelbach.

Naar den titel oordeelende, zou men denken aan eene voor het tooneel bewerkte omwerking van het Volksboek (of de *Gesten*), al zou ook de bijvoeging *Treur-spel* reeds eenigszins onze verwondering wekken.

Doch *dit* tooneelspel van *Appollonius*, *Koningh van Tyrus* heeft met onzen roman of onze historie niets dan den naam gemeen.

De uitgever heeft eene inhoudsopgave bij het *Treur-spel* gevoegd, die we hier willen overnemen om onze lezers zelf te kunnen laten oordeelen.

‘INHOUT. Appollonius, Koninck van Tyrus, nae d'overwinninge van Areta Koningh van Damasco, wiens twee Soonen door haer ongeval hem in handen geraeckt waren, neemt raet wat hem met deze boejelingen te doen stont: Eerst met sijn Vorsten, welcker een hem hare doot ontriet, d'andere hem daer toe aenprickelende, doet hem raet soecken by de Hof-wichelaer, die sijn ongeval uyt haer leven dreygende, hem doet besluyten haer te dooden. Polidamia ondertusschen door Liefde tot haer egà Hadad [eenen der twee zonen van Areta] geketent, werpt haer selve gewilligh in de hongerige kaecken van den gragen Tiran, door haer Liefde, of haer eygen doot, of sijn verlossinge soeckende. Ondertusschen speelde Elise, vrou van Appollonius, dapper mooy weer met haer boel Archippus, en door haer Soon [die Archistratus heet] afgeschrickt, smeeden samen, in de voorbaet zijnde, een list die Appollonius het leven gelden sal; waer toe de Lijfwaght omgekoft, en haer Soon door veynsery ('t mom-aensight van de bloetsucht) verbijstert wort; op de selve tijdt komt Areta aen 't Hof, beproevende of de verlossingh der Sonen niet door rantsoen of tusschen-spreecken te verwerven waer: Maer Appol-

lonius in plaets van daer nae te luysteren, doemt den vader niet alleen ter doot (die hem selve 't leven neemt) maer oock sijn Sonen, die hy met de koord laet verwurgen, niet achtende het dreygen der borgen; Doch egter sijn wreetheyt willende bemantelen in schijn, gunt Polidamia voor levende, de doode lijcken, die door dit gesight van rou beklemt, op het lijf van haer Lief [Hadad] het leven verliest. Daer op de Soon van Appollonius de Kroon en heerschappy der Vorsten erft. Hy (Appollonius) ter maeltijt gebeden van sijn veynsende vrouwe, verschijnt, wort vermoort met sijn Soon, en die vermaeck nam in bloet te storten, wort gewentelt in sijn eygen bloet.'

Het *Treur-spel* is door D. Lingelbach opgedragen aan (de den letterkundigen niet onbekende) Mevrouw Anna van Hoorn, gemalin van den Edelen Heer Cornelis van Vlooswyck. Hij zegt in die Opdracht (geschreven *in Amsterdam*, *den* 4 *van Grasmaent Anno* 1662) dat dit treurspel hem *door den Poëet (vermidts syn vertreck) ter hant gestelt* is, en aan 't slot: 'Ontfangh dan, Hooghwaerde Vrouwe, 't geen ick UE opdrage: niet als eygen, maer als een werck dat vry hooger draeft.' - *Als Lingelbach ons dus niet fopt*, hebben we hier met eens anders werk te doen, dat wegens de onderteekening der Opdracht voor het zijne is aangezien[1].

De lezing van dit zeer onbeduidend treurspel (als een verhaal van louter gruwelen van eenen krankzinnigen koning dien naam al verdient) leerde mij geen enkele plaats kennen, waaruit zou zijn op te maken dat de vervaardiger van dit spel den inhoud der Historie van Apollonius van Tyrus kende en daarop in zijn werk zinspeelde.

En toch schijnt hij de Historie te hebben gekend. De namen der 'Spreeckende Persoonen' in het stuk zijn: *Appollonius*, *Pygmalion*, *Sichaeus*, *Dardan*, *Argus*, *Hadad*, *Eldad*, *Polidamia*, *Kratillus*, *Archippus*, *Elise*, *Licoris*, *Stragulio*, *Bargas*,

1) Zoo wordt het op Lingelbachs naam gesteld in den *Catalogus van de Bibliotheek van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden*, III (1877), No. 432 (bl. XXVII); in Grässe, *Trésor de livres rares et précieux*, I, p. 166 en in Schröders *Griseldis*, *S.* LXXIX.

Archistratus, *Areta*, *Antiochus*, *Ptolomeus.* - We bemerken terstond dat de namen *Appollonius*, *Licoris*, *Straguilio*, *Archistratus* en *Antiochus* aan de *Historie van Apollonius* herinneren. Toch heeft de vervaardiger van dit *Treur-spel* alleen de namen overgenomen, zonder aan de personen, die hij er mee benoemde, eigenschappen of karaktertrekken te geven, die de dusgenoemden in de *Historie van Apollonius* hadden. Apollonius is *hier* niets dan een moordende dolleman; Stragulio een wreede en omkoopbare hoofdman van 's konings lijfwacht; Archistratus de zoon van Apollonius, een zoo vaderlievend kind dat hij al wat zijn vader doet goedvindt; Antiochus een welwillend en medelijdend koning van Syrië, en Licoris de Staet-juffrou der koningin Elise, blijkbaar de wreedheid en onmenschelijkheid harer meesteres billijkende.

Hiermede is ons overzicht van den roman van Apollonius van Tyrus ten einde.

Moge de lezing van het Volksboek duidelijk maken waarom deze historie wegens haren inhoud, in zoo verschillende tijden voor zoo velen eene aangename lectuur konde zijn!

Moge de lezer van het Volksboek de waarheid inzien van Carl Schröders woorden (*Griseldis*, *S.* III): *Es ist nicht nur interessant*, *es ist auch lehrreich und wichtig*, *aus eigener Anschauung die Bücher kennen zu lernen*, *welche die bevorzugte Lectüre früherer Jahrhunderte bildeten*, *anfangs nur abschriftlich verbreitet*, *dann aber von der neuen Kunst des Bücherdrucks besonders gepflegt und in immer neuen Ausgaben den weitesten Kreissen zugänglich gemacht!*

Die schoone ende die suuerlicke historie van Appollonius van Thyro.

*

Die schoone ende die suuerlicke historie van Appollonius van Thyro.

[1] *Hier beghint een suuerlicke ende schone hystorie van*
[2] *Thyro Appollonio: Ende hoe die coninck Anthiochus een*
[3] *subtile vraghe wt gaf den ghenen, dye begeerden ende*
[4] *eysschten te huwelicke sijn dochter.*

[5] *Hoe die prince Appollonius eysschte te wijue des conincx*
[6] *Anthiochus dochter.*

[7] *Hoe die coninc Anthiochus Thyrum Appollonium dede*
[8] *veruolghen om te doden, om dat hi sine subtile vraghe ende*
[9] *wtgheuen beduyt hadde.*

[10] *Hoe Appollonius vloot met scepen ter haeuenen van Thar-*
[11] *sien, ende seer vriendelic ontfangen wort van Stranguilio,*
[12] *prince vander stadt van Tharsien.*

[13] *Hoe Appollonius met groter eerwaerdicheit ghebrocht wort*
[14] *ter zee bi sijn sceepen van Stranguilio, ende hoe alle sijn*
[15] *scepen metten volcke verdoruen in die zee sonder alleen*
[16] *Thyrus Appollonius, die met groter auenture te lande quam.*

[17] *Hoe Appollonius ontfanghen wort van enen visscher, als*
[18] *hi wter zee quam scipbrokic, ende hoe hi vanden visscher*
[19] *ghewesen wort tot den coninck Altistrato van Penthapolianen.*

[20] *Hoe Thyrus Appollonius minlic ontfanghen wort vanden*
[21] *coninc Altistrato van Penthapolianen.*

[22] *Hoe des conincx Altistratus dochter verliefde op Thyrum*
[23] *Appollonium om sijnder groter consten vanden spele inder*
[24] *luiten.*

[25] *Hoe die coninc Altistratus ordineerde Thyrum Appollonium*
[26] *een meester te sine van sijnder dochter in allen consten van*
[27] *spelen.*

* 8 dat sine
18 scipbrokic hi ende

[1] *Hoe des conincx Altistratus dochter sieck wort wt lieften*,
[2] *die si droech tot Thyrum Appollonium.*

[3] *Hoe die coninck Altistratus vernam dat sijn dochter*
[4] *begheerde tot enen man haeren meester Thyrum Appollonium.*
[5] *Ende hoe hi by raede van sinen heren die bruyloft ordineerde*,
[6] *ende homen die feeste hielt ende publiceerde.*

[7] *Hoe Appollonius ende sijn wijf met veel sceepen voeren*
[8] *nae dat lant van Anthiochien*, *ende hoe Appollonius wijf*
[9] *doot bleef van kinde*, *ende wort te lande ghesonden in een*
[10] *besloten kiste met groter droefheit.*

[11] *Hoe een groot meester in medicinen corts hier nae opten*
[12] *ouer vander zee spaceren was*, *ende vant dese besloten kiste*,
[13] *ende als hijse op dede*, *arbeyde hi met subtilen medicinen*,
[14] *om dat hi beuant noch teykenen des leuens ynden lichaem.*

[15] *Hoe Appollonius weder omme quam tot Tharsien*, *daer hi*
[16] *vanden prince Stranguilio minnelic ontfanghen wort. Ende*
[17] *hoe hi sijn dochter beual den prince Stranguilio ende Dyo-*
[18] *nisiades sijnder huysurouwen*, *ende woude van daer reysen*
[19] *doer menich lant als een groot coepman.*

[20] *Hoe Dyonisiades Thyrus Appollonius dochter gheheten*
[21] *Tharsia beual te dooden seer strenghelic van eenen lantman.*

[22] *Hoe Tharsia verlost wort vander doot doer auentuere van*
[23] *zee rouers, die haer doot versaghen*, *daer sij voeren aenden*
[24] *ouer vander zee.*

[25] *Hoe Tharsia vanden rouers vercoft wort eenen roffiaen*,
[26] *diese brocht in sijn ghemeen huys om loen aen haer te*
[27] *winnen.*

[28] *Hoe Appollonius nae .xiiij. iaren quam weder om tot*
[29] *Tharsien vernemen nae sijn enighe dochter. Als Appollonius*
[30] *verstaen hadde van Stranguilio ende Dyonisiades dat sijn*
[31] *dochter doot soude sijn*, *seylde hi seer drouich van daer nae*
[32] *Thyro*, *ende si verstaken bi storme ende onweder aen die*
[33] *stat van Mithelen*, *daer Tharsia sijn dochter noch leuen-*
[34] *dich was.*

[35] *Hoe Athanagoras prince vander stat van Mithelen quam*
[36] *besien die schone scepen*, *ende hoe hy verstont dat Appollo-*
[37] *nius screyende ende drouich was beneden inden scepe.*

*

[1] *Hoe Athanagoras gheboet Tharsia te comen te scepe om*
[2] *Appollonium te vermaken met hare schone relacien ende*
[3] *vrye consten, die si hadde.*

[4] *Hoe Appollonius wt groter droefheit Tharsia metten voeten*
[5] *stack, dat si weemoedelic wort screiende ende beclaghende*
[6] *alle haer ongheluck ende gheschienisse, waer bi datse Appol-*
[7] *lonius wort kennende sijn dochter te wesen.*

[8] *Hoe Appollonius gaf sijnre dochter tot eenen wijue Atha-*
[9] *nagoras prince vander stat van Mithelen. Ende hoe Leno*
[10] *die roffiaen verbrant wort tot eenre wrake sijnre quaetheit,*
[11] *dye hij ghetoent hadde aen Tharsia. Ten ware gods gracie*
[12] *geweest, si hadde ghescoffiert gheweest.*

[13] *Hoe Appollonius in sinen slape wort vermaent dat hi*
[14] *reisen soude tot Ephesien, ende vertrecken daer opelic inden*
[15] *tempel alle sijn gescienissen, die hem gheboert waren.*

[16] *Hoe Appollonius tot Ephesien inden tempel vertelde int*
[17] *openbaer alle sijn gheschienissen, waer bi dat hem sijn wijf,*
[18] *coninc Altistratus dochter, die doen daer was, verkende,*
[19] *ende greep hem inden armen ende custe hem.*

[20] *Hoe Appollonius met groter macht reysde tot Tharsien*
[21] *om wraeke te doen over Stranguilio ende Dyonisiades.*

[22] *Hoe Appollonius ende sijn wijf reysden daer nae by*
[23] *haeren vader den coninc Altistratus van Penthapolianen.*
[24] *Ende hoe Appollonius den vijscher dede voer hem brengen*
[25] *ende gaf hem groot goet, want hi hem behulpelick gheweest*
[26] *hadde in sijnder noot.*

[27] Hier beghint die suuerlicke ende schone historie
[28] van Appollonius van Thyro. Ende hoe dye
[29] coninc Anthiochus een subtile vraghe wt gaf
[30] den ghenen, die begheerden ende eysscheden
[31] te huwelicke sijn dochter.

[32] **H**Et regneerde een coninc, geheten Anthiochus, in een
[33] stadt, die nae sijnen naem geheten was Anthiochia.

* 17 dat hi sijn
21 voer

*

[1] Dese coninck creech van sinen wijue een alte sconen dochter.
[2] Doe dese dochter groot wort, sij wyesch in alle schoenheyt
[3] op, ende veel princen begeerdense te hebben tot haren wyue,
[4] ende deden daer nae vraghen, ende met grote huwelicse
[5] goeden daer toe lieten si haer aenden coninc eysschen[1].
[6] Maer die wile dat hem die vader beryet, wyen dat hi sijn
[7] dochter geuen wilde van allen, want hy dat niet en wiste,
[8] soe wort hi met een boese begeerlicheit ende een vlamme des
[9] wreetheyts ontsteken inder lieften sijns eygens dochters, ende hi
[10] begonste haer veel meer lieuer te hebben dan een vader sijn
[11] kint sculdich is lief te hebben. Ende want hi aldus wrastelde
[12] ende doende was met der verwoetheyt, ende vacht met die
[13] scaemte, so wort hi verwonnen met die liefte. Op een tijt
[14] so ginc die coninc Anthiochus tot die slaepcamere sijns doch-
[15] ters, ende hi beual al sijn gesinne, dat hi binnen sijnen
[16] houe hadde, dat si alle verde vandaen souden bliuen, recht
[17] of hi met sijn dochter wat heymelicx te spreken hadde. Als
[18] hi bi sijn dochter alleen in die camer was, soe wort hi
[19] seer ontsteken ende becoert van die oncuysheyt. Die dochter
[20] weder stont hem langhen tijt, mer die vader wan den strijt,
[21] ende heeft haer beroeft den maechdeliken scat. Hi ghinc van
[22] daen, want[2] doe ghesloten was sinen raet. Dese dochter bleef
[23] bedroeft sitten, ende dochte wat si best doen soude, ende
[24] soe geuielt dat haestelic ende onuersienlick tot haer quam in
[25] ghaen die voetster hare minne. Ende want si dye dochter

* 11 is sculdich is
11 *wrastelde mitter verwoetheit*
14 *so ghinc hi tot*
15 *beual sijn ghesin datsi*
21 *maechdeliken staet*
23 *ende siet onuersien haestelic so quam tot haer ingaen.*

1) Gesta: *multi eam in matrimonium petebant cum magna et inaestimabili dotis quantitate.* Bij Riese: *multi eam in matrimonium petebant et cum magna dotis pollicitatione currebant* (Riese vermoedt *quaerebant*).

2) Terwijl de Gesta (althans naar de door mij gebruikte uitgave) lezen: *nodum uirginitatis rupit et pudorem uiolauit. Cumque puella quid faceret*, vindt men bij Riese: *uirginitatis eripuit*, *perfectoque scelere euasit cubiculum. Puella uero.* Wat wil dat *doe ghesloten was sinen raet* zeggen? Of zou mogen vermoed worden dat hier eens een tweeregelig versje (met rijm *staet*: *raet*) heeft gestaen? Want *staet* leest men in de Gesten voor *scat.* In r. 20 rijm: *tijt: strijt.*

*

[1] sach seer drouich ende int aensicht bescreit, so vraechde si:
[2] Waer om is v siel aldus drouich ende bedruct? Die dochter
[3] antwoerde: O mijn alder liefste; in deser slaepcamer sijn twe
[4] edele namen[1] verghaen. Die voetster seide: O waerde ende
[5] wtuercoren vrouwe, waer om segdi dat? Si antwoerde: want
[6] voer mijn hijlick ende echte ben ick met die alre meeste
[7] sonde besmet ende vercraft. Als die voetster dat hoerde[2], so
[8] vraechde si verbolghentlic, of si sinneloes hadde gheweest.
[9] Wye duuel dat alsoe stout hadde gheweest, die dat bedde
[10] des coninghinnes dorst vercraften? Si antwoerde: Och, och,
[11] die grote boesheit heeft die sonde gedaen[3]. Die voetster
[12] seide: Waer om en geef di uwen vader dat niet te kennen?
[13] Si antwoerde: waer is mijn vader? Waert dat ghij verstaen
[14] condet, mijn vaders naem blijft in my verloeren. Ende mi
[15] en is niet behaechelic noch en begheere anders gheen goet
[16] dan die doot. Doe die voester hoerde, dat si raet begheerde
[17] om te moghen steruen, soe begonste si haer met smekenden
[18] woerden weder om te troesten, omdat si niet mismoedych en
[19] soude sijn[4]. Onder dit dat dese coninck aldus met sijn
[20] dochter te doen heeft ghehadt, soe[5] woude dese boese wrede
[21] vader sijnen ondersaeten te verstaen gheuen, dat hi een goeder-
[22] tieren vader was, die sijn dochter soe lief hadde wt vaderlijcke

* 4 *edele mannen*
4 *waerde vrouwe*
7 *dat hoerde ende sach*
9 *waer gheweest*
11 *die boesheit*
15 *beghere goeds goet alte hant anders niet dan*

1) Gesta: *duo nobilia nomina perierunt.*
2) Men vindt in de Gesten *ende sach* na *hoerde*, terwijl in de Gesta staat: *audisset et uidisset.* Dat *uidisset* is nog een overblijfsel van den oorspronkelijken tekst, dien de Gesta hier gewijzigd hebben. Bij Riese: *Puella uero stans dum miratur scelesti patris impietatem, fluentem sanguinem cupit celare: sed guttae sanguinis in pauimentum ceciderunt. Subito nutrix eius introiuit cubiculum. Ut uidit puellam flebili uultu*, *asperso pauimento sanguine*, *roseo rubore perfusam ait.*
3) Gesta: *Impietas fecit hoc peccatum* (*scelus* bij Riese).
4) Aldus in de Gesta. De *Historia Apollonii* voegt hier nog bij: *et inuitam patris sui uoluntati satisfacere cohortatur.*
5) Bij Riese: *Qui cum simulata mente ostendebat se ciuibus suis pium genitorem*, *intra domesticos uero parietes maritum se filiae gloriabatur.*

*
[1] liefte met een beueynst aensicht, soe verblide hi hem van
[2] binnen dat hi gheworden was sijn eyghen dochters man. Ende
[3] om dat hi altijt soude moeghen sijn dochter ghebruyken ende
[4] houden, soe versierde hij een nijeuwe manier van scalcheyt.
[5] Om te verdriuen ende benemen nae sijn dochter te vragen
[6] of tot een wyf te eysschen, soe sette hij sijn questije wt,
[7] segghende aldus: Soe wye die solucie van mijn questie can
[8] vinden, die sal mijn dochter hebben te wijue, ende soe wye
[9] daer in ghebrake, ende niet en riet wat myne questie beduyt,
[10] die soude sijn hooft daer om verliesen. Dit ordineerde die
[11] coninc, om dat nyemant en soude soe koen sijn, dat hi sijn
[12] lijf auentuerde op soe wonderliken rales. Veel edelen van
[13] alrehande landen sijn nochtans daer gecoemen ouermits die
[14] onghelouelyke schoenheyt des dochters, of sij bi auentuere
[15] doer wijsheit der gheleerder mochten vinden die solucie sijns
[16] vraeghens, maer nyemant en constese raeden[1)], also datter
[17] veel onthooft worden. Ende haer hoofden worden op die
[18] poert vander stadt gheset, om dat alle die ghene, die daer
[19] quamen, sien souden dat beelt des doots, ende alsoe ver-
[20] uaert worden, ontsich ende vreese crighen souden alsulcke
[21] voerwaerde an te ghaen. Dit dede hi alte samen, om dat hi
[22] alleen soude moghen bliuen met sijn dochter in ouerspel.

[23] Hoe die prince Appollonius eysschede te wijue [24] des conincx Anthiochus dochter.

[25] **D**le wijl dat Anthiochus aldusdanige wreetheit pleechde,
[26] luttel tijts daer tusschen soe gheboerdet dat een sonder-
[27] linghe ionghelinc van Thyro, een prince van sinen lande
[28] seer rijc, die Appollonius hiet, wel gheleert in die natuerlike
[29] consten, een groot poete[2)]. Dese voer ouer die zee, ende

* 5 *ende te benemen*
13 *nochtan ghecomen*
16 *vraghes*
19 *veruaert werden ontsich vrees crighen alsulken*

1) In de Gesta anders: *si quis forte prudentia litterarum quaestionis solutionem inuenisset quasi nihil dixisset decollabatur.*

2) Deze zin is onvoltooid gebleven. Ook aldus in de Gesten. *een groot poete* staat niet in den Latijnschen tekst.

*
[1] quam voerbi die stadt van Anthiochien varen. Hi sach die
[2] hoofden op die poerte, ende hi vraechde die saeke. Ende
[3] alst hem gheseit was, soe dede hi sijn scepen legghen, ende
[4] ghinc inder stat totten coninc. Hi gruetede den coninck,
[5] ende seide: Ic eyssche v dochter tot eenen wijue. Doe[1] seide
[6] die coninck: hoerde ghi dat niet ghaerne soe sach hij op
[7] desen ionghelinck ende seide: Weet ghi die condicien der
[8] bruloften mijns dochters wel? Appollonius antwoerde: Jae
[9] ick, ende opter poerten hebbe ict ghesien. Doe wort die
[10] coninck veronwaert ende toernich om sijn stouticheits wille,
[11] ende seyde: Hoert dan wat dat raeles is. Die questie is dese:
[12] Ic[2] worde ghedraeghen van misdaet, ende gheuoet met
[13] moederlick saet. Ick soeke mijn broeder, wonder siet, mijns
[14] moeders man en vinde ic niet. Als dese ionghelinc dese questie
[15] ontfanghen hadde, so ghinc hi een weynich aen een side van-
[16] den coninc, ende ouerdocht ende socht hier van den sin te
[17] weten. Als god gaf[3], hi vant die solucie van dese questie.
[18] Hi quam weder tot den coninck ende seide: Goede coninck,
[19] ghi hebt wt geset een questie. Hoert nv die solucie. Want
[20] dat ghi seght: Ick worde ghedraghen van misdaet, dat en
[21] liechdi niet: besiet v leuen wel. Oeck dat ghi voetsel neemt
[22] of geuoet wort met moederlick vleys of saet, dat is oec also:
[23] besiet v dochter wel. Doe dye coninc hoerde, dat dese ionghe-
[24] linc die questie ghesolueert hadde, soe sorchde hi dat sijn
[25] leelike sonde wt comen soude ende gheopenbaert worden,
[26] ende hi seide totten ionghelinc, op hem siende met een
[27] toernich ghesichte: O ionghelinc, ghi sijt daer verde of, ghi
[28] en hebt niet waer gheseyt, ghi hebt verdient datmen v ont-
[29] hoofden soude. Maer siet ick gheue v noch .xxx. dagen
[30] respijt, bedenct v wel, reyst weder thuys, ende ist dat ghi

* 10 *toornich op*
27 *daer veer van*

1) Hier geeft het Volksboek wartaal. Lees met de Gesten: *Doe die coninc hoerde dat hi uie* (lees *niet*) *garen en hoerde so sach hi.*
2) De woorden *Ic worde* tot *en vinde ic niet* vormen een vierregelig versje. Ook als zoodanig gedrukt in Bors bewerking, fol. 6.
3) Gesta: *deo fauente.*

*
[1] hier binnen die solucie cont vinden, soe sal ick v mijn dochter
[2] geuen. Ende en weet ghi dat niet te raeden, soe seldi ont-
[3] hoeft[1)] worden. Dese ionghelinck Appollonius was hierom verstoort,
[4] ende reysde met sijn volck weder om te Thyro in sijn lant.

[5] Hoe die coninck Anthiochus Thyrum Appol-
[6] lonium dede veruolghen om te doden, om dat hi
[7] sijn subtile vraghe ende wtgheuen bedyet hadde.

[8] **E**Nde alsoe gheringhe als dese ionghelinc ghereyst was,
[9] soe riep die coninc tot hem sijnen hofmeester Thali-
[10] archum, ende hi seide tot hem: O Thaliarche, die de alder
[11] ghetrouste dienaer sijt mijnre heymelicheden, ghi sult weten
[12] dat Thyrus, Appollonius heeft gheraden ende gheuonden die
[13] solucie van mijnre questie. Daer om soe bereyt v ter stont,
[14] ende volghet hem nae. Ende als ghi compt te Thyro, soe
[15] dodet hem met ysere of met venijn, ende wanneer ghi dat
[16] ghedaen hebt ende weder coemt, soe seldi van my groot loen
[17] ontfaen. Thaliarchus die nam sijn waepenen met ghelt, ende
[18] reysde tot des conincx lant. Mer Appollonius die was daer
[19] eerst ghecomen, ende ghinck in sijn hof in sijn camer, ende
[20] dede sijn studorium sijn liberarie op, ende doersocht sijn boe-
[21] ken. Hy en vant anders niet dan al soe als hy gheseit hadde,
[22] ende dochte in hem seluen: Ick en heb niet ghedwaelt, noch
[23] niet gheloghen. Die coninck Anthiochus heeft sijn dochter
[24] wredelic ende boeflick lief. Ende ouerdenkende, seyde hi in
[25] hem seluen: Wat selstu gaen beghinnen, Appolloni? Du hebste
[26] des conincx questie ghesolueert, maer sijn dochter en hebdi
[27] niet ontfanghen. Daerom so[2)] sijdi van god alsoe verlaten, dat

* 3 *Appollonius die was*
10 'hi' niet in de Gesten
14 *ende reyset hem naeuolghende, ende als ghi coemt*
14 hi compt
18 *tot des ionghelincx lant*
21 'als' niet in de Gesten
22 *niet ghedwaelt niet gheloghen*
24 *wreedelic booslic*

1) Gesta: *sin autem decollaberis.* (Bij Riese: *sin alias, legem agnosces*.)
2) Ook aldus in de Gesten. In de Gesta: *Ideo delatus es a deo ut non morieris.* Dit maakt het niet veel duidelijker. Bij Riese leest men: *ideo dilatatus es*, *ut neceris.*

*
[1] ghi niet steruen en soudet. Ende ter stont soe gheboet hi
[2] datmen sijn scepen soude laden met koren, tarwe, weyt, met
[3] goude ende mit siluer ende met costelike cleder. Ende met
[4] weynich van die alre trouste, di hi hadde, ginc hi des nachtes
[5] te scepe, ende voer int wilde diep der zee. Des anderen
[6] daghes soe wort hi van sijnen burgheren ende ondersaeten
[7] gesocht, ende want hy nieuwerts gheuonden en wort, soe
[8] was inder stadt grooten rouwe, om dat die alre liefste prince
[9] vanden lande alsoe verloren was. Daer ghesciede groot gescrei
[10] inder stadt. Jae die liefte vanden burghers was alsoe groete
[11] tot haeren prince, dat[1)] langhe tijt dye barbiers leech ghinghen
[12] steken breken open spelen worden verboden, die stouen wor-
[13] den toe ghesloten, ende niemant en ghinck ter taueernen[2)]
[14] te byer of te wyne, maer die gheheel stadt stont in groter
[15] droefheyt. Ende daer dyt aldus ghesciede, soe quam Thali-
[16] archus, die van Anthiocho den coeninck wt ghesent was om
[17] Appollonium te doden ende te veruolghen. Ende want hi die
[18] huysen gesloten sach, ende tvolck aldus drouich, so vraechde
[19] hi een kint of knecht aldus: Seght mi, wildi leuen, waer om
[20] is dese stadt soe droeuich? Dat kint seide: O mijn alder liefste,
[21] weet ghi dat niet? wat vrachstu? Dese stat is in aldusdanighe
[22] droefheit, om dat Appollonius, die prince van desen lande,
[23] vanden coninc Anthiocho weder comende niet meer en is
[24] ghesien, ende men can hem nyewerts vinden. Als dat Thali-
[25] archus verstont, soe was hi seer blijde, ende toech weder om
[26] tot den coninck, ende seide: Weest blide, o mijn heer coninc,
[27] want Appollonius ontsiet v ende en is nyewerts te vinden.
[28] Die coninc antwoerde: Appollonius mach vlien, maer nyet
[29] ontghaen[3)]. Ende hi dede ter stont een bandiment bescriuen
[30] ende of roepen: Soe wye dat Appollonium van Thyro, den

* 8 *so wert inder stat*

1) In de Gesta: *ut multo tempore tonsores cessarent*, *publica spectacula tollerentur*, *balnea clauderentur.* - 'Steken breken' is mij onduidelijk.
2) In het Volksboek staat *traneen;* in de Gesten *der tauaernen.*
3) In het Latijn ligt eene woordspeling, die de vertaler niet heeft opgemerkt. Gesta: *Fugere quidem potest*, *sed effugere non potest.*

*
[1] versmader ende viant mijns lants, gheuanghen brochte, die
[2] soude vijftich talenten gouts daer mede winnen, ende soe wye
[3] sijn hoeft brochte, die soude hondert talenten gouts ontfanghen.
[4] Hier om worden niet alleen sijn vianden haechtich op hem[1)],
[5] maer oeck sijn vrienden ouermits ghiricheit daer toe ghetoghen,
[6] dat sij Appollonium veruolchden ende sochten, te water ende
[7] te lande, in wildernissen, mer niemant en consten vinden.
[8] Doe dede die coninc scepen toe bereyden om desen ionghe-
[9] linc te veruolghen.

[10] Hoe Appollonius vloet met sinen scepen ter [11] hauenen van Tharsien, daer hi seer vriendelic [12] ontfanghen wort van Stranguilio, prince vander [13] stadt van Tharsien.

[14] **E**Nde daer en binnen dat sij die scepen toemaecten, soe
[15] quam[2)] Appollonius met sijn scepen an die stat van
[16] Tharsien, ende als hi daer bi die zee kant ghinck wandelen,
[17] soe wort hi ghesien van een sinen knecht, gheheeten Elinatus,
[18] die op dye tijt oec daer ghecomen was. Dese trat tot
[19] hem ende seide: Weest ghegruet, heer coninc Appolloni!
[20] Appollonius dede, als grote heren gemeenlic doen: hi versmade
[21] den ouden hoeuelinck, ende en gaf hem gheen antwoerde.
[22] Doe worde die oude man toernich, ende gruetede hem noch
[23] eens, ende seide: Weest ghegruet, coninc Appolloni, ende
[24] spreket mi toe, ende en wilt mi niet versmaden in enen
[25] snoden armen rock, die met eerliker manieren verciert is,
[26] want wist ghi dat ick weet, soe soudi scarpelick voer v sien,

* 18 *op die selue stont daer oec gecomen*
20 *versmade een ouden*
21 *antwoert of wedergruet*
23 *gegruet here coninc*

1) In de Gesten komen de woorden ‘haechtich op hem’ niet voor. Ze zijn te schrappen. Vergelijk de Gesta: *non tantum inimici sed amici cupiditate seducti ad persequendum Appollonium properabant.*

2) In sommige Latijnsche teksten van de *Historia* volgt hier een gesprek van Apollonius met den stuurman van zijn schip. Doch ook in de Gesta komt het niet voor.

*

[1] ende hoeden v. Appollonius seide: Ist v behaechlick, soe seght
[2] mi dat. Elinatus sprac: Ghi sijt bescreuen, ende v lijf is op
[3] een groot gelt gheset. Appollonius vraechde: Wye soude den
[4] prince van sinen lande bescriuen, of op ghelt setten te doden?
[5] Elinatus antwoerde: Anthiochus die coninc. Appollonius ver-
[6] wonderde: Waer om heeft hi dat ghedaen? Elinatus antwoerde:
[7] Om dat[1)] ghi den raeles gheraeden hebt, ende ghi wet dat
[8] hy bi sijn dochter slaept. Appollonius vraechde: Hoe veel
[9] ghelts heeft die coninc op mijn lyf gheset? Elinatus ant-
[10] woerde: Soe wye dat v leuendich tot hem brenghet, die sal
[11] vijftich talenten gouds hebben, ende soe wye v hooft totten
[12] coninck brenct, hondert talenten. Ende hier om so rade ick
[13] v dat ghi vliet daer ghi veylich sijt. Ende als Elinatus dit
[14] gheseit hadde, soe ghinck hi wech. Doe riep hem Appollonius
[15] weder tot hem, ende badt hem dat hi comen woude met
[16] hem, hi soude hem hondert talenten gouts geuen. Ende hi
[17] seide: Neemt aldus veel van mijn armoede, want ghi hebt
[18] des wel verdyent, ende daer toe slaet mijn hooft of[2)], ende
[19] brenct dat den coninck, soe sal hi seer blijde wesen. Siet ghi
[20] hebt hondert talenten gouts. Ende ghi sijt onnosel in die
[21] saeke, want ic v daer toe ghehuert hebbe dat ghi den coninc

* 1 *behagelic belieftet v*
3 *vraechde Ende wye*
6 *antwoerde want om dat ghi wesen wout dat hi is recht of hi seggen woude: Anthiochus slapet bi sijn dochter ende dat woudi doen haer tot een wijf hebben. Appollonius vraechde voert hoe veel*
16 'hi' niet in de Gesten
17 *hebt dat wel*

1) Gesta: *Quia quod pater est tu esse uoluisti.* Het Volksboek wijkt hier dus van de Gesten en de Gesta af.

2) Gesta: *et amputa caput meum et regi presentes et tunc magnum gaudium habebit.* Ook hetgeen in de Gesta volgt toont dat hier de schuld niet aan den vertaler ligt, maar aan de Gesta zelve. Bij Riese leest men: '*et puta*, *te mihi caput a ceruicibus amputasse et gaudium regi pertulisse. Et ecce habes pretium centum talenta auri et puras manus a sanguine innocentis.* Dit is duidelijk. Waarschijnlijk is een afschrijver met *puta amputasse* in de war geraakt, en heeft *amputa* geschreven, en later is het vervolg naar dat *amputa* pasklaar gemaakt.

*
[1] blide maeken soudt. Die oude man antwoerde: O heere, dat
[2] sij verre van mi. God bescherme mi daer van dat ick van
[3] sulcken werck soude loen neemen: dat is der diefhanghers
[4] ambacht. Biden goeden menschen en wort die vrientscap niet
[5] ghelijct of ghecoft mit loon. Hi seide adieu ende schiet van
[6] daer. Daer na sach Appollonius ter seluer plaets, daer hi bleef
[7] spaceerende, eenen anderen man hem te ghemoet comen,
[8] ende hi seide, doen hi bi hem was: Weest ghegruet, Stranguilio
[9] (alsoe hiete hi)! Stranguilio antwoerde: Weest ghi ghegruet,
[10] heer Appolloni, seght mi waer om dat ghi hier aldus droeuich
[11] gaet wandelen ende mimeren? Appollonius antwoerde: om
[12] dat ick die waerachticheit gheseit hebbe, ende des conincx
[13] dochter te wyue gheeyscht hebbe. Ick hebse, tis waer, ghe-
[14] eyscht, ende in mijn lant en wil ic niet sculen. Stranguilio
[15] seide: Heer Appolloni, mijn stede is arm, ende en mach v
[16] edelheit niet voeden, ende noch daer toe soe liden wi te
[17] hants groten hongher, ende dieren tijt van koren, of weyt,
[18] alsoe dat den burgheren vander stadt gheen hoepe en is[1)] te
[19] moghen ontghaen. Die doot des honghers is voer den oghen.
[20] Appollonius seide: Dancket god, die mi hier voervliende an
[21] v lant hier ghesent heeft. Ick sal v stede gheuen hondert
[22] dusent mudde korens, ist dat ghi mijn vlienghe doch wilt
[23] helen. Als Stranguilio dat hoerde, soe viel hij voer sijn voeten,
[24] ende seide: O heer Appolloni, ist dat ghi ons te baten coemt,
[25] ende helpet onse stadt in dese noot, wi en sullen niet alleen
[26] uwe vlyenge helen ende swigen, mer oeck, waert van node,
[27] voer v ende met v vechten ende striden. Si ghinghen te samen
[28] in die stadt van Tharsien, ende Appollonius die clam in die
[29] vierscaer op de merct int stadthuys, ende liet alle tvolc ver-
[30] gaderen. Doe seide hi: O ghi Thrasianaers, ghi burgheren

* 3 *der bosen diefhangers*
5 gelijickt
8 *ende seyde*
17 *scherpen hongher*
20 *die mi voeruliende hier an v lant ghesent*
29 *vierscael*

1) Gesta: *nec etiam iam ciuibus ulla spes est salutis: sed crudelissima mors est ante oculos nostros.*

*

[1] poerters vander stadt, dye groot ghebrec hebt ende benaut
[2] sijt van koren, daer om ick, Appollonius van Thyro, sal v
[3] te kennen gheuen, hoe dat ick om eenich misdaet des conincx
[4] handen ende toren vlien moet, dat v nochtans salicheit ende
[5] geluck in brenget. Ic sal v een dienst doen, dat ich hope, dat
[6] ghi nimmermeer vergheten en seit, ende waer om dat ghi mijn
[7] voerloepinghe wel helen sult. Dat is: ic sal v doen ende
[8] vercoepen hondert dusent mudden corens, elc mudde om vier
[9] hellinc[1)], alsoe dat gecoft is in mijn eyghen lant. Als die
[10] burghers dit hoerden, dat si dit koren alsoe goet coep souden
[11] hebben, soe waren si alte samen seer blide. Si dancten hem,
[12] ende haesten hem elc om koren te halen. Doe nam Appol-
[13] lonius dat ghelt, dat si om koren ghegheuen hadden, ende
[14] gaft der ghemeenten totter stat oerbaer ende haer nootdruft
[15] daer of te nemen, op dat niet scinen en soude, dat sijn
[16] coninclike edelheit comenscappe dede. Als die burghers vander
[17] stat die grote minlicke onsprekelike barmherticheit saghen,
[18] soe lieten si maken op die plaetse een costelic beelde, nae
[19] hem gheformt[2)], dat in sijn rechten hant hadde weyt koren,
[20] ende onder sijn lufter voet die maet. Ende daer stont voer
[21] aen die voetscamele, daer hy op stont, sijn tijtel ghescreuen
[22] aldus: Appollonius van Thyro heeft Tharsien die stat alsulcke
[23] gauen ghedaen, daer si den wreeden doot mede is ontgaen[3)].

* 5 *brengt want ic*
5 *ic hore*
14 *oerbaer ende noot te besighen op dat*
17 ontsprekelike
18 *een costelick werck een carre een beelt nae hem gheuormt daer op staende dat*

1) Gesta: *octo aereis singulos modios.* In de Gesten: *om achte placken.* Over *plack* en *hellinc* Oudemans, *Bijdrage tot een Middel- en Oudnederlandsch Woordenboek*, V, 633 en III, 83.
2) In verband met de lezing der Gesten zij hier vermeld dat men in de Gesta vindt: *Ciues autem ut tanta uiderent eius beneficia bigam in foro statuerunt, in qua stans dextra manu*. Bij Riese: *Ciues uero his tantis beneficiis cumulati optant ei statuam statuere ex aere et eam conlocauerunt in biga in foro stante.*
3) Ook hier een vers (*ghedaen*: *ontgaen*).

*

[1] Hoe Appollonius met groter eerwaerdicheit
[2] ghebrocht wort ter zee bi sijnen scepen van
[3] Stranguilio. Ende hoe alle sijn scepen met den
[4] volcke verdoruen in die zee sonder alleen Tyrus
[5] Appollonius, die met groter auenturen te lande
[6] quam.

[7] D Aer na weynich daghen voerleden, bi raede van Stran-
[8] guilio ende Dyonisiades sijn vrouwe, soe woude hi
[9] reysen in die hooft stat van Thyren[1)], om daer heymelic te
[10] sijn, op dat alle doechden sijnre beneficien hoechlic met
[11] vreden mochten beschict worden. Waer om dat hi met grooter
[12] eerwaerdicheit ghebrocht wort ter zee bij sijn scepen. Ende hi
[13] nam vriendelic oerlof van hem, ende toech ter zewert in,
[14] ende seylde voer winde drie daghen ende drie nachten. Daer
[15] nae verwandelde haestelic dat weer ende die wint, alsoe dat
[16] si alle waren in perikel, ende den doot saghen voer haer
[17] oghen; een yeghelick greep een stuck mede moghen te driuen.
[18] Alsoe haestelick quam desen tempeest hem luden ouer den
[19] hals, dat si alle te samen bleuen, ende verdroncken, sonder
[20] alleen Appollonius, dije op een planck van die zee wort
[21] geworpen aen die zee kant van Penthapolianen. Als Appol-
[22] lonius op stont ende aenscouwede die zee, soe seide hi: O
[23] betrouwinge des zees, recht of hi segghen woude: O hoe

* 10 *hoechlick voerspoedelic mit vreeden mochten*
14 *ende voerreisde of seilde voer*
15 *verwandelde sich dat*
17 *mede te moghen drijuen*
22 *doe stont*

1) De vertaler heeft de Gesta niet begrepen, daar in den door hem gebruikten tekst der Gesta wellicht reeds dezelfde fout stond, die ik ook in de door mij gebezigde (zie bl. 111) uitgave vind. Er staat: *ad penthapolim tyrenorum.* Nu heeft de vertaler gedacht aan *tiriorum* of iets dergelijks, en vertaald: 'hooftstat van Thyren'. *Tyrenorum* moest zijn *Cyrenaeorum.*
Nu wordt de zaak duidelijk. Daarheen (en niet naar Tyrus) wilde Apollonius gaan om er rustig en kalm te wonen. Het volgende in de Gesten en het Volksboek is eene vertaling der Gesta: *eo quum beneficia cum opulentia et tranquillitate agerentur.* (In de *Historia* vindt men dezen bijzin niet.)

*
[1] dwaes sijn si, die v betrouwen dorren te varen ouer die zee.
[2] Ic soude lichteliker vallen ende comen inden handen des alder
[3] wreesten coninc, die ic ontloep. O verscalcker der menschen,
[4] du zee, hebste mi daer om onthouden, ende niet mede laten
[5] drencken, op dat die wrede coninc mi, arm wesende ende
[6] ellendich, te bat soude moghen veruolghen? Werwerts sel ic
[7] nv hene ghaen, of wie sal mi onbekende nv mogen hulpe
[8] des leuens gheuen of wysen?

[9] Hoe Appollonius ontfanghen wort van enen [10] visscher, als hij wter zee quam scipbrokich. [11] Ende hoe hi vanden visscher ghewesen wort [12] totten coninck Altistrato van Penthapolianen.

[13] **E**Nde die wile dat hi aldus teghen hem seluen sprack,
[14] soe sach hij enen ionghen stercken visscher, een vrom
[15] man, coemen tot hemwert, die een zee pije aen hadde. Ende
[16] want hem dye noot seer dwanc, soe viel Appollonius voer
[17] dese visschers voeten, ende seide biddende ende screiende
[18] tranen: O ghi wie dat ghi sijt, ontfermt mi naecte, die inder
[19] zee bedoruen ben, die van gheen dein gheslachte, maer van
[20] groter edelre coemste gheboeren ben. Ende op dat ghi weten
[21] moecht, wie datstu behulpelick nv moghet wesen, ic ben
[22] Appollonius van Thyro, prince vanden lande. Ick bidde v
[23] dat ghi mijn lijf ende mijn leuen behulpelick wilt sijn. Als
[24] dese visscher sach dat weesen ende ghedaente van desen
[25] ionghelinck, soe wort hi medelijden met hem hebbende, ende
[26] nam hem op, ende leyden in sijn huys. Hy gaf hem teten,
[27] ende dede hem alsoe hi best conste ende mochte; op dat hi
[28] hem volmaectelick sine gonste toenen soude, soe toech hi
[29] sijn sloef wt, ende deelden aen tweeen, ende gaf die een helft
[30] Appollonio, segghende: Neemt voer goet dat ick hebbe, ende
[31] gaet inder stadt, daer suldi bi auenturen vinden, die v berm-
[32] hertich ende behulpelic sullen weesen. Ende ist dat ghi daer
[33] nijet en vint, soe coemt weder hier tot mi, ende ic sal v

* 3 *vreemste*
4 *om* niet in het Volksboek
16 *noet dwanc*
17 seide met
28 volmaetelick

*
[1] mijn armoede half deylen. Ghi sultet alsoe goet hebben als
[2] ick, wij sullen tsamen visschen. Ick vermaen v alleen, ist
[3] dat v god ende die auenture weeder set in uwe waerdighe
[4] staet, soe wilt mijns armoeden ghedencken, ende niet ver-
[5] smaden. Appollonius antwoerde: Ist dat ic dit verghete, soe
[6] bid ic god dat ic weder bederuen moet in die zee ende uwes
[7] gelijc niet vinden. Ende aldusdanige reden tsamen sprekende,
[8] soe wijsde die visscher hem den wech nader stat toe. Doe hi
[9] ter poerten in quam, so wort hi denckende hoe dat hi bidden
[10] woude om nootdruft sijns leuens te crighen. Siet daer quam
[11] een naect kint[1] met frasschen behanghen, sijn hooft met oly
[12] besmeert, ende riep ouer alle die straten: Hoert alle mannen,
[13] edele ende onedele, die van binnen sijn of van buten, pelle-
[14] grims of knechten, soe wye genoechte wil hebben als van
[15] wasschen, springen, wrastelen of kaetsen, die coem ter vin-
[16] masi[2], dat is tot alsulke plaetse, die daer toe geordineert is.
[17] Als Appollonius dit roepen hoerde, soe ginc hi int bat, hi
[18] dede sijn zee pye of sloef wt, hi smeerde hem, ende sochte
[19] eens sijns ghelijc om te wrastelen, maer hi en vant niemant,
[20] soe vroem als hi was. Ter stont daer na soe quam Altistratus,
[21] die coninc vanden lande, daer in met veel knechten, ende
[22] hi begonste met sinen knechten te kaetsen, of met den bal[3]
[23] te spelen om te prouen. Appollonius dye mengede hem hier
[24] metten coninck, ende sloech hem den bal soe soetelick op,
[25] die coninck sloechen wt, ende Appollonius keerden weder
[26] aefsch in.

* 2 *alleen dat is dat*
7 *reden callende te samen*
12 *man*
21 int
23 *te spelen te prouen*
25 *keerden constelick weder*

1) Gesta: *uidit per plateam puerum nudum currentem oleo caput unctum sabano praecinctum.*
2) Als men weet dat in de Gesta staat *gramasium*, dan verwondert het ons niet dat de vertaler in zijnen tekst *vinmasium* of iets dergelijks heeft gelezen. Men herkende het *gymnasium* niet meer uit het woord. - Bor heeft in zijne bewerking (fol. 14) *vinmasi* weggelaten. Hij schrijft: *dat die zoude komen ter plaetsen daer toe gheordineert.*
3) Over dat balspel vergelijke men Rohde, *der griechische Roman*, *S.* 409, *A.* 1.

*

[1] Hoe Thyrus Appollonius minlick ontfangen
[2] wort vanden coninc Altistratus van Penthapo-
[3] lianen.

[4] D Oe die coninc dat mercte, want hi een groet meester
[5] selue was van kaetsen, soe seide hi tot sinen knechten:
[6] Laet of, laet of alte samen, want alsoe mi dunct dese ionghe-
[7] linc is mi ghelijck, teghen hem alleen wil ic spelen. Als
[8] Appollonius hoerde dat hi vanden coninc ghepreesen wort,
[9] soe creech hi moet, ende speelde soe reynlick ende constelic,
[10] dat hi lof, eer ende prijs beghinck aenden coninck. Daer nae
[11] ruste hi een weynich, ende ghinc wt van dat spel. Die
[12] coninck, nae dat Appollonius wech ghegaen was, soe seide
[13] hi tot sijn vrienden, heren ende knechten: Ic sweer v dat
[14] ic nye beter ende ghenuechliker spel ghehadt en hebbe dan
[15] huyden ouermits den ionghelinc, die ic niet en kenne. Wye
[16] mach hi sijn? Ende hi seide tot een van sijn knechten: Volcht
[17] hem nae ende verneemt wye ende waer hi is, die mi aldus
[18] dienstachtich gheweest is ende behaechelic. Ende dese knecht,
[19] hem naeuolgende, sach dat hi die zee pye aen dede, waer
[20] om dat hi weder keerde totten coninc, ende seide: Die ionge-
[21] linc is in die zee bedoruen. Die coninc vraechde: Waer bi
[22] weetstu dat? Hi antwoerde: Dat cleet, dat hi draghet, is een
[23] quaden rock. Die coninck seide: Gaet haestelic ende segt
[24] hem: Die coninck bidt v dat ghy tauont met hem eten wilt.
[25] Appollonius antwoerde: Wat mijn here die coninc begheert,
[26] dat moet gheschien; ick wil hem ghaerne ghehoersaem wesen,
[27] ende hi keerde metten knecht weder om. Die knecht ghinck
[28] eerst in totten coninc, ende seijde: O heer, die iongelinck,
[29] die op die zee bedoruen is, staet hyer voer die dore, ende
[30] want hi snodelicken ghecleet is, so scaemt hij hem alsoe voer
[31] v edelheit te coemen. Die coninck gheboot ter stont, datmen
[32] hem waerdighe cleder soude aen doen ende alsoe laten coemen
[33] ter tafel. Als Appollonius in die sale quam, daer die coninc

* 9 *ende so constelick dat hi gonst*, *eer*
18 *dienstich*
18 gheweest ende
19 *dat hi die zee pije of roc an sloech ende om hem dede waer om*
22 ghi
22 *draget een quade sloof bewiset dat*

*
[1] eten soude, soe wort hi gheordineert te sitten tegen den
[2] coninck ouer. Men brocht daer coninclicke spise, men at,
[3] men dranc, ende was daer vrolick. Mer Appollonius sat,
[4] ende sach des conincx siluerwerck langhe aen, ende screyde.
[5] Doe seide daer een totten coninck, die bi hem sat: Ick ver-
[6] moede dat dese ionghelinc benijdt des conincx hoghen staet
[7] ende weluaren. Die coninck antwoerde: Du vermoetste qualic,
[8] want hi en benijt mijn weluaren niet, maer hi bescreyt, ende
[9] bewijst dat hi veel verloren heeft. Appollonius sach opden
[10] coninck recht of hi segghen woude: Och her coninc, ghi segt
[11] waer. De coninc sprac tot hem met een blide aensicht:
[12] Iongelinc, eet met ons, ende weest vrolic, ende hoept van
[13] god wat beters te vercrighen. Ende te wyle dat die coninck
[14] aldus vermaende den ionghelinc vrolicken te sijn, soe quam
[15] daer ouer tafel des conincx dochter, ionc ende schone, ende
[16] gaf haer vader den coninc een cusse, daer nae alle, die an
[17] die tafel saten naden houe ende coninclicke ghewoente. Ende
[18] als sise al ghecust hadde, die daer saten, soe quam si weder
[19] om tot haren vader, ende seide: O lieue vader, seght mi,
[20] wye is dese ionghelinc, die ghi aldus hoechlick aen v tafel
[21] teghen v ouer hebt doen sitten eten, ende aldus droeuich is?
[22] Die coninc antwoerde: Lieue dochter, dese ionghelinc is
[23] bedoruen in die zee, ende hi heeft mi soe soetelic ende
[24] constelick ghedient ende ghenoeght ghedaen inder spelen scoel[1)],
[25] daer om heb ic hem ten eten ghenoot met mi, maer wye
[26] hi is dat en weet ic niet. Maer wildi dat weten, soe vraghet
[27] hem. Het betaemt bet v dan mi alsulcke dinghen te vraghen
[28] ende te weten dan mi. Ende ter auenturen als ghi dat weten
[29] sult, soe seldi sijnre ontfermen. Als dit des conincx dochter
[30] van haren vader ontheet hadde, soe ghinc sij totten ionghe-
[31] linc, ende seyde: O mijn alder liefste, v manieren betoenen
[32] edelheit. Ist v niet moeyelicken of pijnlicken, soe wilt mi v

* 18 *ghecust hadde soe*
24 *ghenoeght* niet in het Volksboek

1) Daar nu in den tekst der Gesta *gymnasium* staat, blijkt de vertaler het woord wel te kennen. Dat *vinmasi* (zie boven, bl. 138, noot 2) is dus op rekening van den door hem gebruikten tekst te stellen.

*
[1] naem segghen, ende v misual vertellen. Hy antwoerde: Ist
[2] dat ghij mi vraghet nae mijn naem, ick hebben in die zee
[3] verloren, ende vraechdi nae minen staet of edelheyt, die heb
[4] ick te Thyro ghelaten. Si smeecte ende seide weder om tot
[5] hem: Ick bidde dat ghi mi dit opelicker, bescheidelijker
[6] segghen wilt, also dat ict wel verstaen mach. Doe seide Appol-
[7] lonius haer sijn name, ende vertelde sijn auenture ende onge-
[8] ual, dat hem gheboert was. Doe hi dit al geseit hadde, soe
[9] en conste hi hem niet onthouden van screyen. Ende want dat
[10] die coninc mercte, so seide hi tot sijn dochter: Ha dochter,
[11] ghi hebt qualic ghedaen te willen weten die naem ende dat
[12] ongheual des iongelincx, want ghi sijn oude liden vernieuwet
[13] hebt. Daer om mijn lieue dochter, want ghi nv die waerheyt
[14] weet, soe betaemt wel dat ghi hem nv toent uwen miltheit
[15] ende v vryheit. Als dese dochter hoerde den wille haers
[16] vaders, soe sach sij opten ionghelinck, ende seide: O Appol-
[17] loni, laet dese sorghe ende droefheit varen, voert aen sidi
[18] ons, ende mijn vader die coninc sal v weder rijcke maken.
[19] Appollonius seide haer groten danck in scaemte ende screyen.
[20] Doe seide die coninck tot sijnre dochter: Haelt die harp, op
[21] dat ghi mijn gasten daer mede vrolic moghet maken. Si liet
[22] haer harpe halen, ende begonste daer soetelic op te spelen.
[23] Sij presen alle gader dat spel, ende seiden dat si nye bet en
[24] hoerden spelen, ende men mochte niet soeter of konsteliker
[25] spelen. Maer onder hem allen soe sweech alleen Appollonius,
[26] ende en prees haer spel nijet. Ende want hij sweech, soe
[27] seide die coninc: Appolloni, du doetste qualic, in dien dat
[28] si alle gader mijn dochters spel prisen sonder du alleen. Appol-
[29] lonius antwoerde: Lieue heer coninc, ist v lief, ic sal mijn
[30] beuolinghe daer of segghen, dat is: V dochter heeft begonnen
[31] die conste van dat spel, mer noch niet gheleert. Daer om
[32] soe hiet datmen mi die harpe gheue, ghi sult ter stont horen
[33] dat ghi te voren niet en wistet. Die coninc seide: Ick sie
[34] wel, Appolloni, dat ghi een meester ende konstenaer sijt van

* 5 *besceyliker*
9 *houden*
13 *waerachticheit*
17 *voert an so*
19 *Appollonius die*
28 sonder alleen
30 *beuoelige dar van*
32 *horen ende bekennen*

*
[1] allen dingen. Ende hi geboet datmen hem die harpe gheuen
[2] soude. Appollonius ghinc wat wter sale, ende liet hem ver-
[3] cieren met een crone op sijn hooft. Hi nam die harpe, ende
[4] quam alsoe voer die heeren in die sale, ende speelde so
[5] soetelick voerden coninc, soe dat sij alle gader vermoeden
[6] soe dat hi niet Appollonius mer Appollo was. Ende die daer
[7] metten coninck aten seiden dat sij van al haer leuen beter
[8] gehoort noch ghesien en hadden dan dye harpe ende dye
[9] speelman.

[10] Hoe des conincx Altistratus dochter verliefde
[11] op Thyrum Appollonium om sijnder groter
[12] konsten vanden spele inder harpen.

[13] **D**Es conincs dochter luysterde, ende hoerde, ende sach
[14] den ionghelinc aen, ende wordet in sijnre lieften beuan-
[15] ghen, ende seide tot haren vader: O mijn vader, wilt mi
[16] consenteren ende henghen, dat ick desen ionghelinc gheuen
[17] mach, dat ic wil. Die coninc antwoerde: Ic consentere v
[18] dat. Si sach Appollonium den ionghelinc, ende seide: O
[19] meester Appolloni! Neemt wt gonsten mijns vaders tot enen
[20] gifte twe hondert talenten gouts, vier hondert pont siluers,
[21] een costelic cleet, .xx. knechten[1)]. Ende si seide totten knech-
[22] ten: Haelt hier dat ic hem ghegheuen heb. Ende in teghen-
[23] woerdichheyt vanden heeren, alst mael ghedaen was, soe
[24] wort dat al daer ghebrocht ende hem ghegheuen. Si hebben
[25] die daer ghegheten hadden oerlof vanden coninc ghenomen,
[26] ende sijn thuys gereyst. Ende Appollonius seide totten coninck:
[27] O goede coninc, een ontfermer der ellendiger, ende ghi
[28] conincinne, een beminster der scholen, ende liefhebster der
[29] genoechliker konsten, god si met v ende adieu. Ende hi sach
[30] op die knechten, die hem gegeuen waren, ende hi seide:

* 2 *ende liet hem moy toemaken ende verciere*
13 *Die conincs dochter die*
14 *geuanghen*
17 consenre
17 *consenteer v Si*
18 *sach op*
28 *conincghinne een minster*
30 *ende seyde*

1) In de Gesten volgt op *knechten: ende thien ioncwijfs ende seyde doe.* In de Gesta: *seruos XX*, *X ancillas quibus ait.* Bij Riese wordt van die ancillae niet gesproken.

*
[1] Neemt ghi knechten dit, dat mi hier gegheuen is, ende laet
[2] ons gaen soeken herberghe. Des conincx dochter, dit horende,
[3] wort si drouich, ende sorchde dat si haer lief verliesen
[4] soude. Sij sach op haeren vader, ende seide: O lieue heer
[5] coninck, goede vader, wildi nv huden desen nacht Appol-
[6] lonium van hier laten sceiden? Ic bidde v, laet hem hier
[7] bliuen bi ons, op dat dese scat, die wi hem gegeuen hebben,
[8] niet ontstolen en worde. Doe beual die coninc haestelic, dat-
[9] men hem een woningh stede bereiden soude in sijn hof te
[10] bliuen, daer hy eerlick rusten mochte. Dese conincx dochter
[11] verbarnende in sijnre lieften, ende en[1)] mocht vander nacht
[12] niet slapen. Ende des morghens vroech ghinck si tot haer
[13] vaders slaepcamer. Als die coninc sijn dochter alsoe vroech
[14] sach comen, seide hi tot haer: Wat beduyt dat ghi aldus
[15] vroech op ghestaen sijt, ende hier coemt, dat ghi niet ghe-
[16] woenlick en sijt te doen? Si antwoerde: Lieue vader, ic en
[17] heb van alle den nacht niet gherust noch gheslapen. Ende
[18] daer om, mijn alder liefste vader, ick bid v, dat ghi mij
[19] den ionghelinck gheeft, ordineert, ende set mijn meester te
[20] wesen ende te leeren alle konstelicke spelen.

[21] Hoe die coninck Altistratus ordineerde Thyrum [22] Appollonium een meester te wesen van sijnder [23] dochter in allen konsten van spelen.

[24] **D**le coninc als hi hoerde dat sijn dochter alsoe gheneycht
[25] was tot konsten, soe was hi blide, ende liet den ionghe-
[26] linc tot hem coemen, ende seide: O Appolloni, mijn dochter
[27] begeert seer v konsten te leeren al dat ghi condt, ende ic
[28] salt v wel loenen. Appollonius antwoerde: Here, ic ben bereit
[29] uwen wille ende uwen dochters begeerten te volbrenghen[2)].

* 2 *Die*
6 *scheyden laet*
14 *ghi nu aldus*
15 *ghewoenlic sijt*
18 mijn

1) In de Gesten ontbreken de woorden *ende en.* Ze zullen hier ingevoegd zijn, omdat de uitgever 'verbarnede' meende te lezen.
2) In de Gesten volgt op *volbrenghen: Hi leerde die dochter alsoe hi gheleert hadde.* In de Gesta ook: *Docuit puellam sicut ipse didicit.*

*

[1] Hoe des conincx Altistratus dochter sieck wort
[2] wt lieften, die si droech tot Thyrum Appollonium.

[3] D Aer nae soe wort die dochter van grooter lieften sieck.
[4] Als die coninc sach, dat sijn dochter sieck was, soe
[5] liet hi meesteren ende doctoren in medicien comen. Si besa-
[6] ghen haer vrijn[1)], sij tasten haren pols, maer si en consten
[7] geenrehande ziecte in haer bekennen. In desen seluen tijt dat
[8] si zieck was, soe quamen totten coninc drie ionghelinghen,
[9] die zeer edel ende ryc waren, die langhen tijt dese dochter
[10] gheeyst hadden tot haer wijf te worden. Dese quamen alle drie
[11] te samen, ende grueten den coninck. Die coninc sach op hem
[12] drien, ende vraechde, wat haer begheerte was, waer om dat
[13] sij ghecoemen waren. Sij antwoerden: Om dat ghi ons geloeft
[14] hebt, dat ghi een van ons drien v dochter gheuen soudt,
[15] daer om soe comen wij huden alle drie te samen, want wij
[16] uwe burghers ende ondersaten sijn rijck ende edel van gheslachte.
[17] Ende daer om soe kiest nv, wien dat ghi van ons drien
[18] ontfanghen wilt tot v swagher ende kint. Die coninc antwoerde:
[19] Ghi en hebt nv gheen bequaem tyt gheraeckt, om dit mi te
[20] bidden; want mijn dochter nv leert, ende om grote naer-
[21] sticheyt ende begheerte des leringhes soe is si zieck. Maer op
[22] dat niet en schine, dat ick v te langhe wil houden loepen,
[23] soe scrijft mi elcx uwen naem, v goet, ende dat sal ick mijn
[24] dochter presenteren, op dat si seluer mach kiesen, wyen dat
[25] si van uwen drien hebben wil. Si hebben also ghedaen. Die
[26] coninck nam haerre drier scriften ende last, ende besegheldet,
[27] ende gaft Appollonium, haren meester, segghende: Hout,
[28] meester, dese scriften, ende gheeftse uwen discipel, mijn
[29] dochter. Appollonius nam den brief, ende brochse des conincx
[30] dochter. Als si sach den genen, die si seer lief hadde, soe
[31] seide si tot hem: Meester, wat beduyt, dat ghy nv hier alleen
[32] coemt in mijn slaepcamer? Hi antwoerde: V vader heeft mi

* 2 en 3 liefsten
4 *siec geworden was*
17 *dryen lief ontfanghen*
29 *briefuen*

1) Anders in de Gesta: *illi uero uenas et singulas partes corporis tangebant.*

*
[1] hier ghesent met brieuen, die ghi lesen sult. Die dochter dede
[2] die brieuen op, ende las van haer drien naemen, die sy
[3] begheerde[1)] in hijlic te hebben. Als sise gheleesen hadde,
[4] ende dye meijninghe verstont, soe werp si die brieuen wech,
[5] ende si sach op haeren meester, ende seide: O mijn meester
[6] Appolloni, sidi niet rouwich, dat ic een ander ghegeuen sal
[7] worden te wijue? Hi antwoerde: Neen ick, want al dat v
[8] eere is, dat is mijn profijt. Sij seide: O meester, haddi mijn
[9] lief, ghi soudet rouwich wesen. Dit seggende screef si haren
[10] vader antwoerde, ende si bezeegelde dat, ende gaft haren
[11] meester weder om te brenghen totten coninc. Ende si hadde
[12] ghescreuen aldus: Mijn alder liefste vader ende coninck!
[13] Want v goedertierenheit in minen handen ende wylle gheset
[14] heeft, dat ick soude scriuen, wyen ick hebben wil te manne,
[15] soe scriue ick v, ende gheue te kennen, dat ic den ghenen
[16] wil, die inder zee bedoruen is, ende op eenen planck te lande
[17] ghecomen is: dat sal mijn man sijn. Als die coninc dit las,
[18] ende den wille sijns dochters kende, ende nyet en wyste,
[19] wye vanden drien bedorwinge vander zee ghehadt hadde, soe
[20] seyde hy totten drien ionghelinghen: Wye ist van uwen drien,
[21] die last, noot of scipbrekinghe inder zee ghehadt heeft? Een
[22] van hem drien, gheheten Ardonius, antwoerde: Heer, ick
[23] ben bederft in die zee. Die ander iongelinc seyde daer op:
[24] God moet v scenden, dat ghi nimmermeer ghesont en sijt,
[25] want ghi ende ick sijn euen out, ende ghi en quaemt niet
[26] wten lande buten die poerte vander stat. Waer is die scade,
[27] die v geschiet is, dat ghi seght, dat ghi in die zee bedoruen
[28] sijt? Doe die coninc niet en vernam, dat enich van hem
[29] drien bedoruen was in die zee, soe sach hi op Appollonium,

* 1 *dede dese*
2 *diese*
8 *mi*
10 *ende bezeghelde dat ende si gaft Appollonien haren*
22 *Here coninc*
25 *nie vten lande nauwe vter poort vander stat*, *ende waer*

1) Deze fout ook in de Gesten. In de Gesta: *tria nomina petitorum.* Lees: *diese begheerden.*

*

[1] den meester, ende seyde: Neemt ghi den brief, ende leset,
[2] want het mocht wel sijn, dat ghijt bedt soudt verstaen dan
[3] ick, wantstu daer bi waerste, als si den brief screef. Appol-
[4] lonius las den brief, ende want hi daer in mercte, dat si hem
[5] liefhadde, soe scaemde hi hem. Die coninck seide: O Appol-
[6] loni, hebstu daer in gheuonden ende ghelesen den ghenen,
[7] die inder zee bederft is? Appollonius creech een blos in sijn
[8] aensicht, ende gaf hem weynich antwoert[1]. Ende want die
[9] coninc doe verstont, dat sijn dochter haren meester begheerde
[10] te hebben, gheheten Appollonius, soe seyde hi totten drien
[11] ionghelingen: Soe wanneer dat ic v hebben sal willen, soe
[12] sal ick v ontbieden. Sij dancten alle drie den coninck, ende
[13] reysden thuys, van waen si gecomen waren, ende als sij wech-
[14] waren, so ginc de vader alleen tot sijn dochter, ende seide:
[15] Wye hebstu ghecoren tot enen man? Die dochter viel screyende
[16] voer haers vaders voeten, ende seide: Ick begere, o mijn
[17] alder liefste vader, ende eyssche te hebben den ghenen, die
[18] in die zee bedoruen is, Appollonium. Als die coninc sach die
[19] tranen ende begheerten sijns dochters, soe hief hise op vander
[20] aerden, ende seyde aldus: O mijn alder liefste dochter, en
[21] wilt nyet twifelen of sorghen, want v begeerte ende die mijn
[22] ouer een comen sijn. In dien dat ick sye hoe dat ick liefheb-
[23] bende vader[2] worden ben, soe sal ick sonder merren ghaen
[24] beroepen dye bruloft.

* 10 In de Gesten staan niet de woorden *gheheten Appollonius* en *drien*
11 *willen dan sal*
12 In de Gesten vindt men niet *alle drie*
13 *ende reysden thuys Die coninc ghinc*
13 *daen*
22 *ghecomen*

1) Hier wijkt het verhaal in de Gesta van de Historia af, waar men hier leest: *Rex comprehendit Apollonii manum et paululum quidem ab illis iuuenibus secedens ait* '*Apolloni*, *inuenisti naufragum?*' *Apollonius ait* '*bone rex*, *si permittis*, *inueni*'. *Et his dictis uidens rex faciem eius roseo rubore perfusam intellexit dictum et ait* '*gaudeo plenius*, *quod filia mea concupuit te; et meum uotum est*'.

2) De Gesta geven opheldering: *quia amando factus sum pater.*

*

[1] Hoe die coninc Altistratus vernam, dat sijn
[2] dochter begheerde tot eenen man haren meester
[3] Thyrum Appollonium[1]. Ende hoe hi bi raede
[4] van sijnen heren die bruloft ordineerde, ende
[5] hoemen die feesten hielt ende publiceerde.

[6] D Es anderen daghes worden die vrienden gheroepen van
[7] die buer steden tot den coninck, dien hi seide aldus:
[8] Mijn alder liefste, syet mijn dochter wil hijlicken, ende eenen
[9] echten man hebben Appollonium haren meester. Ic wil ende
[10] begheere op v allen, dat ghi vrolic ende blijde sult sijn, om
[11] dat mijn dochter een wijsen man heeft ghenomen. Ende dit
[12] segghende, soe ordineerde hi eenen dach, datmen die bruloft
[13] soude houden. Sij hielden zeer eerlicke bruloft, ende si wort
[14] haestelic met kinde beuaen. Ende te wijlen dat sij grof was,
[15] soe wandelden si opt meer vander zee, ende si saghen een
[16] alte schonen scip seylen. Appollonius kende aen dat scip ende
[17] aen die wapenen wel, dattet wt sinen lande quam. Daer om
[18] vraechde hi den stierman, waen dat scip was, ende waen
[19] dattet quam. Hi antwoerde: Van Thyro. Appollonius seide:
[20] Gy hebt mijn lant genoemt. Die scipper seyde: Sijt ghi dan
[21] gheboren van Thyro? Appollonius antwoerde: Het is alsoe
[22] ghi seght. Die scipper vraechde: Kent ghi dan wel den prince
[23] vanden lande van Thyro, gheheten Appollonius? Hi ant-
[24] woerde: Jae ick hem heb alsoe wel ghekent als ick my seluen
[25] doe. Die stierman seide: Ick bid v, waer ghi hem quaemt te
[26] spreken, dat ghi hem wilt segghen, dat hi blide sy. Want die
[27] donre ende den blixem heeft die coninc van Anthiochien
[28] ghesleghen met sijn dochter. Ende dat conincrijck van Anthi-
[29] ochien wort bewaert totten prince van Thyro Appollonius
[30] behoef. Als dit Appollonius hoerde, blidelic soe eysschte hi
[31] oerlof van sijn wijf om te reysen dat conincrijck in te nemen.

* 8 *hilicken ten echten.*
16 *scip comen seylen*
17 *Daerom so*
24 *ick hebben also*
27 *ende blixem*

1) Dit was reeds in het vorige hoofdstuk verhaald. Dit opschrift had in het Volksboek dus elders moeten staan.

*
[1] Sijn vrou antwoerde ende seide screiende: O mijn lieue here,
[2] al waert dat gy in vreemden landen waert, soe soudi haesten
[3] tot mijnen aerbeit te comen. Ende wildi nv, die bi mi sijt,
[4] van mi trecken? Maer ist dattet oerbaer dunct, ende ghi dat
[5] ymmer doen wilt, soe sullen wy tsamen reysen, want ic en
[6] mach v niet deruen, noch van v wesen. Sy quam tot haer
[7] vader, ende seyde: Lieue vader, weest verblijt van goede
[8] mare, want die wreede coninc Anthiochus is van gode ghe-
[9] plaecht, ende doot gheslagen met sijn dochter vanden blixem,
[10] ende die scat ende dye crone is ons gegeuen, ende wort ons
[11] bewaert. Daer om soe bid ic om oerlof daer te trecken met
[12] mijnen man. Als die coninc dit hoerde, soe was hi seer blijde,
[13] ende dede sijn scepen van Thyro in die hauene comen ende vol
[14] goets laden. Ende om dat sijn dochter grof was, ende opt vterste
[15] met kinde, soe besorchde hi oeck inden scepe een wijse vroemoe-
[16] der ende bewaerster. Ende sij namen oerlof aanden coninck,
[17] alst al besorcht was. Sij cusseden malcander, ende seiden adieu.

[18] Hoe Appollonius ende sijn wijf met veel scepen [19] voeren nae tlant van Anthiochien ende hoe [20] Appollonius wijf doot bleef van kinde, ende het [21] was een dochter, ende hoe si te lande wort [22] ghesonden in een besloten kiste met groter [23] droefheyt.

[24] **E**Nde Appollonius met sijn wijf, ende met sijn volck
[25] voeren te samen. Syet als sy in die zee geseilt waren
[26] een deel daeghen, soe stont een groot tempeest ende onweder
[27] op, alsoe dat die vrouwe seer zieck wort, ende si creech haer
[28] kint een ionghe dochter, maer si bleef ouer doot[1]. Als dat

* 4 *dat v dat oorbaer*
14 *ende int*
15 *vroemoer*, *een minne ende een bewaerster*
17 *malcander segghende*
26 In de Gesten niet *ende*

1) Uitvoeriger het verhaal in de *Historia: Qui dum per aliquot dies uariis uentorum flatibus detinentur*, *septimo mense cogente Lucina enixa est puellam*, *sed secundis sursum redeuntibus coagulato sanguine conclusoque spiritu defunctae repraesentauit effigiem.*

*
[1] saghen haer huysghesin, soe riepen sij ende screiden seer
[2] luyde. Dit hoerde Appollonius, hi liep daer toe, ende sach
[3] sijn wijf legghen als doot, alsoe hem dochte. Hij scoerde sijn
[4] cleeder van sijn borst, hi screide, ende viel op dat dode
[5] lichaem, ende seide: O mijn wtuercoren lieue wijf, des conincx
[6] Altistratus dochter, wat sal ick uwen vader antwoerden doer
[7] v? Als Appollonius dit gheseit hadde, soe sprack die stierman
[8] vanden scepe tot hem: O heer Appolloni, weet dat die zee
[9] die dode lichamen niet verdragen en mach. Daer om soe
[10] ghebiet, datment in die zee werpt. Ten sij dattet alsoe
[11] gheschie, wi sijn in perijkel alle te verdrencken. Appollonius
[12] antwoerde: Wat segstu, quade knecht? Soudi my raden, dat
[13] ick dit lichaem int water werpen soude, dat mij wten watere
[14] naect ende arm ontfanghen heeft? Die scipper antwoerde:
[15] Lieue heer coninck, het moet alsoe sijn ghedaen, sullen wi
[16] den doot ontghaen[1)]. Appollonius riep sijn knechten, ende
[17] seide: Maect een starcke kiste, van binnen vertinnet, ende
[18] van buten met spieghel harst ghewreuen, alsoe datter geen
[19] water in en mach coemen. Doe dese kiste ghemaect was, soe
[20] cleden si die vrouwe met coninclic habijt, ende leydese yn
[21] die kiste, met veel gouts ende met costelijken scat onder haer
[22] voeten, op haer houet een croene als een coninginne toe
[23] behoert. Appollonius cussede sijn vrouwe die coninginne met
[24] bitterlike tranen, ende van haer alsoe verlof nemende, lyet
[25] hij dye kiste met veel screyinghe van hem allen in dye zee
[26] setten, ende hy beualse god van hemelrijcke. Dyt kynt beual
[27] hy dye minne naerstelick te voeden ende te bewaren, op dat
[28] hi die voer sijn dochter soude moghen presenteren sijn nichte
[29] haer kint[2)].

* 7 *ende als*
11 *wi sijn al tesamen in perikel te*
13 *worp dat*
15 *heer het*
18 *buten wel verspieghelharset*
21 *ende costelicke*
23 *cussede haer mit*
24 *tranen van*
24 *nemende hi liet*
26 In de Gesten staat niet *van hemelrijcke*

1) Ook hier een tweeregelig versje (rijm *ghedaen*: *ontghaen*). Zie boven, bl. 135, noot 3.
2) Deze onzin wordt ook in de Gesten gevonden. De vertaler heeft de Gesta niet begrepen: *ut pro filia neptem regi ostenderet.*

*

[1] Hoe een groot meester in medicinen corts
[2] hier nae opten ouer vander zee spacerende was,
[3] ende vant dese besloten kiste, ende als hise op
[4] dede, aerbeyde hi met subtilen medicinen, om
[5] dat hi beuant noch teikenen des leuens inden
[6] lichaem.

[7] D Ese verbolghen zee werp corts daer nae dit lichaem
[8] met die kist op aen die zeecant der Ephesen voer aen
[9] eens meesters in medicinen huijs, die gheheten was Cerimonis.
[10] Dese meester opten seluen dach was hi ghaen spaceren wan-
[11] delen opt meer van die zee, ende sach dese kiste van die
[12] vloet gheworpen op tlant. Hi seide tot sinen knechten: Neemt
[13] dese kiste, ende brenctse met groter naersticheit int dorp.
[14] Also deden si. Doe die meester die kiste op dede, soe sach
[15] hi daer in legghen een seer schoon ionc wijf, vercyert als
[16] een coninginne, recht of si doot ware gheweest[1)]. Hem
[17] verwonderde, ende seide tot haer: O goede scone maghet,
[18] waer om sidi aldus after ghelaeten? Hi sach dat ghelt onder
[19] haer hoeft legghen, ende daer een brief bi. Hij seide tot
[20] sinen discipulen: Laet ons besien ende leesen wat inden briet
[21] ghescreuen staet. Als hi den brief op ghedaen hadde, soe las
[22] hy den tytel, die aldus seide: Soe wye dat dese kiste vint,
[23] die sal dese somme gouts half hebben, ende die ander helft
[24] salmen legghen aen die wtuaert ende eerlike begrauinghe,
[25] want dit lichaem heeft veel tranen ende bitteren rouwe ghe-
[26] laten sijn ouders, vrienden ende maghen. Daer om soe begheer
[27] ic, dat men doen sal nae wtwijsinghe des briefs ende also
[28] desen groten rouwe eyscht. Ende waer dat ghi anders dedet
[29] dan desen groten rouwe eyscht, soe bid ic god, dat nyemant
[30] v en begraeue, als gi den vtersten dach besloten hebt, dat

* 8 *op* niet in de Gesten.
17 *maghet of vrou*
19 *hooft of voeten ende*
20 *wat daer inden*
28 *ware dat sake dat*

1) Slechte vertaling van de Gesta: *et speciosam valde*, *et quasi mortuam iacentem.*

*
[1] is als ghi ghestoruen sijt. Doe die meester dese brieuen gelesen
[2] hadde, soe seide hi tot sijnen knechten: Laet ons desen
[3] lichaem alsulcken wtuaert doen, als den rouwe eysschet, want
[4] ick swere ende loeue bi den hoepe mijns leuens, dat ick in
[5] deser doots wtuaert[1)] mer drouicheyts pleghen sal dan den
[6] rouwe eysschet. Ter stont soe gheboet hi, datmen reescap
[7] maeken soude om dat lichaem te pulueriseren ende te barnen,
[8] dat was doe die manier. Mer ter wijlen dat men dat vier
[9] boete, ende reescap maecte, so quam daer een ionghelinck
[10] discipel des meesters, die out was van subtile wijsheit[2)]. Dese
[11] sach dat lichaem daer alsoe bereyt staen om ghebrant te
[12] worden, ende sijn meister sach op hem, ende seide: Weest
[13] welcoeme, want dese tijt heeft v verwacht[3)]. Nemet dese
[14] cristallen ampulle met salue, ende al dat tot dese begrauinghe
[15] behoeren sal dat doet. Die iongelinck quam totten lichaem,
[16] hi toech die cleeder boeuen van die borst, hi smeerdese
[17] met salue. Hij betastede alle haer leden, ende doe hi met
[18] sijn hant aen haer herte quam, soe voelde hi leuen. Die
[19] ionghelinck verscrickede, hi taste haeren pols, hi leyde sijn
[20] noes aen haer nose ruykende ende lippen mont aen mont,
[21] besoekende of hi enich leuen meer in haer vernaeme. Hi
[22] bekende, dat die doot ende dat leuen teghen malcander
[23] streden; elck woudet winnen. Hi seide totten knechten:
[24] Brenghet hier fackelen ende vierpannen, aen vier hoecken
[25] soetelic getempeert[4)], op dat haer bloet, dat beuroren is,
[26] weder mach ontdoyen. Als dit die ionghelinc beuoelt ende

* 4 *loef v*
5 *dodes*
9 *ende daer toe*
13 *dese in cristaan ampul*
21 *meer an haer*
24 *ende* niet in de Gesten
26 *ionghelinck gheuonden beuoelt*

1) Gesta: *in hoc funere.*
2) Gesta: *discipulus medici adolescens*, *et quantum ad ingenium pertinet senex.*
3) Gesta: *haec enim hora expectauit te.* Bij Riese: *hac enim hora te expectaui.*
4) Zonderlinge vertaling van Gesta: *Supponite faculas per quatuor angulos lente et temperate.* Riese gist dat voor *lente* 'lecti' moet gelezen worden. [*et temperate* alleen in de Gesta.]

*
[1] ghesien hadde, soe seyde hi tot sijn meester: Dese vrouwe,
[2] die gi segt dat doot is, si leeft, ende om dat ghi mi te bet
[3] loeuen moget, ic sal v dat opelic tonen. Hi nam dat lichaem,
[4] ende leydet int bedde; hi warmde olye, ende smeerde haer
[5] borst daer mede met boemwolle, die hij daer op leyde, alsoe
[6] dat haer bloet, dat binnen was gheronnen van pijn ende
[7] coude, weder allenken gesmolten ende ontdoyt wort, ende
[8] inden leden weder ouer al liep. Die aderen worden open
[9] ghedaen, sij dede haer oghen op, ende ontfinc moet des
[10] leuens, ende seyde totten discipel, die daer aldus bij haer
[11] was, wreef ende salfde: Wye bistu? Siet wel toe dat ghi mi
[12] niet anders aen en tast, dan v gheoerloft is, want yck ben
[13] een conincx dochter, ende een conincx wijf. Als die ionge-
[14] linck dit hoerde, soe was hi wter maeten seer blijde, ende
[15] ghinck tot sijn meester, ende seide: Siet meester, dese vrouwe,
[16] eens conincx dochter, die leeft. Die meester prees ende loefde
[17] die grote conste ende cure sijns discipels, ende verwonderde
[18] van sijn wijsheit, ende seijde tot hem: Hoert, ick en wil
[19] niet ondanckbaer weesen van dye naersticheit uwes leringhes
[20] ende constes. Neemt loen, want dese vrouwe heeft veel ghifts
[21] met haer ghebrocht. Ende die meester gheboot, datmen haer
[22] met costelicke cleederen soude cleeden, ende met die alder
[23] beste spijse voeden. Daer nae als hi waerachtelic verstont ende
[24] bekende, dat sij was van coninclike gheslachte gheboren, soe
[25] hielt hijse, ende bewaerdese, ghelijck oft sijn eyghen dochter
[26] ware gheweest. Sij bat hem datse nyemant handelen[1)] en
[27] moeste. Hi ordineerde haer te weesen metten maechden in
[28] Appollijn des afgoddinnes tempel[2)], op dat sij onghequest
[29] soude moeghen bewaert worden.

* 3 *moghet ghelouen ick sal v opelick*
7 *weder lencken luttel ghesmouten*
14 *wter maeten* niet in de Gesten
19 *ondanckbaer sijn*

1) Gesta: *et rogabatur ab ea cum lacrimis ne ab aliquo tangeretur.*
2) Gesta: *inter sacerdotes Dianae templi eam cum feminis misit.* Wellicht is dit *misit* bij het herstellen dezer plaats in Riese's uitgave niet onbelangrijk.

*

[1] Hoe Appollonius weder omme quam tot Thar-
[2] sien, daer hi vanden prince Stranguilio minlick
[3] ontfanghen wort. Ende hoe hi sijn dochter beual
[4] den prince Stranguilio ende Dyonisiadès sijnder
[5] huysvrouwen, ende hi woude van daer reysen
[6] doer menich lant als een groot coepman.

[7] Dle wijle dat dit aldus gheschiede, soe reysde Appol-
[8] lonius in die zee, ende quam met sijn scepen tot Thar-
[9] sien. Hij ghinck wten scepe nae Stranguilionis huse ende
[10] Dyonisiades houe. Hi wort daer lieflick ontfanghen, ende hi
[11] vertelde hem aldaer die wederspoet, voerspoet ende auenture,
[12] die hem gheboert was, sint dat hi lest van daer scheyde,
[13] ende hoe dat sijn vrouwe gestoruen was inder zee, maer dat
[14] hi van haer ghehouden hadde een ionghe dochter, daer hi
[15] seer blide om was. Ende daer om, want ick mijn betrouwen
[16] ghehelick in v heb, soe wil ic v segghen, wat mijn meyninge
[17] is. Ick en wil niet reysen om te ontfanghen dat conincrijck
[18] van Anthiochien, dat na mij ghehouden wort. Ende ic en wil
[19] niet weder om tot mijn swagher, mijn wijfs vader den coninck,
[20] wyes dochter dat ic in die zee verloren heb. Maer ick wil
[21] reysen ouer al, recht of ick een groot coepman ware. Daer
[22] om soe beueel ick v mijn dochter op te voeden met v dochter
[23] Philomasia, ende ick bidde v dat ghi mijn dochter haeren
[24] naem gheeft ter eren van de stadt Tharsia, ende ic sal v laten
[25] mijns dochters minne of voetster, diese bewaren sal. Als
[26] Appollonius dit aldus geseit hadde, soe leuerde hi hem sijn
[27] ionghe dochter met groten scat gout, siluer, ende costelike
[28] cleeder. Ende hi swoer dat hi sinen baert niet en soude
[29] laeten sceeren[1] ter tijt toe, dat hi sijn dochter gehilict hadde.

* 7 *dat dit ghesciet is*
8 *vast in die*
8 *scepen an die stat van*
25 *of* niet in de Gesten

1) Hier volgen in de Gesten de woorden: *haer of naghelen corten.* Ze hadden ook in het Volksboek moeten staan. Ze staan daar later in dit hoofdstuk wel, als de min dien eed aan Tharsia mededeelt.

*

[1] Si verwonderden alle gader, die dit hoerden, dat Appollonius
[2] alsoe swaren eet swoer, ende si loefden hem, dat si sijn
[3] dochter met grooter naersticheyt op souden voeden. Appol-
[4] lonius ghinck te scepe, ende seylde in verde vreemde coninc-
[5] rijcken. Daer en binnen als Tharsia vijf iaer out was, soe
[6] wort si ter scolen gheset om te leeren vrye consten met
[7] Philomasia, Stranguilionis dochter, die seer van eender oude
[8] waren. Doe Tharsia .xiiij. iaren out was, ende quam wter
[9] scolen, soe vant sij haer voetster ende mynne Ligosidem, die
[10] haesteliken sieck gheworden was. Si ghinc bi haer sitten,
[11] ende vraechde die sake haerre siecte. Die minne antwoerde
[12] ende seide tot Tharsia: Luistert ende hoert nauwe toe, goede
[13] dochter, wat ic v seggen sal, ende onthout dat wel in v herte.
[14] Wye meenstu dat dijn vader, moeder of lantscap is? Si ant-
[15] woerde: Dit is mijn lantscap, daer ic gheboren ben, die stadt
[16] van Tharsien, daer ic minen naem van voere. Stranguilio is
[17] mijn vader, ende Dyonisiades mijn moeder. Die voetster
[18] versuchte, ende seide: Hoer dochter, ende leert van my nv,
[19] waen ghi gheboren sijt, ende van wat gheslachten ghi gheboeren
[20] sijt, op dat ghi na mijnre doot weten moecht, wat gi doen
[21] selt. Ghi hebt eenen vader, gheheten Appollonius, een prince
[22] van Thyro. V moeder hiet Lucina, Altistratus des conincx
[23] dochter. Als v dese ter werelt baerde in die zee, soe starf si
[24] van v, ende v vader Appollonius leydese in een starcke kiste,
[25] vercyert als een coningynne toe behoerde, met vele scats ende
[26] costelicheits, ende settese in die zee om te lande te comen,
[27] daert god gaue. Daer na quam v vader met sijn sceepen aen
[28] dese stat, ende hi heeft v met mi beuoelen desen heer Stran-
[29] guilio ende Dyonisiades sijn wyf te bewaren. Appollonius v
[30] vader swoer doe ter tijt, dat hi sinen baert nyet en soude
[31] laten sceren, haer noch naeghelen corten, ter tijt toe dat hi
[32] v wt ghehijlict hadde. Daer om soe vermaene ick v: Ist dat
[33] v Stranguilio of sijn wijf eneghe moyenisse of last doen, soe

* 2 *beloefden*
9 *voetster minne*
19 *ghecomen*
21 *vader die hiet*
24 *Appollonius die lietse in*
26 *costelicheits in die see setten om te*
27 *god dat gaef*
27 *na so*
27 *scepen ende v*
30 *vader die*
32 *Ist dat v dese*

*
[1] loept op die plaetse, daer suldi vinden staen een beelt van v
[2] vader, grijpt dat in v armen, ende roept met luder stemmen:
[3] Ic ben des heren dochter, daer dit beelt nae gemaect is.
[4] Soe sullen die burghers ghedachtich wesen dat goet, dat v
[5] vader hem ghedaen heeft, ende wrekent aen die ghene, die
[6] v misdoen. Tharsia seyde: O goede minne, god wilt v loenen,
[7] dat ghi mi dit te kennen ghegheuen hebt, want haddi mi dit
[8] niet gheseit, dat kenne god, soe en soude ic niet gheweeten
[9] hebben, van waen dat ic gheweest hadde, of wye mijn ouders
[10] gheweest waren. Ende die wijle dat sij aldus te samen spraken,
[11] soe gaf die minne haren gheest. Tharsia dede haer voetsters
[12] lichaem eerliken begrauen, ende bescreydese, rouwe draghende
[13] een iaer lanck. Daer nae toech sij weder haer costelicke cleder
[14] aen. Sij ghinck ter scoelen, ende leerde in die seuen vrije
[15] consten. Ende als si wter scolen quam, soe visiteerde sij haers
[16] minnen graf met een ampulle wijns, so riep si haer ouders.
[17] Het geboerde op een tijt, dat Dyonisiades met haer dochter
[18] ende met Tharsia ouer die marct ghinck. Ende als dese
[19] burghers sagen die schoenheit ende vercyerheit van Tharsia,
[20] soe seiden si: Salich is die vader, die alsulcken dochter heeft.
[21] Mer Philomasia die schijnet seer leelick te sijn ouermits Thar-
[22] sien haer schoenheit.

[23] Hoe Dyonisiades Thyrus Appollonius dochter, [24] gheheten Tharsia, beual te doden seer strenghe- [25] lick van eenen lantman.

[26] **A**Ls dit Dyonisiades hoerde, dat haer dochter achter deel
[27] hadde om Tharsien wille, dat si alsoe seer ghepresen
[28] wort, soe wort si ontsteken met haeticheit, ende alleen sit-
[29] tende docht si aldus: Appollonius haer vader en sach nye
[30] weder nae haer omme noch brief gescreuen. Het sijn .xiiij.
[31] iaren gheleden dat hi van hier toech. Hier om vermoede ic,
[32] dat hi langhe doot is ende haer voetster is oeck ghestoruen.

* 5 *ouer den ghenen*
9 *hebben waen ick*
13 *na so*
16 *daer haer*
21 *mer die ander* ('haer' niet in Volksboek)
32 *ende haer minne is*

*
[1] Ic en heb niemant, die ic sorghe dat voer haer yet sal doen.
[2] Daer om soe wil icse doen doden, ende met haer costelijcke
[3] clederen sal ick mijn dochter cleden ende vercyeren. Ende
[4] die wijle dat si dit dochte, soe quam een lantman wten
[5] dorpe tot haer, die Theophilus hyet. Die riep si tot haer,
[6] ende seide: Wildi van mi groot loen ontfaen, soe slaet
[7] Tharsia doot. Die lantman vraechde Dyonisiades, waer om
[8] dat si die onnosele ende schone maecht, die niemans goet
[9] en begeert, noch niemant ongelijc en doet, also ghedoot wilt
[10] hebben. Dyonisiades antwoerde: Om dat si niet en doech;
[11] daer om en seldi mi niet weygheren te doen dat ic hebben
[12] wil. Ende ist dat ghi des niet en volbrenget, het sal v quaet
[13] coep sijn. Die lantman seide: Ja vrouwe, seght mi hoe ic
[14] dat soude moghen wel bi brenghen te doen. Die vrouwe
[15] antwoerde: Si heeft een ghewoente, alsoe gheringhe als si
[16] wter scolen coemt, dat si niet en eet, sij en heeft eerst
[17] gheuisiteert haer voetsters graf. Daer seldise wachten, ende
[18] grijptse biden hare, ende steectse doot met v dagghe, ende
[19] werpt haer lichaem in die zee. Ende ghi sult vryheit ende
[20] quijtsceldinge daer of van mi ontfanghen met groot loen.
[21] Dese lantman nam sijn dagghe; beuende ende screyende
[22] ghinc hi totten graue, ende seide: Wee mij, dat ick niet
[23] vry worden en mach dan doer stortinghe des onnosel maghets
[24] bloets. Tharsia comende wter scolen die ghinc met haer
[25] wijnpullen opt graf, alsoe si ghewoenlic was. Dese lantman
[26] greepse hastelic biden haere, ende werpse onder die voet.
[27] Ende want hi haer doden woude, so seide Tharsia tot hem:
[28] O Theophile, wat heb ic teghen v of tegen yemant misdaen,
[29] daer om dat ghi mi doden wilt? Hi antwoerde: Du en hebste
[30] niet misdaen, mer dijn vader, die di met grote costelicke
[31] cyerheit hyer gelaten heeft. Tharsia seide: Ic bid v, moet ic
[32] ymmer steruen, dat ghi mi tijt gheuen wilt god te tuighen
[33] ende te bidden. Theophilus seide: Bidt ende tuycht, want
[34] god is mijn oec een tuych, dat ic v moet doden by bedwanghe.

* 6 ‘ende seide’ niet in Volksboek
7 *vraechde wat heeft die onnosel goede schoene maghet ghedaen dat ghise ghedoot wilt hebben*

*

[1] Hoe Tharsia verlost wort vander doot doer
[2] auentuere van zeerouers, die haer doot ver-
[3] saghen, daer sij voeren aenden ouer vander zee.

[4] Dle wijl dat si op haer knien lach in haer gebet, soe
[5] quam daer een roefscip voer bi varen, ende saghen
[6] dese ionge maecht onder den last ende mes des doots staen,
[7] ende den lant karel ghewapent metter daggen om haer te
[8] doden. Sij riepen: Laet staen, wreede katijf! want dat is onsen
[9] roef, niet v offerhande. Als Theophilus dit hoerde, soe liep
[10] hi sculen na dat graf bider zee cant. Dye zeerouers namen
[11] die maecht, ende seylden wech. Theophilus quam totter vrou-
[12] wen, ende seyde: Ic heb ghedaen, alsoe ghi mi gheheten
[13] hebt, daer om soe rade ic v: laet ons rouwighe cleder aen
[14] trecken, ende screyen valsche tranen in tegenwoerdicheyt
[15] vanden poerters, ende segghen dat Tharsia haestelic van
[16] groter ziecten ghestoruen is. Als Stranguilio dit hoerde[1)], soe
[17] was hi seer qualick te vreden, ende beefde van anxt, ende
[18] seyde: Gheeft dan my oec een rouwich cleet aen, op dat
[19] ic screyen mach, want ick onnoselicken in dese sonde ghe-
[20] stricket ben. O mi! sprack hi, wat sal ic nv moghen segghen
[21] of doen? Want die vader van deser maghet heeft onse stat
[22] verlost van perijkel des doots; om dese stats wille is hi in
[23] die zee bedoruen, ende hi heeft sijn goet verloren, ende oec
[24] veel armoeden heeft hi gheleden, ende nv is hem sijn doecht
[25] met quaet gheloent. Sijn dochter, die hi ons beuolen hadde
[26] op te voeden, die heeft een wrede beest verslint. Ic mach
[27] nv wel mijn oghen wt screyen ouer dat goede schone ende
[28] onnosel maechdekijn. Och, ic ben nv ghebonden met die
[29] alre quaetste ende venynste serpent. Ende hi sloech sijn oghen
[30] inden hemel, ende seide: O god almachtich, ghi weet dat
[31] ic onsculdich ben vanden bloede van Tharsia. Eysschet dat
[32] bloet van Dyonisiades, mijnre wreeder vrouwen. Doe sach hi

* 11 totten
16 *verhoerde*
27 *schoene edel onnosel*

1) Hier is een groot verschil in het verhaal in de Gesta en in de Historia. Daarop is boven, bl. 85, reeds gewezen.

*
[1] op sijn wijf, ende seide: Seght, ghi wreede beeste, viant gods,
[2] ende scuymsel der menschen, hoe hebstu des conincx dochter
[3] vermoert? Sij toech met haer dochter swarte rouwighe clederen
[4] aen, ende dat moeste oec doen haer man, ende stortede
[5] valsche tranen voer dye burgheren, ende seide: O alre liefste
[6] burghers, weet dat wij screyen ende tot v ropen, dat ghi oec
[7] rouwich wesen sult, om dattet licht onser oghen Tharsia,
[8] Appollonius des princen van Thyro dochter, haestelic ghe-
[9] storuen is, ende heeft ons groten druc ende hert seer ghelaten,
[10] die wij waerdelic hebben doen begrauen[1)]. Als dit die bur-
[11] ghers hoerden, soe waenden sij waers, ende ordineerden ter
[12] eeren ende verdiensten haers vaders een schone metalen graf,
[13] daer si op deden eenen tytel setten, aldus ghescreuen: Dit
[14] graf is ghemaect ter eeren der schoender edelre maecht Thar-
[15] sia, des princen dochter Appollonius van Thyro, ouermits
[16] verdiensten ende goet, dat hi der stadt ende burgeren van
[17] Tharsien bewesen heeft.

[18] Hoe Tharsia vanden rouers vercoft wort enen [19] roffiaen, diese brocht in sijn ghemeen huys om [20] loen daer af te winnen.

[21] **D**Ie wijle dat dit gheschiede, soe quamen dye rouers seylen,
[22] die Tharsia ghenomen hadden, ende quamen aen die
[23] hauene vander stat van Mithelen. Ende onder ander goeden,
[24] die sij gheroeft hadden, soe worde Tharsia oeck gheset te cope.
[25] Dit vernam een roffiaen, een stoefhouwer, die hem met lichte
[26] vrouwen gheneerde, ende hi begheerdese te copen. Maer want
[27] Athanagoras, die prince vander stat, sach dat sij seer schone
[28] was, edel ende wijs, soe woude hise copen, ende boet om
[29] haer te crighen tien pont. Die roffiaen seide: Ick sal v daer
[30] .xx. pont om gheuen, ende sij verhoechdent teghen malcander

* 1 *segt mi*
5 *poorters*
9 *hert rou*
10 *waerlick*
14 *graft ende graue*
29 en later: Na *pont* steeds *groot* in de Gesten
30 *ende iaechdent teghen malkander op altijt*
1) Gesta: *quam digne sepeliri fecimus.*

*
[1] altijt tien meer, tot dat si tot hondert pont quamen. Doe seide
[2] die roffiaen stoefhouder: Is hier yemant meer, die daer gainck
[3] in heeft, ic sal daer noch tien pont meer om gheuen. Atha-
[4] nagoras seide: Ic sie wel, woude icse copen, soe soude ic
[5] veel goets daer om moeten vercopen. Het is best dat icse
[6] hem laet copen, want als hij se ghecoft heeft, so sal ick wel
[7] die eerste worden, die tot haer sal coemen, ende crighen haer
[8] maechdom, ende dan ist alleens, of ic se self ghecoft hadde.
[9] Wat leyt mi daer aen? Die roffiaen coftse, ende betaeldese,
[10] ende brochtse in sijn gemeen huijs in sijn sale, daer hi enen
[11] gouden priaep hadde, dat is heymelicdom, dat die vrouwen
[12] int gemeen aenbeden, costelic verciert, ende hij seide tot haer:
[13] O deernken, aenbedet dit! Die edel ioncfrouwe antwoerde:
[14] Nimmermeer en sal ic dat aenbeden. Ende si vraechde hem:
[15] O here, seght mi[1], of ghi oec een lapsateen sijt? Die roffiaen
[16] antwoerde: Waer om vraecht ghi mi dat? Sij antwoerde weeder:
[17] Om dat die lapsatenen, die vanden lande sijn, aenbeden desen
[18] afgod. Doe seide hi tot haer: Ongeuallich arm deernkijn,
[19] weetstu niet datstu ghecomen biste in eens ghirighen roffiaens
[20] huys? Ende dye besocht ende wijs sijn, die voeghen hem
[21] naeden gewoenten vanden lande, daer sij coemen. Daer om
[22] soe doet oec alsoe, anbedet den afgod van desen huse.
[23] Tharsia viel op haer knyen voer sijn voeten, ende seide:
[24] O Leno (dat was sijn eyghen naem, dat[2] alsoe veel te segghen
[25] is in romeyns als roffiaen in duytsch, als die vanden loen
[26] ende gewin leeft, dat die lichte deernen of vrouwen verdienen
[27] met haren lichaem). Die edel suuerlicke ioncfrouwe Appollo-
[28] nius dochter sprac tot den roffiaen: O Leno, ontfermt v mijnre

* 4 Volksboek: ic de copen; Gesten: ic *dese een*
5 *veel ander daer om*
9 *daer meer an*
10 *huys sijn sael*
13 *dit Si antworde*
24 *soe*
26 'ende gewin' niet in de Gesten
26 *lichte wiuen winnen*, *lieuer mit die vuysten daer si op sitten dan mit spinnen. Ontfermet*

1) Gesta: *Et ait: domine, nunquid lapsatenus es tu? Leno ait: Quare? Et illa: quia lapsateni colunt priapum.* (Bij Riese: *Lampsacenus.*)
2) Deze verklaring, bij Leno gevoegd, natuurlijk niet in de Gesta.

*
[1] maechdelicke reynicheit. Ende en wilt mijn suuer edele lichaem
[2] niet setten als een hoere om gelt daer mede te winnen.
[3] Hi antwoerde: Weet ghij niet datmen den roffiaen[1)] of den
[4] croeden buedelen met screyen of bidden niet versmeken en
[5] mach? Ende hij riep ter stont den scaffer ouer die dernen
[6] of lichte vrouwen, ende seide tot hem: Maect dese deerne
[7] verceyrlic ende costelic toe, ende laet haren tytel aldus
[8] scriuen: Soe wye dat Tharsia eerst bekennen wil ende haer
[9] maechdom hebben, die moet geuen een half pont gouts,
[10] die ander daer nae .x. ducaten, ende een yghelic daer nae
[11] een schellinghe groot. Die scaffer dede alsoe hem die roffiaen
[12] hiet. Drie daghen daer nae soe ghinc die roffiaen voer
[13] metten trompers, ende leyde Tharsia totten ghemeen huys
[14] opelijc, om datse alle man sien soude ende begheren daer
[15] toe te comen ende hem profitelic sijn. Als dit sach die
[16] prince vander stat Athanagoras, soe nam hij een spaense
[17] cappe op sijn hooft, ende ginc bedect in haer cellekijn,
[18] daer si gheset was om neringhe te doen. Doe Tharsia hem
[19] sach, soe seide si tot hem: Lieue here, wilt mijns ontfermen
[20] om gods wille, ende ic beswere ende vermane v van gods
[21] weghen, dat ghi mijn reynicheit niet en quest noch niet
[22] en misdoet. Wederstaet die quade begheerte uwes sinne-
[23] licheits met die reden, ende ick bidde v, dat ghi hoeren
[24] wilt mijn ongeual ende die quade auenture, ende die oer-
[25] spronc daer van mercken. Hi hoerde, ende sij vertelde.
[26] Ende als hi haer ongheual ende snoede auenture ende haer
[27] edele wijsheit gehoert hadde, soe was hi bescaemt ende wort
[28] ontsteken met medeliden, ende hij seide tot haer: Ic heb
[29] oec een dochter uwes ghelyc, ic sorghe dat haer oec des
[30] gelijck mochte gheboeren, want nyemant en weet waer hi
[31] toe comen mach. Ende dit segghende, soe gaf hi haer meer
[32] dan op haren maechdom gheset was, ende hi beual haer int

* 5 *ouer die meissens of*
6 *dese meit of deerne*
19 *sach doe*
30 *waer toe dat hi*
32 *machdom te verliesen gheset*

1) Gesta: *apud lenonem et tortorem nec preces nec lacrimae ualent.* In de Gesten: *croden bodelen.*

*
[1] scheiden, dat sij alsoe doen soude met een yeghelicken, dye
[2] tot haer quamen, als sij met hem ghedaen hadde, ende sy
[3] en soude geen noot hebben, maer si soude haren maechdom
[4] wel behouden. Tharsia veel tranen stortende seide hem: Ick
[5] dancke v goedertierenheit, ende bid v dat ghi niemant segghen
[6] en wilt, wat ghi van mi ghehoert hebt. Athanagoras beloefde
[7] haer, dat hijt niemant vertellen en soude, ten waer alleen
[8] sijne dochter, wanneer dat si tot sulker outheit gecomen
[9] waer, ende hi scheide al screyende van daer. Ter stont was
[10] daer een ander bereyt, ende wachte sijn wtcoemste. Die
[11] vraechde hem: Hoe behaecht si v? Hi seyde: Sij en mach
[12] niet soeter noch edelre sijn noch genoechliker sijn. Dese
[13] ionghelinck ghinck in tot haer. Si sloet dye doere toe, als
[14] dat ghewoenlick is, want daer nyet meer dan een teffens in
[15] en ghaet. Dye ionghelinck vraechde haer: Hoe veel heeft v
[16] die prince ghegheuen? Sij antwoerde: Veertich ducaten. Hi
[17] seide: Tfi, scaemde hem die prince niet soe luttel te gheuen?
[18] Ick sal v gheuen - hout op v hant! - die helft meer. Athana-
[19] goras die prince luysterde om te horen, hoe dat die iongelync
[20] met haer vaeren soude. Ende doe hi hoerde, dat hi soe
[21] mildelic haer meer gaf, dan hi ghedaen hadde, so seide hi
[22] in hem seluen: Hoe ghi meer gheeft, hoe si meer screien sal[1)].
[23] Tharsia, Appollonius dochter, die ontfinc dat ghelt vanden
[24] ionghelinc, ende viel voer sijn voeten, vertellende haer onghe-
[25] ual ende quade auenture, ende wye dat si was. Die ionghe-
[26] linc, Aposiatus geheten, als hi haer ghehoert hadde, soe
[27] sprac hi tot haer: Staet op, waerdighe edele maecht! Wij sijn
[28] alle gader menschen gheset onder dat rat van auenturen,
[29] ende niemant en weet, wat auenture hem geboeren mach, of
[30] waer toe dat hi comen mach. Hij troestese, ende nam oerlof,
[31] ende ghinck wt. Athanagoras die prince stont voer die doere,

* 19 *dat dese*
22 *seluen eer ghi meer gheeft eer si*
23 'Appollonius dochter' niet in de Gesten
24 Volksboek: 'vertellende si haer'; Gesten: *vertellende hem haer*
31 'prince' niet in de Gesten

1) Gesta: *Quanto plus dabis tanto plus plorabit.* (Bij Riese: '*plus dabis, plus plorabis*'.)

*
[1] ende wachte dat die ionghelinck wt comen soude. Dese ionghe-
[2] linck Aposiatus, wt die camer comende, quam oec also
[3] screyende. Als Athanagoras dit sach, soe lachte hij. Doe seide
[4] Aposiatus tot hem: Ghi[1)] sijt een groot heere, die niemant
[5] en hebt dan mi uwe tranen te storten. Recht of hi segghen
[6] woude: Nyemant en is condt, waer om dat wy screyen dan
[7] v ende mi. Ende sy besworen malcanderen, dat si dese woer-
[8] den wat hem tween gheschiet waer, nyemant seggen of te
[9] kennen gheuen en souden, ende si wachteden die coemste
[10] vanden anderen, ende si saghen datse alte samen al screyende
[11] wt quamen. Daer na, doe die tijt ende haar neringe ouer
[12] was, soe quam Leno die roffiaen. Sij offerde hem dat gelt,
[13] ende seide: Hout, hier is dat loen van minen maechdom.
[14] Leno antwoerde haer, ende seide: Siet dat ghi alle daghe
[15] aldus veel ghelts wint, als ghi nv hebt gedaen. Des anderen
[16] daghes verstont Leno, dat si noch maecht was. Doen wort
[17] hi toernich, ende hi riep sinen scaffer, ende seide: Gaet ghi,
[18] ende neemse met v in die camer, ende ontmaghetse. Die scaffer
[19] leydese met hem op sijn camere, ende vraechde haer aldus:
[20] Segt mi, of ghi noch maget sijt. Si antwoerde: Ja ick, al soe
[21] langhe als god wil, ben ic noch maghet. Hi seide: Waer of
[22] ende hoe hebstu noch alle dit ghelt gewonnen? Sij antwoerde:
[23] Met screyen ende tranen wtstortende hebbe ick mijn snoede
[24] auenture vertelt, ende den mannen ghebeden, dat sij barmher-
[25] ticheyt hebben souden, god vresen, ende minen maechdom niet
[26] quetsen. Ende si viel oeck doe voer sijn voeten, ende seide:
[27] Lieue here, ic bid v oec dat ghi barmhertich wilt weesen
[28] mi aerme gheuanghen, eens conincx dochter, ende en wilt
[29] mine reynicheit nyet quetsen. Die scaffer antwoerde: Leno
[30] die is seer ghirich; ghi en sult gheen maghet moghen bliuen.
[31] Sij antwoerde: Ist hem slechs om gelt te doen, soe weet ick

* 1 *dese ionghelinck die quam oeck al screyende wt. Mer Athanagoras die lachtede. Doe seide*

11 *tijt ende ver des nering*
21 *Waer of hoe hebstu dan alle*
28 *mi een gheuanghen conincx dochter*

1) Gesta: *Magnus homo es, non habes cui lacrimas propines nisi mihi.* De verklaring (?) is van den vertaler.

*
[1] goeden raet, want ick ben seer hoech gheleert in die vrye
[2] consten, ende in alle manieren van musyke kan ic ghenoecht
[3] maken ende spelen. Daer om soe brenget mi op dye plaetse
[4] op die marct, daer suldi moghen sien ende hoeren mijn konste.
[5] Ick hoepe aen gode, dien die oncuysheijt mishaeghelick is,
[6] dat hi mi alsulcke gracien gheuen sal, dat ick den volcke
[7] alsoe behaechliken sal sijn met mijn spel ende in te solueren
[8] alle die questien, die sij my sullen moghen vraghen, dat ic
[9] alsoe meer ghelts wynnen sal, dan of ick bleef sitten yn dat
[10] ghemeen huys. Doe die scaffer dit verstont, soe seide hij: Het
[11] behaecht mi wel. Hy dede een ordoys[1)] maeken op die plaetse,
[12] daer alle dat volck quam om dese maghet te besien. Sij
[13] begonste daer een schoone relacie te doen voer den volcke,
[14] ende hiet datmen haer questien op doen ende vraghen soude,
[15] si woudese alte samen solueren ende ontbinden, ende also
[16] geschiedet. Ende met aldusdanighe maniere soe wan sij veel
[17] gelts vanden volcke. Athanagoras bewaerdese alsoe wel
[18] dat si reyne maecht bleef, want hij beualse den scaffer te
[19] bewaren, oft sijn eygen dochter ware, ende gaf hem veel
[20] ghiften daer van.

[21] Hoe Appollonius nae .xiiij. iaren quam weder
[22] omme te Tharsien vernemen na sijn enige dochter.

[23] **D**le wijle dat dit aldus gheschiede, so quam Appollonius
[24] nae die viertien iaren weder te Tharsien in Stranguilio
[25] ende Dyonisiades huys. Als hem Stranguilio sach, soe liep hi
[26] haestelic als een verwoet man tot sijnen wijue Dyonisiades,
[27] ende seide: Du hebste geseit, dat Appollonius doot is, ende
[28] siet, nv comt hi hier om te eysschen sijn dochter. Wat sullen
[29] wij nv moghen segghen? Si antwoerde: Wij sullen rouwighe
[30] cleder aen doen, ende screyen, ende seggen, dat sin dochter
[31] ghestoruen is den natuerlicken doot. Die wijl dat sy dit seiden,
[32] soe quam Appollonius daer in gaen. Als hij sach, dat sij

* 9 *also veel meer*
11 *dede reetschap een terdous maken*
17 *Athanagoras die*
29 *rouwe cleder*
31 *dit segghen ende doen*
1) In de *Historia* wordt van *scamna* gesproken.

*
[1] rouwich waren ende screyden, soe vraechde hi: Waer om soe
[2] screydi, nv ic ghecomen ben? Ic sorghe, dat dit v tranen
[3] niet en sijn, maer die mine. Dyonisiades antwoerde: Och neent,
[4] maer ick woude, dat v een ander die boetscap ghebrocht hadde
[5] dan ic, want v dochter is haestelicken ghestoruen. Als Appol-
[6] lonius dit hoerde, soe[1)] wort hem alle sijn lijf riende ende stont
[7] langhe sonder spreken. Daer na so ontfinc hi moet, ende sach
[8] op die vrouwe, ende seyde: O wijf, ist dat mijn dochter ghe-
[9] storuen is, alsoe ghi seght, sijn dan oeck met haer ghestoruen,
[10] verderft, ende verloren dat gelt ende haer costelike clederen?
[11] Si antwoerde: Daer isser noch sommige, ende sommige sijn
[12] wech. Ende om dat Stranguilio ende Dyonisiades sagen ende
[13] mercten, dat Appollonius twijfelde, soe seiden si: Lieue heere,
[14] het is ons seer leet. Wij hadden ghehoept, dat wij v uwe
[15] dochter ghesont leueren souden, maer si starf haestelick,
[16] geloeft ons. Ende om dat ghi niet meynen en sult, dat wij
[17] lieghen, daer sin tuyghen genoech of. Want onse borgers,
[18] ghedachtich wesende die doecht, die ghi hem ghedaen hebt,
[19] soe hebben sij een costelic graf van ghegoten metael laten
[20] maken, dat ghi moecht coemen besien. Appollonius seide tot
[21] sinen knechten: Hout dit (dat hi ghebrocht hadde om te
[22] scencken, of dat van sijn dochter ghebleuen was) ende
[23] draechtet scepewerts. Ic sal ghaen tot mijn dochters graf.
[24] Hi las den tytel, die daer op ghescreuen stont. Hem verwon-
[25] derde, ende twifelde dat si niet doot en was. Want al las hij
[26] den tytel, dat syn dochter daer begrauen lach, nochtan en
[27] screyde hi niet. Daer om vermaledide hi sijn oghen, ende seijde:
[28] O mijn wrede vleischelike oghen, hoe moechdi aenscouwen dat
[29] graf dijnre dochter sonder tranen te storten, ende haer met
[30] beclaghende woerden te bescreyen? Want ic anders gheen troest
[31] noch toeuerlaet en hebbe dan op mijn enighe dochter, ende
[32] si nv ghestoruen is. Ic sorge dat ict sonder twifel becoepen sal.

* 15 *gheleuert souden hebben*
16 *Ende op dat*
26 *den titel hoe*
28 'vleischelike' niet in de Gesten
29 Van 'ende haer' tot 'ic sorge' niet in de Gesten

1) Gesta: *Appollonio haec audiente totum corpus eius contremuit diuque defixus stetit.* Ook in de Gesten staat *ryende.*

*

[1] Hoe Appollonius verstaen hadde van Stran-
[2] guilio ende Dyonisiades, dat sijn dochter doot
[3] soude sijn, soe ghinc hi weeder om te sceepe,
[4] ende seylde seer drowich van daer na dye stat
[5] Thyro, ende verstaken bi storme ende onweder
[6] aen die stat van Mithelen, daer Tharsia sijn
[7] dochter noch leeuendich was.

[8] E Nde hi ghinc weder te scepe, ende seide tot sinen
[9] knechten: Ik bid v, legt mi int onderste vanden scepe.
[10] In dien dat mi dat lant niet en wil, soe laet mi den gheest
[11] gheuen inder zee. Sij seylden voer winde te Thyro waert,
[12] ende daer na ontstac haestelic die zee met onweder, so dat
[13] die scepen mosten seilen, daer god ende dat onweder wilden.
[14] Sij ryepen alte samen gode om hulpe, ende si quamen aen
[15] die stat van Mithelen, daer Tharsia sijn dochtere was. Die
[16] stierman ende alle de ander, die bouen inden scepe waren,
[17] dreuen grote bliscap, om dat si te lande ghecomen waren.
[18] Appollonius die coninc, die beneden in die sentijn lach,
[19] want hy dat gheruft van dien blijscap hoerde, soe vraechde
[20] hij: Wat gheluyt van blijscap ist, dat tot minen oren comt?
[21] Die scipper antwoerde: Lieue heer, wij moeghen alle wel
[22] blijde sijn, ende huden een heilighen dach maken, want wij
[23] ons lijf gheuonden hebben, ende te lande ghecoemen sijn.
[24] Appollonius die coninc versuchte hem, ende seide: Laetse
[25] alle ghader vrolic sijn ende vieren, sonder my alleen, want
[26] het is mijn knechten droefheits genoech, dat si enen drouighen
[27] here hebben. Ende gheeft hem .x. ducaten tot haerre feesten
[28] te baten daer om te copen, dat si seluer willen, ende laetse
[29] met malcander vrolic wesen. Maer ic wil, dat nyemant soe
[30] stout en si, die mi roept, of eenich spel of blijscappe doet,
[31] ende soe wye daer teghens dede, dien ghebiede ic, dat hem
[32] sijn beenen gebroken worden. Die rentmeester dede alsoe,
[33] ende gaf hem dat ghelt, ende seyde des conincx ghebot. Sij

* 11 *seilden also voer*
12 *ende siet haestelic so ontstac*
14 *ende siet si*

*
[1] ghingen op in die stat, ende coften al dat hem noot was,
[2] ende dat si hebben wouden, ende quamen weeder te scepe.
[3] Ende want des conincx scip dat alre schoenste was van al
[4] den scepen, soe wort daer die meeste feeste in ghehouden.

[5] Hoe Athanagoras, prince vander stat van [6] Mithelen, quam besien die schone scepen. Ende [7] hoe hi verstont, dat Appollonius screyende ende [8] drouende was beneden inden scepe.

[9] **A**Thanagoras, die Tharsia lyefhadde, dye wandelde op
[10] dat meer biden scepen, ende hi sach des conincx scip,
[11] ende hi seide tot sijn ghesellen: Dit scip behaecht mi seer
[12] wel, want het is meesterlic ghereyt ende toe ghemaect. Doe
[13] dye scippers hoerden, dat hi dit scip prees, soe seiden sij
[14] tot hem, dat hi soude comen besien. Hi clam in dat scip,
[15] hi besacht. Sij noden hem met hem collacie te doen eten.
[16] Het was een moghelike bede, hi dede alsoe; hi leyde .x. gouden
[17] ducaten op die tafele, ense seide: Ghi en sult mi niet te
[18] vergheefs genoot hebben. Sij dancten hem daer van. Doe
[19] Athanagoras allen[1)] die scip ghesellen sach eten, vraechde
[20] hi: Wye is v heer van desen scepe? Die stierman seyde:
[21] Die heer leyt beneden inden scip in rouwe, want hi sijn
[22] vrouwe verloren heeft ende sijn dochter. Athanagoras seide
[23] tot een vanden knechten: Ic sal v .ij. ducaten gheuen, om
[24] dat ghi alleen gaen wilt ende seggen uwen heere aldus: Die
[25] prince van deser stat bidt v, dat ghi wter duysternissen
[26] coemen wilt int licht. Die knecht, Ardalio gheheten, ant-
[27] woerde: Ic en soude met uwe gouden penningen mijn benen
[28] niet weer mogen heel maken. Soect een ander, want die
[29] coninc heeft gheboden, soe wye dat hem van blijscappen

* 1 'al' niet in de Gesten.
2 *ende si quamen*
10 *meer die hauen biden*
15 *te doen te eten*
29 *blischappen calt of toe spreket dat hem sijn benen moeten*

1) In de Gesten leest men *alleen.* 'Allen' is de ware lezing. Gesta: *Cum autem princeps uidisset omnes discumbentes.*

*
[1] toe spreket, dien moeten sijn beenen ghebroken worden.
[2] Athanagoras seyde: Dese wet heeft v heere v gheset, maer
[3] mi niet; daer om soe laet mi tot hem gaen, ende segt mi,
[4] hoe sijnen naem is. Sij antwoerden: Appollonius. Doe hi
[5] hoerde, dat hi Appollonius hiet, soe wort hi denckende, dat
[6] Tharsia hem gheseit hadde, dat haer vader Appollonius hiete.
[7] Hi clam neder tot hem, ende want hi sach, dat hi een
[8] langhen baert hadde, ende een vuyl hooft, soe sprac hi
[9] cleynlic met een soete stille stemme tot hem: God gruet v,
[10] Appolloni! Als hi die stemme hoerde, soe waende hi, dattet
[11] een van sinen knechten gheweest hadde, ende sach met een
[12] verstoert aensicht op, maer doen hi sach, dattet een vreemt
[13] man was, soe en seyde hij nyet. Dye prince vander stat seyde
[14] tot hem: Ic weet wel dat v verwondert, dat ic onbekent
[15] uwen naem ghenoemt heb. Daer om soe suldi weten, dat ic
[16] een prince ben van deser stat, Athanagoras geheeten, die
[17] ghecomen ben om dese scepen te besien, ende onder alle die
[18] ander scepen soe sach ic v scip bouen die ander wel verciert
[19] ende toeghereyt. V scipper die node mi daer in te comen
[20] om wel te besien. Sij noden mi totten eten, ic at met hem,
[21] doe vraechde ic naeden capiteyn vanden scepe. Sij antwoer-
[22] den, dat hij in tribulacie ende in grooten drucke ware. Ende
[23] daer om soe ben ic tot v neder gecomen om v te brenghen
[24] vander duysternisse totten lichte, soe vermoede ic dat v liden
[25] ende screyen verwandelt sal worden in blijscappen. Appol-
[26] lonius seide: Het is mi alleens, wye ghi sijt. Gaet in vreden,
[27] ende weest vrolic met mijn volck, alleens oft v eyghen volck
[28] ware. Maect v vrolick, eet ende drynct, mi en lust niet te
[29] eten. Ick en begheer niet te leeuen, maer te steruen. Die
[30] prince was bescaemt van dit antwoert. Hi clam weder bouen
[31] int scip, ende seyde: Ick en cant uwen here niet onderwijsen,

* 11 *ende hy sach*
13 *Die prince die seide*
17 *onder al so sach*
21 *na die heer vanden*
22 *dat ghi in groten druck hier beneden laghet*
24 *lichte ic hope dat v*
27 *volck vaer houet eet ende drinct ende maeckt goet cier mer mi en lust niet te houen*
29 *steruen Athanagoras was*

*
[1] dat hy wt coemt, mer[1)] al sijn propoest ende begeerte is de
[2] doot of legghen, mer ic sal noch wat anders beprouen, ende
[3] segghen hem van een ander dinc, twelck hem genoechlicker
[4] ende lustigher om horen sal weesen, want die materie trac-
[5] teren sal van een schone vrouwe. Hi riep een van sinen
[6] dienaers: Gaet tot Leno den roffiaen, ende segt hem, dat hi
[7] Tharsia hyer tot my sende. Sij heeft verstant van alle dinghen
[8] ende een soete sprake, ter auenturen sij mochte hem van
[9] dese droeuighe dwalinghe brenghen, dat hi nyet en sterue
[10] mistroestich.

[11] Hoe Athanagoras gheboet Tharsia te comen
[12] te scepe om Appollonium te vermaken met
[13] haere schone relacien ende vrye consten, die
[14] si hadde.

[15] **T**Harsia quam int scip, ende die prince seide tot haer:
[16] Coemt hier, Tharsia, ende toent nv v konste, alsoe
[17] dat ghi desen here nv wter duysternisse brenghet, want hi is
[18] seer rouwich om sijn wijf ende om sijn dochter. Gaet tot
[19] hem, ende troesten; ter auenturen god sal doer v sijn droef-
[20] heit verwandelen in blijscap. Ende ist, dat ghi dat moecht
[21] doen, soe sal ick v .ij. hondert ducaten gheuen, ende so
[22] veel wichts van siluer; daer toe sal ic v .xxx. daghen verlossen
[23] vanden roffiaen. Doe Tharsia dit hoerde, so ghinc si blidelic
[24] toten coninc, ende si gruetede hem oetmoedelick, ende seyde:
[25] Weest ghegruet, wye gi sijt, ende weet, dat v een onnosel
[26] maghet gruet, die haeren maechdom onbeulect gehouden heeft
[27] ter zee onder den rouers, ende te lande onder den roffiaens.

* 1 *wt comet ende sijn propoest begheert des doots of leggen mer ic*
2 Van 'ende segghen' tot 'schone vrouwe' niet in de Gesten
5 *sinen knechten ende seide*
19 *troosten want ter*
21 *ende alsoe veel*

1) Gesta: *Athanagoras confusus ascendit in superiori nauis et dixit: non ualeo persuadere domino uestro ut ad lucem exeat. Quid faciam ut reuocem a proposito mortis?* - Lees dus (met het oog op hetgeen in de Gesten staat): *wt coemt ende sijn propoest des doets begheert of te legghen. Mer* enz.

*

[1] Ende si beghonste konstelic te singhen met soeter stemmen,
[2] alsoe dat Appollonius verwonderde, ende sy sanc aldus: Ic
[3] wandele doer hoeren, ende van ghenen boeue en ben ic
[4] besmet, alsoe die roese sonder quetsinghe staet aen den doren
[5] 5 onbeulect[1]. Die zeerouers hebben mi ghenomen ende verlost
[6] wten handen des moerdenaers. Ick ben vanden zeerouers ver-
[7] coft den roffiaen, ende nochtans onbescadicht ende reyn
[8] ontgaen[2]. Ende waert dattet rat der auenturen woude omme
[9] keeren, ende helpen mi wat dat suere liden, rouwe ende
[10] druck verdriuen, so en soudemen gheen blijder vader vinden,
[11] wiste hi waer dat ic ware, ende ic[3] mijn ouders kende,
[12] want ick van coninckliker stammen gheboren ben, ende een
[13] eenighe dochter, ende als god wil, sal ic verblijt worden.
[14] Daer om laet staen v screyen, ende hebt maet[4], met redene
[15] wilt verduldelicken verbeyden[5], ende wilt v oghen brenghen
[16] in dat licht, hert ende sin totten hemel stellen. Want god,
[17] die den mensche ghescepen ende ghemaect heeft, die en sal
[18] niet henghen nae mijn besien, dat dusdanighe tranen te
[19] vergheefs sullen gheschien[6]: Als Appollonius hoerde dese
[20] soeten sanc, daer si in vertelde al haer ongeual, soe hief hi
[21] sijn hoeft op, ende als hi haer ansach, so versuchte hi, ende
[22] seide: Och wee mi, ongheuallige, hoe lange sal ic wrastelen
[23] teghen die doot? Ic dancke v, groote, wise edelheit[7], dye
[24] ghi mi nv hyer hebt ghetoent. Ick loeue v, het sal v worden
[25] gheloent, ist dat ick worde verblijt, ende ghi in leuende lijue

* 7 *onbescaemt*
20 'al' niet in de Gesten

1) Gesten: *onbelet.* Dan rijm *besmet: onbelet.*
2) Rijm *roffiaen*: *ontgaen.*
3) In het Volksboek 'ende mi'. Ik heb de lezing der Gesten genomen, omdat in de Gesta staat: *si nossem certa parentes.*
4) Onduidelijk. De Gesta hebben: *fuge modo lacrimas curam dissolue modestam.* Bij Riese: *fige modum lacrimis curas resolue doloris.* - Of moet het leesteeken in den tekst niet na *moet* staan?
5) Rijm *screyen*: *verbeiden*? In de Gesten: *verbeyen.*
6) Rijm *besien*: *gheschien.*
7) In de Gesten: *v wise edelheyt groot.* Dan rijm *doot*: *groot.*

*

[1] sijt[1]. Ter auenturen alsoe ghi seght soe sidi van coninclike
[2] gheslachte gheboren. Ic hope van uwe weghen dat mi lief
[3] ware te horen[2], dat ghy ghepresenteert sult worden, ende
[4] comen noch tot kennisse van uwen ouderen. Neem hier of te
[5] loen hondert gouden penninghen schoen, ende laet mi bliuen
[6] inden rouwe, bidde ic v, schone ioncfrouwe[3]. Tharsia ont-
[7] finc dese penninghen. Ende si woude wten sceepe gaen. Maer
[8] Athanagoras stont ende verwachte, dat si den coninc op
[9] brenghen soude, ende hi seyde tot haer: O Tharsia, waer
[10] wildi? Hebt ghi te vergeefs gheaerbeyt? moechstu hem gheen
[11] barmhertighe solaes doen? Ende te baten comen den mis-
[12] troestighen, die hem seluen ter doot toe quellet? Sij ant-
[13] woerde: Ic heb al gedaen, dat ic mochte, maer hi gaf mi
[14] hondert ducaten, om dat ic hem in sijn liden soude laten[4].
[15] Athanagoras seide: Ic sal v twee hondert ducaten gheuen.
[16] Climt weder neder, ende geeft hem sijn ghelt weder[5], ende
[17] seght aldus: Ic en begeer geen ghelt, maer alleen uwe salic-
[18] heit. Tharsia clam weder neder, ende ghinc biden coninc
[19] sitten, ende seyde: Ist dat ghi ymmer in dese vuile duyster-
[20] nisse wilt bliuen, soe verhenget mi, dat ic met v mach reden
[21] pleghen, ende questien van parabolen wt geuen, ende condt
[22] ghise raden of solueren, so sal ic tot uwen wille van v schei-
[23] den, maer ist dat ghise niet en verstaat, soe sal ic v dat
[24] ghelt weder hier neder storten ende ghaen wech. Doe seide
[25] Appollonius: Al ist dat mijn auenture niet waerdich en is
[26] dan hulen ende screyen, nochtans soe wil ic lieuer verbeiden
[27] te horen uwe wijsheit ende raet, dan ghi dat gelt hier weder
[28] laet[6]. Daer om soe vraghet mi, wat ghi moghet, hoe
[29] konstelic oeck dattet si, behouden als ghi antwoert hebt

* 1 *coninckliker stamme*
2 *uwer*
6 *dat ic v bidde*
26 *verbeyen*

1) Rijm *ghetoent*: *gheloent; verblijt*: *sijt.*
2) Rijm *gheboren*: *horen?*
3) Rijm *loen*: *schoen*; *rouwe*: *ioncfrouwe.*
4) Rijm *ducaten*: *laten?*
5) Rijm *neder*: *weder.*
6) Rijm *raet*: *laet*; en met de variant *screyen*: *verbeyen.*

*
[1] ontfangen, dat ghi dan van hier selt gaen, want ic sal moeten
[2] steruen, ende ick en begheer oeck gheen leeuen, aldus soe
[3] wilt mi daer tijt toe gheuen[1)]. Tharsia sprac nv: Hoert mij
[4] dan. Segghet mi wat dit is te verstaen: Het is een huys inder
[5] aerden, dat besloten tegens ons op staet. Dat huys gheeft
[6] ons gheluyt, maer die waert vanden huyse swighet stille. Sij
[7] lopen te samen, beyde huys ende waert. Sijt ghi, alsoe ghi
[8] seght, een coninc, soe behoert ghi wijser te sijn dan ic. Daer
[9] om soe ontbint dese questie, ende seght mi wat dat beduyt.
[10] Appollonius antwoerde: Ic segghe v sekerlic, dat ghi niet
[11] gheloghen en hebt. Dat huys, dat inder aerden is, dat is dat
[12] water of die zee, die teghen ons op staet, ende gheluyt
[13] gheeft; die swighende waert is dye visch, die met sijn huijs
[14] loept. Als Tharsia hoerde dat hi dat gheraden hadde, soe
[15] gaf si hem ter stont noch een wt, ende seide aldus: Ic langhe
[16] schone dochter der wildernissen worde haestelic ghedraghen
[17] met ontallike veel gesinnes, ic lope veel weges, ende noch-
[18] tans en laet ic geen voetstappen achter. Appollonius die
[19] coninc antwoerde: Waert mi betamelick blide te sijn, ic
[20] soude v noch veel leren, dat ghi niet en condt. Maer om
[21] dat mi verwondert, dat aldus vele wijsheits ende groot ver-
[22] stant is in dit ionghe herte, soe sal ic noch op v vraghe
[23] antwoerde gheuen: dat is in den boem die mast, die vast
[24] ghemaect is met veel touwen, die staet ende wert haestelic
[25] ghedraghen van dat scip, dat gheen litteykenen of voetstappen
[26] achter en laet. Tharsia seide noch: Doer steen ende muur
[27] gaet onghequest, inden midden van dat vier ist heet, dat
[28] niemant en veriaecht[2)]. Dat huys is naect ende hem betaemt

* 1 *ontfaen*
2 'oec' niet in de Gesten
18 'die coninc' niet in de Gesten
22 is dit
24 gheuen is
24 *ende wert* niet in Volksboek

1) Rijm *leeuen*: *gheuen.* En is wellicht in dienzelfden zin ook rijm in *mi* en *si.* Let verder op de lezing der Gesten *ontfaen*, in verband met *gaen* in den tekst.
2) De vertaler heeft aan de wartaal geen schuld. In de Gesta leest men: *per rotas et aedes innoxius ille pertransit; est calor in medio magnus*, *quem nemo remouit.* Voor dat *rotas et aedes* vindt men in de *Historia* (naar Symphosius): *Per totas aedes innoxius introit ignis.*

*
[1] een naecte waert; woudt ghi desen rouwe of laten, soe soudt
[2] ghi sonder verbranden in dat vier gaen. Appollonius antwoerde:
[3] Ghi seght waer; ick soude in dye stoue gaen om mi te
[4] wasscen ende te sceren, dede den rouwe, dye ick hebbe;
[5] daer gaet ende rijst die vlamme des vyers ouer al in. Dat
[6] huys is naect, want daer niet en is dan sitbancken, daer die
[7] gast ende waert naect is ende sweet. Die wijle dat si dus-
[8] danighe materie ende veel ander dier ghelijcke te samen
[9] hadden, soe sloech Tharsia haer handen aen Appollonius
[10] den coninc, ende nam hem inden armen, ende seide: Ic
[11] bid v, wilt mi verhoren, ende siet op een maecht, want het
[12] waer grote scande dat een man van dusdanich verstant ende
[13] wijsheit soude mistroestich steruen. Ist dat ghi v wijf begheert,
[14] god salse v weder gheuen. Ende ist dat ghi v dochter behouden
[15] soect ende leuende, ghi sultse vinden. Maer wilt doch gonnen
[16] ende doen dat ic v soe vriendelicken bidde. Sij nam mettien
[17] sijn hant, die hi an sijn screijende ogen hielt, ende woudese
[18] daer van trecken. Doe wort Appollonius toernich, ende stietse
[19] met sinen voeten, dat sij ter neder viel, ende quetste haer
[20] schenen, dat sij bloede; waer om dat si bitterlic wort screyende,
[21] ende seide: O god almachtich, scepper hemelrijcx ende
[22] aertrijcx, besiet ende slaet v rechtvaerdige oghen op al mijn
[23] ongheual, druck ende liden. Ic ben inder zee[1)] gheboren,
[24] daer ic mijn moeder hebbe verloren, haer wort gheweyghert
[25] begrauen te sijn inder aerden. Mer min vader liet se setten
[26] in een starcke kiste, seer wel ghewrocht ende toeghemaect,
[27] ende seer costelijcken als een coninginne verciert met ghelt
[28] ende iuwelen, ende alsoe wort si gheset in die zee. Ende ic
[29] ionc dyer sonder moeder met mijn minne wort beuolen den
[30] wreden Stranguilio ende Dyonisiades, sijnre hatigher vrouwen,

* 12 *scade*
23 *inder tempeest vander*
1) In de Gesten leest men: *ic ben inder tempeest vander zee gheboren*, wat overeenkomt met de Gesta: *nata sum inter fluctus et procellas maris.* - Hier rijm *gheboren*: *verloren.*

*
[1] die gheordineert hadden mi te vermoerden, als ic vander
[2] scholen quame, ende mijnre minnen graf, die gestoruen was,
[3] visiteerde. Mer zee rouers, die daer quamen seylen ende sagen
[4] dat ick onder des moerdenaers handen lach, dien ick verbeden
[5] had om weinich tijts eerst mijn gebet te spreken, soe riepen
[6] sij tot hem: Hout of, laet staen, dat is onsen roef ende niet
[7] v sacrificie. Sij namen mi ende brochten mi hyer te cope.
[8] Leno die roffiaen heeft mi ghecoft[1)], ende int gemeen huys
[9] om ghelt te winnen gebrocht. Alst god verdriet, sal hi mi
[10] helpen wt deser ellenden, ende geuen mi weder minen vader
[11] Appollonius, die om mijn moeder te bescreyen mi liet te
[12] Tharsien inder stat.

[13] Hoe Appollonius wt groter droefheit Tharsia [14] metten voeten stac, dat sij wemoedich wort [15] screyende ende beclaghende alle haer ongheluck [16] ende geschienissen, waer bij datse Appollonius [17] wort kennende sijn dochter te sine[2)].

[18] **D**OE Appollonius dese sekere teykenen gehoert hadde,
[19] soe en mocht hi hem niet langher onthouden, ende riep
[20] met luder stemme: O barmhertige god, die hemel ende aerde
[21] doersiet, ende al dat heijmelic is, als ghi wilt, openbaert!
[22] ghebenedijt sij uwen heylighen naem! Ende als hi dit gheseit
[23] hadde, soe nam hi Tharsia sijn dochtere in sijn armen, ende
[24] omhelsdese, ende custese screyende van groter blijscap, ende
[25] seide: O mijn alder liefste eenighe dochter, die helft mijns
[26] leuens, nv en beghere ic niet te steruen om uwen wille.
[27] Want ic gheuonden hebbe daer om dat ick droeuich was.
[28] Ende hi riep met luyder stemmen: Loept alle, mijn knechten
[29] ende vrienden, ende maect een einde van mijnre droefheit,
[30] want mijn enighe dochter, die ic verloren had, heb ic ghe-
[31] uonden. Als die knechten dit hoerden, soe liepen sij met

* 25 *segghende*
1) Rijm *ghecoft*: *gebrocht?*
2) Dit opschrift had in het Volksboek reeds vroeger moeten staan.

*
[1] groter bliscap, ende met hem liep oec Athanagoras die prince.
[2] Sij clommen neder int scip, ende vonden dat hi van blijscap
[3] screyde, ende hadde sijn dochter inden armen, ende seide tot
[4] hem luden: Siet, dit is mijn enighe dochter, die ic aldus
[5] swaerlick bescreyt heb, dit is mijn halue ziele, mijn troest,
[6] mijn ghenoechte. Nu beghere ic te leuen ende niet te steruen.
[7] Sij screyden alle te samen met hem van blijscappen. Doe stont
[8] Appollonius op, ende werp sijn drouighe clederen van hem,
[9] ende toech reyne costelicke coninclike clederen aen. Ende doe
[10] hi int licht quam met sijn dochter, soe seyden si al tot hem:
[11] O heer coninck, hoe wel ghelijckt v Tharsia; al en waer hier
[12] anders ghene bekenninghe of litteykenen dan die eygen forme
[13] ende gelijkenisse van v aensicht, het waer al genoech om te
[14] ghelouen, dattet v dochter is. Doe nam Tharsia haren vader
[15] twe of driewerven om den hals, ende cussede hem, segghende:
[16] O vader, gebenedijt si god, die mi dese gracie verleent heeft,
[17] dat ic v sien mach! Met v wil ic leuen ende steruen. Ende
[18] si vertelde haren vader, hoe datse Leno ghecoft hadde, ende
[19] daer om sijn beste gedaen hadde, dat si met haer lijf geson-
[20] dicht soude hebben om ghelt te winnen, ende dat ict[1)] hem
[21] ghegeuen soude hebben, ende hoe dat god haer reynicheyt
[22] bewaert hadde.

[23] Hoe Appollonius ghaf sijn dochter tot eenen [24] wijue Athanagoras, prince vander stat Mithelen, [25] ende hoe Leno die roffiaen verbrant wort tot [26] eender wraken sijnder quaetheyt, die hi getoent [27] hadde aen Tharsia. Ten ware gods gracie ghe- [28] weest, sij hadde ghescoffiert gheweest.

[29] **A**Ls dit hoerde Athanagoras die prince, soe sorchde hij
[30] dat Appollonius sijn dochtere eenen anderen man geuen
[31] soude, ende hy viel voer des conincx voeten, ende seide:
[32] Ick beswere v biden leuenden god, die v dese dochter weder

* 13 *gelikenisse na v*
17 ic sien
21 *ghegheuen soude hebben*

1) Ook aldus in de Gesten. - De Gesta geven geen opheldering.

*
[1] verleent ende gegeuen heeft, dat ghi haer niemant anders tot
[2] enen wijue en gheeft dan mi. Want ick ben die prince van
[3] deser stadt, ende oeck die ghene, die v dochter beschermet
[4] ende gheholpen hebbe, dat sij suuer ende ongheschent ghe-
[5] bleuen is, ende oec ben ick die sake gheweest, dat ghi v
[6] dochter geuonden hebt. Appollonius antwoerde: Ic en mach
[7] v dit niet weygeren, om dat ghi mijn dochtere behulpelic sijt
[8] gheweest ende die sake dat icse geuonden heb, ende oec om
[9] dat ic gesworen heb, dat ic desen rouwe niet neder leggen
[10] en soude ter tijt toe, dat ic mijn dochter wt ghegeuen hadde.
[11] Daer om soe beghere ic, dattet v wijf wesen sal. Mer ic wil
[12] dat men mi sal wrake doen ouer den roffiaen Leno. Athana-
[13] goras, die prince van Mithelen, ghinc inder stat; hi dede
[14] den burgeren vergaderen, ende seyde: Mijn lieue kinderen
[15] ende burgeren van deser stat, ick bidde v allen, dat wij
[16] dese stat niet en laten vergaen, verderuen, ende oeck te
[17] niet maken om eenen snoden katijf. Want ic gheue v te
[18] kennen, dat hier gecomen is Appollonius, die vader van
[19] Tharsia, met veel scepen ende volck, die toernich is op
[20] Leno den roffiaen, daer van dat hi wrake wil hebben ge-
[21] daen, om dat hi sijn dochter gheset heeft int gemeen huys.
[22] Ende ten sij dat wij dese wrake selue doen, so sal hi dat
[23] verhalen op ons allen, ende die stat te niete maken. Doe dit
[24] dat volck hoerden, soe worden sij alte samen lopende om
[25] desen coninck Appollonium, Tharsien vader, te sien ende
[26] quijtscheldinghe ende verghiffenisse van hem te verweruen.
[27] Athanagoras seide voert: Soe rade ic v, dat ghi Leno den
[28] roffiaen vanghet, ende voer den coninc brenghet. Si deden
[29] alsoe ende brochten hem met sinen handen op sijnen aers
[30] ghebonden voer den coninc. Appollonius die coninc hadde
[31] hem laten scheren, sijn coninclike cleet aenghetoghen, ende
[32] ghinc sitten ter vierscaren met sijn dochter, ende seijde totten
[33] burghers vander stat: Ghi goede luden, ghi siet hyer, hoe
[34] dat Tharsia, dese schone maecht, mijn waerdyghe dochter,

* 4 *suuer reyen ende*
10 *wt ghehylict*
12 ‘Leno’ niet in de Gesten
14 *kinderen alle te samen ick bidde dat*
16 *vergaen ende te niet maken*
18 *Appollonius den coninc van Tharsia*

*
[1] van mi hier geuonden is, die dese ghirighe Leno den roffiaen
[2] heeft willen brengen tot scanden, ende daer heeft hi sijn beste
[3] om gedaen, al ist bider hulpen gods anders vergaen[1]. Daer
[4] om so wil ick ende begheere van v, dat ghi daer van self
[5] wrake doet. Sij seiden: O heere, Leno sal leuende gebrant
[6] worden, ende al sijn goet sal Tharsia hebben. Ter stont wort
[7] Leno daer ghebrocht, ende geworpen int vier, ende gheheel
[8] tot assche verbrant. Tharsia seide totten scaffer: Ic gheue v
[9] vryheit, om dat ic doer v hulpe ende gonste vanden burghers
[10] maecht ghebleuen ben. Sij gaf hem twee hondert ducaten
[11] daer toe, dat sij hem vry ghemaect hadde, want hi een
[12] ghecoft knecht was. Daer nae soe liet si voer haer comen
[13] alle die lichte vrouwen, ende seyde tot haer: Ic make v oec
[14] alte samen vry, ende wat ghi hebt, dat wort v alte samen
[15] ghegeuen. Weest niet meer eyghen. Doe sprac Appollonius
[16] totten volcke aldus: O waerdighe burghers, ic dancke v
[17] hoechlic der gonsten, die ghi mi ende mijnre dochter bewesen
[18] hebt. Daer om soe gheue ic v ende schencke ter stat behoef
[19] .xx. pont[2] gouts. Die burgers neichden haer hoofden, ende
[20] dancten hem daer van. Ende sij lieten een beelde maeken
[21] ende op dye plaetse setten ter eeren van hem ende sijn
[22] dochter. Daer onder ghescreuen stonden haer namen, ende
[23] die ghifte, di hi die stat ghegheuen hadde. Daer nae weynich
[24] daghen gaf Appollonius sijn dochter Athanagoras tot enen
[25] wijue met groter blijscap ende bruyloft van die gheheel stadt.
[26] Daer nae reysde hij te Tharsien om in sin lant van Thyro
[27] te comen met den prince ende alle sijn ghesinne.

[28] Hoe Appollonius in sinen slaep wort vermaent
[29] dat hi reysen soude tot Ephesien ende vertrecken
[30] daer opelic inden tempel alle sijn gheschienissen.

[31] **E**Nde Appollonius wort in sinen slaep vermaent, dat hi
[32] reisen soude tot Ephesien, ende ghaen inden tempel

* 4 *beghere op*
11 *dat is dat si*
23 *stadt ghedaen*
26 *lant te*
1) Rijm *gedaen*: *vergaen.*
2) In de Gesten *vijftich pont.* Ook aldus in de Gesta.

*
[1] met sijn dochter ende swagher, ende dat hi daer opelic inden
[2] tempel al sijn gheual soude vertellen met luder stemmen, van
[3] ioncx op tot nv toe, ende daer na soude hi trecken tot
[4] Tharsien, ende wreken daer sijn dochter. Als Appollonius
[5] ontwaec worde, soe vertelde hi dat hem in sinen slaep ghe-
[6] heten was sijnen swagher ende sijn dochter. Si antwoerden
[7] daer op: Lieue heer coninc, doet daer in, alsoe ghi wilt,
[8] ende so v goet dunct. Appollonius beual den stierman dat
[9] hi soude seylen nae Ephesien. Ende doe sij daer quamen, so
[10] ginghen sij wten sceepe metten volcke totten tempel, daer
[11] sijn wijf een heilich leuen leyde. Appollonius bat, datmen
[12] hem den tempel op doen soude, ende laten besien, ende
[13] alsoe wort dat ghedaen. Als dit vernam sijn wijf, die hi inder
[14] zee verloren hadde, dat daer ghecomen was een coninc met
[15] sijn swagher ende dochter om den tempel te besien, soe toech
[16] si een purpur cleet aen, ende vercierde haer costelijcken,
[17] ende si quam met een eerlick ghesin ten tempel. Sij was seer
[18] schone, ende om dat si die reinicheyt soe lief hadde, soe
[19] had si den prijs bouen al dye maechden, die daer waeren.
[20] Doe dye coninck Appollonius haer sach met alle die ionc-
[21] frouwen, soe en kende hijse in gheenre manieren, ende hi viel
[22] voer haer neyghende met sijn swaegher ende dochter, want
[23] si was alte schoen in haer aensicht, dat sij den menschen bet
[24] een goddinne dochte te weesen, dan een mensche. Appollonius
[25] gaf ende schencte den tempel seer veel costelike offerhanden
[26] ende ghiften. Ende daer nae soe began hi te vertellen sijn
[27] auenture ende gheual, alsoe hem die engel in sinen slaep
[28] gehieten hadde aldus: Ic van ioncx gheboren te Thyro, ghe-
[29] hieten Appollonius, als ic tot allen konsten ghecomen ende
[30] gheleert was, soe ontbant ende solueerde ic die questie des
[31] wreeden conincx van Anthiochien om sijn dochter te ghe-
[32] crighen. Maar hi hadde selue met haer te doen, ende woudese
[33] in sine boesheit altijt houden ende ghebruyken, daer om soe
[34] arbeide hi om mi te doden. Ick ontliep ter zee sijne handen,
[35] daer ic alle mijn goet verloes, ende quam op een stucke
[36] houts te lande. Ick wort seer vriendelick ontfanghen vanden

* 17 *een eerber ghesin*
20 *sach soe en*
23 *also schoen*

*
[1] coninc Altistratus, ende ben alsoe in sijn lieften ghebleuen,
[2] dat hij mi sijn dochter heeft ghegeuen[1)]. Daer nae soe quam
[3] ons dye boetscap, dat Anthiochus die coninc vanden blixem
[4] met sijnre dochter gheplaecht was. Ende ic reysde met mijn
[5] wijf, om dat conincrijke te ontfanghen, ende dese dochter
[6] bracht sij voert inder wilder zee, maer si starf daer van.
[7] Ende ic lietse in ene vaste kiste legghen, wel gheharst van
[8] buten, ende van binnen vercyert, daer ick ghelts ghenoech
[9] in dede bi haer, die costelicken toe ghemaect was als een
[10] coninginne, op dat soe waer si landen mochte, dat mense
[11] daer eerlicken mede begrauen soude. Ende dese mijn dochter
[12] liet ic tot Tharsien, ende hadse beuolen, alsoe ic nv beuonden
[13] hebbe, boese menschen op te voeden, ende ic toech bouen
[14] int lant van Egipten. Int viertienste iaer soe quam ick weder
[15] om te eysschen mijn dochter, ende doe ic haer eysschede,
[16] soe seiden sij, dat sij doot was. Ende want ick meynde of
[17] gheloefde, dat sij waer gheseit hadden, soe leefde ic voert
[18] aen in rouwe met onghenoechte ende screyen, ter tijt toe
[19] dat icse gheuonden hebbe.

[20] Hoe Appollonius tot Ephesien ynden tempel
[21] vertelde int openbaer alle sijn gheschienissen,
[22] waer bi dat hem sijn wijf, coninck Altistratus
[23] dochter, die doen daer was, verkende ende
[24] greep hem inden armen ende custe hem[2)].

[25] Dle wijle dat Appollonius dit stont ende vertelde, soe
[26] bekende hem sekerlic aen sijn wesen, ghedaente, spraecke,
[27] ende auenture sijn wijf coninc Altistratus dochter. Sij stont
[28] op, ende greep hem inden armen, ende wouden cussen. Mer
[29] Appollonius stietse onwaerdelic van hem, want hi niet en
[30] wiste, dattet sijn wijf was. Sij seide met soete screiende ogen:

* 6 *bracht si mi in die zee*
11 *mochte seer eerliken begrauen worden*
25 'dit' ook in de Gesten
1) Rijm *ghebleuen*: *ghegeuen.*
2) Ook dit opschrift in het Volksboek had reeds vroeger moeten geplaatst zijn.

*
[1] O mijn hertelic lief, half mijn leuen, waer om doet ghi mi
[2] dit? Want ic ben v wijf, des conincx Altistratus dochter, ende
[3] ghi sijt Appollonius van Thyro, mijn man, mijn meester.
[4] Ghy sijt seer[1)] verdoruen, dien ick wter maeten seer wtgecoren
[5] heb bouen den anderen drie iongelingen, niet om vleyselijcke
[6] liefte, noch om goets wil, mer om v doecht ende wijsheits
[7] wille. Doe Appollonius dit hoerde, soe hadde hij ter stont
[8] kennisse van haer, ende greepse om den hals, cussende ende
[9] van bliscap screyende. Hi seide aldus: Gebenedijt moet sijn
[10] die alder opperste, die mi weeder ghegheuen heeft mijn
[11] dochter met mijn wijf! Die coninginne seide tot hem: Waer
[12] is mijne dochter? Hi toende haer Tharsia. Sy nam haer
[13] dochter inden armen, ende custese. Daer worde grote bliscap
[14] ghemaect in dye stat ende daer ontrent ouer al, omdat die
[15] fame ghync, hoe dat die coninc Appollonius sijn wijf aldaer
[16] inden tempel gheuonden hadde. Appollonius clam te scepe
[17] met sijn wijf, swagher ende dochter, ende sijn ghesin, ende
[18] voeren nae sinen lande. Als Appollonius quam inder stat van
[19] Anthiochien, so ontfinc hi dat conincrijck, dat na hem ghe-
[20] houden was. Hi liet daer in sijnen swagher Athanagoras,
[21] ende hi voer te Thyro.

[22] Hoe Appollonius met machte reysde tot Thar-
[23] sien om wrake te doen ouer Stranguilio ende
[24] Dyonisiades.

[25] **D**Aer nae soe toech hi met sinen wijue, swagher, ende
[26] dochter totter stadt van Tharsien met veel gewapent
[27] volcx. Ende hi beual ter stont, datmen Dyonisiades ende
[28] Stranguilio vangen soude, ende voor hem brengen. Ende hij
[29] seijde voor hen allen aldus: O liue burgers deser stat, segget

* 4 *ic ghecoren hebbe*
7 *stont bekenninghe van*
17 sijn wijf ghesin
29 *seide tot hem allen*
29 'segget my' niet in de Gesten

1) *seer* ook in de Gesten. Lees *in die see.* Gesta: *tu es Tyrus Appollonius maritus et dominus meus*, *tu es magister meus*, *qui me docuisti*, *tu es naufragus meus*, *quem amaui.*

*
[1] mij: Hebbe ick ijmant van u allen ondancbaer geweest? Sij
[2] riepen alle te samen: Neen, dij lieue Heer coninc, ende wij
[3] sijn alle bereit met u, of om uwen wille te steruen; want
[4] ghi ons allen te samen eens vander doot hebt verlost, ende
[5] dat beteikent dit beelt, dat hier staet ghemaect tot uwer eeren
[6] ende eewiger gedachten. Appollonius die coninc seide: Hoert
[7] nv wel toe. Ic hadde mijn dochter beuolen op te voeden
[8] ende te bewaren Stranguilio ende Dyonisiades sijn wijue, ende
[9] sij en hebben mi mijn dochter niet weder willen gheuen.
[10] Dat onsalighe wijf Dyonisiades sprac tot hem: Goede heer
[11] Appolloni, hebdy niet seluer op haer graf gheweest, ende
[12] gelesen haren tytel, dat si begrauen is? Appollonius dede
[13] sijn dochter daer comen in teghenwoerdicheit van hem allen.
[14] Ende Tharsia vermaledijde dat wijf, ende seide: Tharsia, die
[15] wten graue weder op ghestaen is, die gruet v. Als Dyoni-
[16] siades Tharsiam, des conincx dochter, sach, soe wort si
[17] gheheel ontstelt ende beuende. Die burgeren vander stat dit
[18] siende verwonderden hem, ende waren al seer blide. Tharsia
[19] beual den lantman Theophilus, dat hi oeck comen soude om
[20] hem te verantwoerden den misdaet, die hi ghedaen hadde,
[21] ende si seide: O Theophile, du weetste alle dinc hyer van
[22] wel, segget opentlijck nu, wie dat u beuolen hadde mij te
[23] dooden. Theophilus antwoerde: Dyonisiades, mijn vrou. Ter
[24] stont doen de burgers dat hoorden, so grepen sy Stranguilio
[25] ende Dyonisiadem, ende steenigdense. Sy wouden oec Theo-
[26] philum gedoodt hebben. Mer Tharsia benam dat, ende seide:
[27] Om dat hi mi also veel tijts ende respijts gaf te bidden, eer
[28] dat hi mi doden soude, daer om soe wil ick hem nv bescer-
[29] men, ende verlossen hem vander doot. Ende Tharsia hiet
[30] Theophilus vry wech gaen sonder yet te misdoen. Appollonius
[31] gaf ende scencte dese selue stadt Tharsien veel grote ende
[32] costelike ghiften ende ander iuwelen. Waer of dat hem die
[33] burgers seer hoechlijc dancten, ende hi bleef bi hem drie
[34] maenden.

* 12 *si dus*
16 *Tharsiam sach*
17 *burgeren verwonderden*
19 *dat hi comen soude ende seide tot hem*
21 *alle dinc* niet in Volksboek

*

[1] Hoe Appollonius ende sijn wijf reijsden daer
[2] na bi haren vader, den coninc Altistratus van
[3] Penthapolianen. Ende hoe Appollonius den vis-
[4] scher dede voer hem brenghen, ende gaf hem
[5] groot goet, want hi hem behulpelic gheweest
[6] hadde in sijnder noot.

[7] V An daer reysden sij in Penthapolim, dye coninclike stat,
[8] daer Altistratus hof was. Sij quamen tot hem met groter
[9] blijscap, ende sij worden vanden coninc haren vader seer
[10] vriendelic ontfanghen. Sij bleuen daer te samen een heel iaer
[11] lanck. Daer nae starf Altistratus dye coninck, in haren handen
[12] latende sijn conincrijck. Als dit al geschiet was, so geboerde
[13] dat Appollonius is gecomen wandelen bij der see, ende sach
[14] den visscher, die hem onthielt ende halp, doe hij in de see
[15] sijn schip verloren had. Appollonius die geboot sijn knechten
[16] dat si den visscher vangen souden ende brengen in sijn pallaes.
[17] Doe dit die visscher sach, soe waende hij dat men hem doden
[18] soude. Als Appollonius tot sijn pallaes quam, soe dede hi den
[19] visscher voer hem coemen, ende hi seide tot sinen heren:
[20] Siet, dit is mijn vrient, die mi halp ende broederscap bewijsde,
[21] als ick in die zee al bedoruen was, ende hiet mi dat ick
[22] inder stat gaen soude. Ende hi seide tot hem: Syet broeder,
[23] ick ben Appollonius van Thyro. Ick gheue v twee hondert
[24] talenten gouts, knechten ende dyenstmaechden, ende ick make
[25] v een van mijn huysghesinne, alsoe langhe als ghi leeft. Dit
[26] sach ende hoerde Elinatus, waer om dat hi voerden coninc
[27] knielde, ende seyde: O heer coninc, wilt oec gedachtich wesen
[28] uwen knecht Elinatus, die v die boetscap brochte, dat Anthi-
[29] ochus die wreede coninc v vyant van god gheplaecht ende
[30] gheslaghen was. Appollonius nam hem bider hant, ende seide:
[31] Staet op, ick maeke v oeck rycke, ende van mijn huysghesin.
[32] Daer nae soe wan Appollonius bi sijn wijf een ionghen sone,
[33] dien hi coninc maecte in sijn oudeuaders stede. Ende Ap-
[34] pollonius leefde met sinen wijue .lxxxiiij. iaer ende besat vrede-

* 13 *Appollonius wandelde*
21 *ende seide mi hoe dat*
28 v oeck die

*
[1] lijcken dat coninckrijck van Anthiochien, van Thyro ende
[2] vanden Tyronensen[1)]. Hij schreef self al sijn auontuer ende
[3] leuen in twe boecken. Dat een deel dede hij leggen inden
[4] tempel der Ephesien. Ende dat ander legde hi onder sijn
[5] liberarye. Hij starf salichlijck. Ende want hi rechtvaerdich was,
[6] soe voer hi in hemelrijcke. Daer ons wil helpen te coemen
[7] die vader, die zone, ende die heilighe gheest.

[8] A M E N Seght alle gader.

Hier eyndet die schone ende suuerlicke hystorie van coninc Appollonius van Thyro.
Gheprent te Delf in hollant, Int iaer ons heren M.CCCC. ende .xciij. Opten .xxiij. dach vander maent September.
Gode sij lof.

* 2 *bescreef*
7 *vader amen*
1) Aldus in het Volksboek, de Gesten en de Gesta (*tyrenensium*). In de *Historia Apollonii* staat: *Cyrenensium*, wat de ware lezing is. Vergelijk boven bl. 136, noot 1.

Nalezingen en verbeteringen.

Nalezingen en verbeteringen.

I. Nalezing op bl. 10.

Eenige dagen, nadat het bovenstaande over Willem van Nassau was geschreven, las ik in *De Gids*, 1879, November-aflevering, IV, bl. 251 het volgende:

‘Willem, heer van de Leck, admiraal van Holland en West-Friesland, reeds in 1622 voor Bergen op Zoom gekwetst, en in de genoemde zeewaardigheid “op Spaansen boôm,” sneuvelde in 1627 voor Groenlo. In 't voorbijgaan, de vraag, waar hij begraven werd, en of geenerlei gedenkteeken zijn geboortejaar onthult. Den 18 Juni 1625 werd hij tot Admiraal benoemd. Wordt hij door Vondel een manhaftigh jongelingh geheeten, geen onzer bekende schrijvers geeft zijn leeftijd: zelfs ontbreekt de aanwijzing zijner optreding in 's lands dienst. Bij zijn heldendood was hij getrouwd met Anna van der Noot, wier lelieblanke armen in de Otia II, 60 van Huygens vereeuwigd worden; hij liet zijne weduwe een goed jaargeld na, en zij trouwde later den heer Boetselaar van Asperen.’

De Heer J.G. Frederiks, die dit heeft geschreven, geeft dus eene andere verklaring van het op ‘Spaenschen boôm’ van Vondel, dan Mr. van Lennep (II, 621 en 556) en ik doen, om hier van Mr. J. Bosscha's uitlegging (zie boven bl. 10) maar niet te spreken. Ik veroorloof mij de vraag, hoe men, zoo men de opheldering van den Heer Frederiks als de ware aanneemt, dan den geheelen regel moet verklaren:

‘*Doen op den Spaenschen boôm hy stal hiel by Reael*’?

Of lees ik de woorden van den Heer Frederiks verkeerd, en zegt deze dat Willem twee maal is gekwetst geweest *a*) voor Bergen op Zoom en *b*) op Spaenschen boôm? Dan zoude ik

gaarne het bewijs voor *b* zien gegeven, want vooreerst zouden Vondels woorden veeleer het tegendeel doen vermoeden en verder leert mij de geschiedenis (voorzoover ik de bronnen kan raadplegen) niets van die verwonding van Willem in die expeditie tegen Spanje.

De vraag, waar hij (n.l. Willem, heer van de Leck) begraven werd, kan ik ook niet in bijzonderheden beantwoorden. Doch zeker is het dat hij in den Haag is begraven. Ik vind bij J. Commelijn, *Frederick Hendrick van Nassauw*, *Prince van Orangien*, *zyn leven en bedryf* (Amst. 1651), I, bl. 30 het volgende: ‘Na dese overwinninge is het Lijck van den Zeevoocht Jonckheer Willem van Nassau, op krijgs-maniere bij den Doorluchtighsten Vorst, nevens andere Graven, Heeren en Bevelhebberen tot buyten 't legher geleydt, van duysent soldaeten naer Zutphen gebracht; om van daer nae den Hage vervoert en ter aerde bestelt te werden.’

De mededeeling van den Heer J.G. Frederiks dat Willem *getrouwd* was heeft mij iets nieuws geleerd. Totnogtoe had ik met Bosscha, van Lennep en van Vloten (t.a.p.p.) gemeend dat Willem de verloofde was van Anne van der Noot. De woorden van Vondel in zijne *Verovering van Grol* bewijzen duidelijk dat Vondel Willem niet voor den *echtgenoot*, maar den *bruidegom* van Anne houdt. Reaels *Lyckdicht* geeft geen opheldering, evenmin als Huygens' Latijnsch vers.

Doch de Heer Frederiks heeft medegedeeld dat Willem *getrouwd* was, en de bijvoeging van ‘een goed jaargeld’ voor Anne van der Noot, brengt mij tot het vermoeden dat het bericht steunt op een mij onbekend gebleven mededeeling in een onzer tijdschriften. Ik wil dan ook aan de geloofwaardigheid niet twijfelen, doch het bevreemdt mij *a*) dat ik bij Beckman, *Beschrijving van Asperen*, bl. 259 niet vermeld vind dat Anne, toen ze met van den Boetselaer huwde, weduwe was, en *b*) dat in van der Aa, *Biogr. Wb.* XIII, 78 Lodewijk van Nassau broeder en *erfgenaam* van Willem van Nassau wordt genoemd.

II. Nalezing op bl. 28.

Toen bijna het geheele Eerste Deeltje reeds was afgedrukt, ontving ik (1 November 1880) de derde aflevering van het derde deel van de Nieuwe Reeks der *Dietsche Warande*, waarin de bestuurder der Warande J.A. Alberdingk Thijm eene *Geslachtlijst der Familie Hooft* publiceert.

Daaruit blijkt, dat de vraag, die ik in § 18 deed, ontkennend dient beantwoord te worden.

Cornelia Hooft, die met David Leeuw huwde, was de eenige dochter van Pieter Gerritszoon Hooft en Wijntjen Schouten.

Volgens de *Geslachtlijst* (p. 257) had het huwelijk in April 1651 plaats. Brandt geeft (zie boven, bl. 21) als datum op 14 Mei 1651.

Juffrouw Geertruid Hooft, wier dood Staeckmans herdenkt, heb ik in de *Geslachtlijst* niet kunnen vinden. Ze is volgens dat gedicht de oudste dochter van eene weduwe, juffr. H. Hooft genoemd, die drie kinderen had.

III. Nalezing op bl. 81.

Over de quaestie van het Grieksche origineel is niet onbelangrijk wat Prof. Erwin Rohde (*der griechische Roman*, S. 413) daarover schrijft: ‘Mit all diesem ist noch nicht gesagt, dass der Verfasser der Geschichte des Apollonius ein Grieche war und griechisch seinen Roman zuerst geschrieben habe. Es bliebe ganz wohl denkbar dass irgend ein lateinisch redender Zeitgenosse der spätgriechischen Sophistik in seiner eigenen Sprache eine Nachahmung griechischer Vorbilder der erotischen Romandichtung gewagt habe. Wenn ich dennoch, gleich andern Gelehrten, mich der hergebrachten Ansicht zuneige und die uns vorliegende lateinische Fassung der Geschichte des Apollonius nur für eine Uebersetzung eines griechisch geschriebenen Romans halten möchte, so bewegen mich, unter den Gründen welche der jüngste Herausgeber (Riese)

für eine solche Ansicht vorgebracht hat, weniger die nicht sonderlich deutlichen und tiefen Spuren graecisirender Redeweise, welche derselbe in dem lateinischen Texte erkennen will, als der ebendort gelieferte Nachweis einer *doppelten Schicht* griechisch-heidnischer und christlich-lateinischer Vorstellungen, Lebensgewohnheiten und Redewendungen, welche in diesem Roman so völlig gesondert und unvermischt über einander liegen wie etwa in einem Palimpsest die groben Züge einer christlichen Mönchsfaust über den edlen halbverwischten Buchstaben der ersten Hand, die uns ein werthvolles Stück alter Redekunst überliefern wollte. Es ist nach jenem Nachweis deutlich genug, dass der heidnisch-antike Untergrund des Ganzen und die plump aufgesetzten christlichen Zuthaten nicht von Einer Hand herrühren können; und wenn wir somit an dem ältesten uns erreichbaren lateinischen Texte zwei verschiedene Arbeiter thätig sehen, so ist allerdings kaum eine einfachere Erklärung dieses heidnisch-christlich schillernden Doppelwesens denkbar als die von dem Herausgeber befolgte, wonach ein ursprünglich von einem griechischen Anhänger des alten Glaubens griechisch geschriebener Roman von einem Christen der lateinischen Reichshälfte in seine Sprache frei übertragen wäre.’

IV. Verbetering op bl. 3.

Ik vind het niet noodig alle drukfouten op te geven, doch zou gaarne zien dat op bl. 3, r. 6 v.o. § 17 veranderd werd in § 16. Ik wilde namelijk op bl. 3 wijzen op hetgeen op bl. 26 in de noot te lezen is.